

TURKISH
BUSINESS JOURNAL

tbj

VOLUME : 5

ISSUE : 9

YEAR : 2024

TURKISH BUSINESS JOURNAL

İletişim

E-Posta: turkishbusinessjournal@gmail.com

ISSN: 2717-848X

EDITORIAL BOARD / EDİTÖR KURULU

Dr. H. İbrahim ŞENGÜN
Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ

SEKRETER

Öğr. Gör. İskender HAKAN

PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU

Prof. Dr. Khaliq AHMAD	International Islamic University of Malaysia
Prof. Dr. Olga NOSOV	University of Kharkov Institute Banking Affairs
Prof. Elmir SADIKOVIC	University of Sarajevo
Prof. Dr. Nikolay Nichev	Vesil Levski National Military University
Doç. Dr. Rasim TÖSTEN	Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Maria KOCHKORBAEVA	Kırgız Ekonomi Üniversitesi
Doç. Dr. Ana Paula Couceiro FIGUEIRA	Universidade de Coimbra
Doç. Dr. Kudbeddin ŞEKER	Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi M. Emin KURT	Dicle Üniversitesi
Dr. Ana Loanda VODA	Alexandra Loan Cuza University
Dr. Tsanko STAFENOV	University of Veliko Tarnovo

ISSUES REFEREES / BU SAYININ HAKEMLERİ

Doç. Dr. Bulut DÜLEK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mesut ASLAN	Bingöl Üniversitesi
Doç. Dr. Erdal ALANCIOĞLU	Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yunus BAYDAŞ	Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AKPINAR	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Hamza KAYA	Bağımsız Araştırmacı
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ÖZİŞİK	İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Esra KOÇ	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Yakup ASLAN	Muş Alparslan Üniversitesi
Doç. Dr. Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI	Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Özge ERSEZER	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Necati ERDOĞAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

INDEXING / İNDEKSLER

A S O S
indeks

ROOTINDEXING
JOURNAL ABSTRACTING AND INDEXING SERVICE

Turkish Business Journal'ın Değerli Okuyucuları,

5. Cilt 9. Sayımız ile siz okuyucularımızla birlikte olmanın mutluluğu içerisindeyiz. Dergimizin 2024 yılının bu ilk sayısı itibarıyla 5 yıllık dergi olma statüsüne haiz olmasının haklı sevincini yaşamaktayız. 2020 yılında yayın hayatına başlayan Turkish Business Journal, ilkeli yayıncılığından asla ödün vermeden bugünlere ulaşmıştır. Bu istikrarını "5 yıllık dergi" statüsüne erişmek suretiyle niceliksel olarak da ispatlamış olan dergimiz, bundan böyle Yükseköğretim Kurumu'nun birçok yükselme vs. kriterlerini karşılayabilecektir.

Bu sayıda yine birbirinden değerli altı çalışmamız yer almaktadır. Güncel konulara temas eden ve İşletme ve İktisat disiplini ile ilgili bu çalışmalar farklı bakış açıları sunmakta ve literatüre özgün bir değer katmaktadır. Ayrıca çalışmaların yarısı (üç adet) tek yazarlı makale olup bu durum da son dönemlerde aranan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sizleri dergimizin bu sayısı ile baş başa bırakmadan önce bu beş yıllık süreçte bizleri asla yalnız bırakmayan hakem kurulumuza ve diğer tüm kurullarımıza, siz okuyucularımıza teşekkürü bir borç bilir, iyi okumalar dileriz.

Doç. Dr. H.İbrahim ŞENGÜN

30.06.2024

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Mustafa ŞİT

Araştırma Makalesi / Research Article

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BELİRSİZLİK ENDEKSİ- CDS PRİMLERİ- DÖVİZ
KURU-TÜFE ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ**

EMPIRICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN UNCERTAINTY INDEX-
CDS PREMIUMS-EXCHANGE RATE-CPI IN THE TURKISH ECONOMY

1-13

&&&

Ayşe Nur BUYRUK AKBABA

Araştırma Makalesi / Research Article

**YENİLENEBİLİR ENERJİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: GÜNEŞ ENERJİSİ
SANTRALLERİNE YÖNELİK UYGULAMA**

RENEWABLE ENERGY AND ACCOUNTING: AN APPLICATION FOR SOLAR ENERGY
POWER PLANTS

14-27

&&&

Özge ERSEZER, Mihrican ZORLU GÜNOK

Araştırma Makalesi / Research Article

**İSLAM EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE KATILIM
BANKALARININ GÜNCEL DURUMU**

DEVELOPMENT OF ISLAMIC ECONOMY AND CURRENT SITUATION OF
PARTICIPATION BANKS IN TURKEY

28-36

&&&

Fatih 3mür BİNİCİ, İbrahim YILMAZ

Araştırma Makalesi / Research Article

**DIŞ TİCARET İŞLEMLERİ VE TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS, VUK
ÇERÇEVESİNDE TİCARİ MAL İTHALAT İŞLEMLERİNİN
MUHASEBELEŞTİRİLMESİ**

FOREIGN TRADE TRANSACTIONS AND ACCOUNTING OF COMMERCIAL GOODS IMPORT
TRANSACTIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS, VUK

37-51

&&&

Tayfun VARNALI

Derleme / Review

**KAMU HARCAMALARINDA OECD ÜLKELERİ VE TÜRKİYE
OECD COUNTRIES AND TURKEY IN PUBLIC EXPENDITURES**

52-81

&&&

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BELİRSİZLİK ENDEKSİ- CDS PRİMLERİ- DÖVİZ KURU-TÜFE ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ

EMPIRICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN UNCERTAINTY INDEX-CDS PREMIUMS-EXCHANGE RATE-CPI IN THE TURKISH ECONOMY

Mustafa ŞİT¹

Öz

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi için iktisadi ve politik gelişmelerden kaynaklanan dünya belirsizlik endeksinin bazı makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, dünya belirsizlik endeksi (WUI) ile tüfe, dolar/TL kuru ve CDS primleri arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Çalışmada, 2007q1-2023q4 döneme ait çeyreklik veriler kullanılmıştır. Toda-Yamamoto nedensellik modeli tercih edilmiştir. Analiz sonuçları belirsizlik endeksinin kur ve enflasyon üzerinde etkili olduğunu dair kanıtlar sunmaktadır. CDS primlerinden ise belirsizlik endeksine doğru nedensellik tespit edilmiştir. Ayrıca enflasyon dünya belirsizlik endeksi üzerinde etkilidir.

Anahtar Kelimeler : Dünya Belirsizlik Endeksi, CDS Risk Primi, Makroekonomik İşleyiş, Türkiye Ekonomisi, Nedensellik Analizi.

Jel Kodlar : E31, E51, H81.

Abstract

In this study, it is aimed to examine the effects of the world uncertainty index arising from economic and political developments on some macroeconomic variables for the Turkish economy. For this purpose, the causality relationship between the world uncertainty index (WUI) and the CPI, dollar/TL exchange rate and CDS premiums was analyzed. In the study, quarterly data for the period 2007q1-2023q4 were used. The Toda-Yamamoto causality model was preferred. The results of the analysis provide evidence that the uncertainty index has an effect on exchange rates and inflation. Causality was determined from CDS premiums to the uncertainty index. In addition, inflation has an impact on the world uncertainty index.

Key Words : World Uncertainty Index, CDS Risk Premium, Macroeconomic Functioning, Turkish Economy, Causality Analysis.

Jel Classification : E31, E51, H81.

¹ Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, msit@harran.edu.tr , ORCID: 0000-0001-9694-0547

GİRİŞ

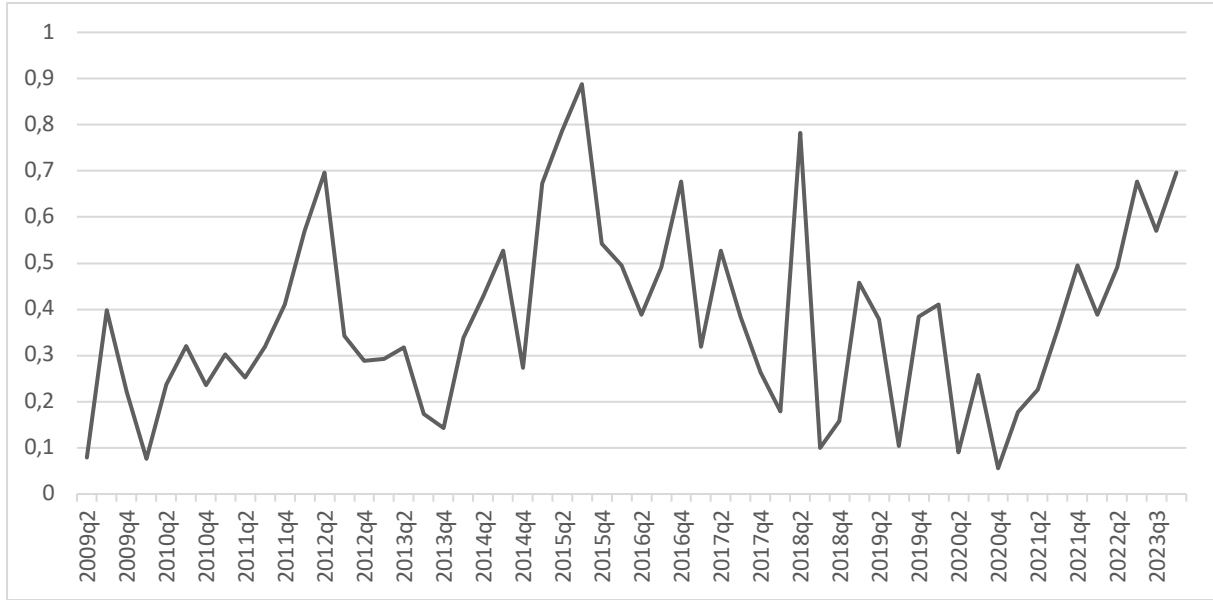
Dünya ekonomisi son yıllarda; 2008 küresel mali krizi, Avrupa devlet borcu krizi, Birleşik Krallık'ta Avrupa Birliği referandumunun beklenmedik sonucu ve 2016 Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimleri gibi nedenlerle belirsizliklerle boğuşmuştur. Bu gibi durumlarda ekonomik aktörler, ekonominin mevcut durumu ve öngörülemeyen görünümü hakkındaki sınırlı bilgilerinin bilincindedirler (Moldovan vd. 2021:3). Tüm bunların yanında siyasi kutuplaşma, ticari çatışmalar ve salgın dahil olmak üzere birçok olay, artan ekonomik belirsizliğe ilişkin endişeleri artırmaktadır. Gerçekten daha KOVID salgınından önce bile IMF Genel Müdürü Kristalina Georgieva 24 Ocak 2020'de şöyle demiştir: "Yeni on yılın başında bir tema belirlemek zorunda kalsaydım, bu artan bir belirsizlik olurdu."

Belirsizlik, tüketicilerin, yöneticilerin ve politika yapımcıların zihinlerindeki gelecekteki olaylara (olabilecek veya olmayabilecek) ilişkin belirsizliği yansıtan bir kavramdır. Aynı zamanda geniş bir kavramdır çünkü GSYİH büyümesi gibi makro olgularla ve firmaların büyüme oranı gibi mikro olguların yanı sıra seçimler, savaşlar ve iklim değişikliği gibi diğer olaylarla da ilgilidir (Ahir vd. 2022).

Belirsizlik, karar birimlerinin ekonomik sistemde meydana gelme olasılıklarını bilme yeteneğinden yoksun oldukları siyasi, mali ya da finansal krizler gibi ani değişimler ile bu değişimlerin ekonominin geleceğini ne yönde etkileyebileceğine ilişkin bilinmeyenleri yansıtmaktadır. Bu bakımdan ekonominin gelecekteki görünümü üzerinde sis perdesi oluşturan belirsizlik, karar birimlerinin görüş mesafelerini daraltarak yatırım, tasarruf, tüketim, istihdam ve üretim gibi temel iktisadi faaliyetlerine ilişkin karar verme yetilerini kısıtlamaktadır. Bir başka ifadeyle, makroekonomik aktivitenin hızlı, yavaş veya durağan olması, karar birimlerinin belirsizlik karşısındaki iyimser ya da kötümser tutumlarına göre değişmektedir (Daştan ve Karabulut, 2022:133-134). Belirsizlik döngüseldir ve daha kötü ekonomik koşulların ve daha yüksek işsizlik oranlarının öncüsüdür (Creal ve Wu, 2017:1318). Uluslararası ortamda belirsizliğin etkileri nadiren araştırılmaktadır. Olası nedenlerden biri, ulusötesi ekonomik belirsizliği ölçen verilerin azlığıdır (Keshav, 2021:2).

Dünya Belirsizlik Endeksi (WUI), Economist Intelligence Unit'in ülke raporlarını metin madenciliği yaparak dünya çapındaki belirsizliği takip eden bir ölçüdür. Endeks 143 ülke için mevcuttur. Belirsizlikteki artışlar, gelişmiş ekonomilerde ve daha sıkı ticaret ve finansal bağlantılara sahip ekonomiler arasında daha senkronize olma eğilimindedir. Ayrıca ülkeler arası karşılaştırmalar, belirsizlik düzeyinin ülkeler arasında farklılık gösterdiğini ve gelişmiş ekonomilerde ortalama olarak dünyanın geri kalanına göre daha küçük olduğunu ortaya koyuyor. Endeks, daha fazla ekonomik politika belirsizliği (EPU), borsa oynaklığı, risk ve daha düşük GSYİH büyümesi ile ilişkilidir. 46 ülkeden oluşan bir panel için Vektör otoregresyon (VAR) analizinden elde edilen sonuçlar, WUI'deki yeniliklerin üretimde önemli düşüşlerin habercisi olduğunu göstermektedir (WUI, 2023).

Şekil 1’de dünya belirsizlik endeksinin gelişimi görülmektedir. 2008 küresel krizinden sonra başlayan ve günümüze kadar devam eden süreçte belirsizlik endeksi inişli çıkışlı bir grafik sergilese de son yıllarda gerek Covid 19 pandemi döneminin gerekse savaş veya çatışmaların etkisi ile artışa geçmiştir.

Şekil 1: Dünya Belirsizlik Endeksinin Gelişimi

Kaynak: <https://worlduncertaintyindex.com/data/>

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi için iktisadi ve politik gelişmelerden kaynaklanan dünya belirsizlik endeksinin bazı makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, dünya belirsizlik endeksi (WUI) ile TÜFE, Dolar/TL kuru ve CDS primleri arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Bu makalenin özgün değeri iki şekilde açıklanabilir: ilk olarak, dünyadaki belirsizlik ile piyasalarda ortaya çıkan etkileri inceleyen literatüre katkı sağlamaktadır. İkincisi, siyasi şokların birbiri ile ilişkili makro ekonomik değişkenler üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde literatür taraması sonrasında analiz bölümü bulunmaktadır. Çalışma elde edilen bulguların tartışılması ile sona ermektedir.

1. LİTERATÜR

Belirsizlik ekonomilerde GSYH, enflasyon, işsizlik gibi pek çok değişkeni etkiler. Bu kapsamda belirsizliğin ekonomilere olan etkisini inceleyen çalışmalardan Arnold ve Vrugt (2010), para politikasının gelecekteki belirsizliğinin, gelecekteki enflasyonu, işsizliği, reel ve nominal gayri safi yurtiçi hasılayı ve sanayi üretimindeki belirsizliği artırdığını söylemiştir. Creal ve Wu (2017), para politikası ve aktarım mekanizmasındaki belirsizlik ile ekonomik dalgalanmalar arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Belirsizliğin ekonomik aktiviteye olumsuz katkıda bulunduğunu ve reel ekonomiye yönelik bir şoka ters yönde tepki verdiğini bulmuşlardır. Ayrıca enflasyonun belirsizlik şoklarına

tepkisinin farklı dönemlerde değiştiğini tespit etmişlerdir. Nilavongse vd. (2020), dış ve iç ekonomik politika belirsizliği şoklarının Birleşik Krallık ekonomisi üzerindeki etkisini, yapısal VAR modeliyle yapılan simülasyonlarla araştırmışlardır. Sonuç olarak, küresel ekonomik politika belirsizliği endeksine gelen bir şok sonucu, Birleşik Krallık'ta yerli sanayi üretiminin düştüğünü tespit etmişlerdir.

Bununla birlikte literatürde genel itibarıyla ekonomik politika belirsizliğinin döviz kuru üzerindeki etkisinin araştırıldığı görülmüştür. Ekonomik politika belirsizliğinin döviz kuru üzerindeki etkisini inceleyen Krol (2014), 1990-2014 döneminde 10 endüstriyel ve gelişmekte olan ekonomi için genel ekonomik ve ekonomik politika belirsizliğinin döviz kuru oynaklığı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Sonuçlar, yurtiçi ve ABD ekonomi politikası belirsizliğinin, incelenen bazı para birimleri için döviz kuru oynaklığını doğrudan artırdığını göstermiştir. Roubaud ve Arouri (2018), ekonomik politika belirsizliğinin petrol fiyatları, döviz kurları ve hisse senedi piyasaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. VAR ve çok değişkenli Markov vektör otoregresif (MS-VAR) modellerine dayanarak, ekonomik politika belirsizliğinin petrol, fiyat şoklarına yol açarak hem döviz kuruna hem de hisse senedi piyasalarını negatif olarak etkilediğini bulmuştur. Bush ve Noria (2019), Ocak 1999-Temmuz 2018 döneminde Meksika'da yerel ve küresel belirsizliğin döviz kurunun oynaklığı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Tek değişkenli bir GARCH modelini kullanarak, belirsizliğin döviz kuru oynaklığına yol açarak, Meksika Pezosu'nu olumsuz olarak etkilediğini tespit etmişlerdir.

Abolhassanbeigi ve Mahdavi (2020), makroekonomik istikrarsızlığın İran'ın döviz kuru ve ticaret dengesi arasındaki ilişki üzerindeki doğrusal olmayan etkilerini 1973-2017 dönemi için araştırmıştır. Döviz kuru ile ticaret dengesi arasındaki ilişki Markov-Switching tekniğini kullanarak tahmin etmiştir. Sonuçta, İran'da makroekonomik istikrarsızlığın döviz kuru ile ticaret dengesini bozduğunu bulmuştur. Zhongbao vd. (2020) GARCH-MIDAS modelini kullanarak, Çin ve A.B.D. arasındaki ekonomik politika belirsizliğinin, Çin döviz kuru oynaklığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Ampirik sonuçlar, Çin-ABD ekonomik politika belirsizliğinin oranının, Çin döviz kurunun uzun vadeli oynaklığı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermiştir. Abid ve Rault (2020), Ekonomi Politikası Belirsizliği (EPU) şoklarına Döviz Kuru Oynaklığı (ERV) tepkisini VAR analizi ile incelemiştir. Gelişmekte Olan Piyasa Ekonomilerine odaklanarak hem yurtiçi hem de yurtdışı EPU şoklarının ERV'yi açıklamada oldukça önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ashena, ve La'l Khezri (2021), küresel ekonomi politikası belirsizliğinin İran'da ihracat, ithalat ve döviz kuru değişkenlerinin oynaklığı üzerindeki etkisini, Nisan 2004-Mart 2017 dönemine ait aylık veriler kullanarak araştırmıştır. DCC-GARCH dinamik koşullu korelasyon modelini kullanarak, küresel ekonomi politikasındaki oynaklık ihracat, ithalat ve reel döviz kurlarının oynaklığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Keshav (2021), Meksika'da ekonomik politika belirsizliğinin (EPU) pesodaki değişimlere neden olmadığını ortaya koymuştur. Sonuçta, ekonomik politika belirsizliğinde yaşanan bir şok, döviz kurunda kısa süreli, istatistiksel olarak önemsiz bir değişiklik oluşturmaktadır. Moldovan vd. (2021), 2008 subprime krizi, Avrupa devlet borcu krizi, Brexit ve 2016

ABD başkanlık seçimlerinin bir sonucu olarak dünya ekonomisinin belirsizlik sürecine girdiğini belirtmişlerdir. Çalışmada, 1998-2020 dönemi için aylık verileri kullanarak Birleşik Krallık reel döviz kurunun ekonomik politika belirsizliği (EPU) şoklarına nasıl tepki verdiğini araştırmışlardır. EPU'nun uzun vadeli ve kısa vadeli etkilerini eşbütünleşik bir ARDL modeli kullanarak, EPU'nun döviz kurunda değer kaybı yaratarak uzun vadede önemli bir etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir.

Kredi temerrüt takası (CDS) ile ekonomik belirsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan Ertugrul ve Ozturk (2013), seçilmiş yükselen piyasa ülkeleri için CDS primleri ile tahvil, hisse senedi ve döviz piyasalarına ait finansal piyasa göstergeleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Ampirik sonuçlar, CDS primlerinin tüm örnek için kalan finansal piyasa göstergeleri ile eşbütünleşme ilişkisine sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, uzun vadede CDS priminin CDS piyasası belirsizlikleri ile negatif ilişkili olduğunu bulmuştur. Naifar vd. (2019), Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da kredi temerrüt swapları (CDS) primlerinin küresel finansal ve ekonomik politika belirsizliğine yol açan risk faktörlerini incelemişlerdir. Standart kantil regresyon yaklaşımını kullanarak, ABD ve Avrupa CDS primlerinin ekonomik politika belirsizliğini ve risk faktörlerini önlemede başarısız olduğunu göstermiştir. Pan vd. (2019), ekonomik ve politik belirsizliğin CDS primleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bağımsız CDS primlerinin belirsizlikle genişlediğini tespit etmişlerdir. Belirsizlikteki %1'lik bir artış, devlet CDS primlerinde %0.86'lık bir artışa yol açmıştır.

Audzeyeva ve Wang (2023); makalelerinde Kuzey Amerika CDX endeks primlerinin belirlenmesinde ekonomik durum için temel göstergelerin rolünü ve gerçek zamanlı belirsizliğini incelemiştir. 2007-2009 küresel mali krizini takip eden toparlanma dönemine odaklanarak, ekonomik çıktı, istihdam, enflasyon ve ekonomik belirsizlik ölçümlerinin hepsinin, geleneksel belirleyicilerin etkisinin ötesinde CDS primlerini önemli ölçüde etkilediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca, örneklem dışı tahmine dayalı analiz sonuçları çeyrek öncesi CDS primleri için önemli tahmin içeriğine sahip göstergeleri ve belirsizlik ölçümlerini tanımlamıştır. Liu, Sun ve Li (2023) çalışmalarında zaman-frekans perspektifinden ülke kredi temerrüt takası (CDS) primleri ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada ortak hareketlerde kapsayıcı piyasa duyarlılığının rolünü araştırmak için iki değişkenli, çoklu ve kısmi dalgacık yöntemleri kullanılmıştır. Ampirik sonuçlar, ülke CDS yayılımının ve döviz kuru bağlantısının ülkeler ve zaman-frekans alanları arasında farklılık olduğunu göstermiştir. Ayrıca, ülke CDS primleri ile döviz kurları arasındaki güçlü ve pozitif birliktelikler, özellikle emtiaya bağımlı ülkelerde, orta ve uzun vadeli frekanslarda yoğunlaşarak ortaya çıkarılmıştır.

Ojeda-Joya ve Romero (2023); “döviz kuru tahmincileri küresel ekonomi politikası belirsizliği (EPU) şoklarına ilişkin tahminlerini değiştiriyor mu?” sorusunun cevabını aramışlardır. Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika ve Peru gibi beş Latin Amerika para birimi için 2003–2020 dönemine ait verileri kullanarak incelemişlerdir. Analiz sonuçları Küresel Ekonomik Politika Belirsizliği (EPU) şoklarının Latin Amerika döviz piyasalarındaki profesyonel tahminler üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda küresel EPU şoklarının, geleneksel temeller, ülke riski veya ticaret hadleri

ile ilgili yeniliklerin sağladığı bilgilere ek olarak profesyonel döviz kuru tahminlerinin revizyonu için ilgili bilgiler sağladığını belirlemişlerdir. Küresel EPU şokları, belirsizlik şoklarının ekonomik aktivite ve özellikle riskli yatırım kararları üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle döviz kurunu arttırmaktadır. Gong vd. (2023) makalelerinde küresel ekonomik politika belirsizliğinin (EPU) ülke kredi temerrüt takası (CDS) primleri üzerindeki yayılma etkisini 21 ülkeden oluşan bir örnekleme incelemiştir. EPU yayılmalarını ölçmek için çok değişkenli bir niceliksel model kullanmışlardır. Küresel EPU yayılmalarının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasalarda sonraki CDS primleri üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Yayılma etkisi gelişmiş piyasalarda gelişmekte olan piyasalara göre daha güçlüdür. EPU yayılmaları ile CDS primleri arasındaki pozitif ilişki, çeşitli ekonomik, finansal ve politik risk faktörleri kontrol edildiğinde anlamlı olmaya devam etmektedir.

Pan vd. (2024) çalışmalarında dünya belirsizliğine ilişkin yeni bir panel endeksi kullanarak ekonomik ve politik belirsizliğin ülke CDS primleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Yazarlar ülke CDS primlerinin belirsizlikle birlikte genişlediğini belgelemiştir. Belirsizlikteki %1'lik bir artış, ülke CDS primlerinde %0,86'lık bir artışa yol açmaktadır. Ayrıca, belirsizliğin ülke CDS primleri üzerindeki etkisi gelişmiş ülkeler, yatırım yapılabilir kredi notuna sahip ülkeler ve kriz olmayan dönemlerde daha güçlüdür. Genel olarak, sonuçlar ekonomik ve politik belirsizliğin ülke CDS primlerinin hem yerel hem de küresel bileşenlerine katkıda bulunduğunu göstermiştir.

2. AMPİRİK ANALİZ

2.1 Veri

Elde edilen verilerin ilişkisinin analizinde kullanılan zaman dilimi 2007 ile 2023 dönemi (2007Q01:2023Q4) olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni, 2008 küresel krizinden sonra CDS primlerinin oynaklığıdır. Bu çalışmada E-Views 6.0 ve Gauss 10.0 paket programları kullanılmıştır. Dünya Belirsizlik Endeksine ilişkin veriler Economist Intelligence Unit'den alınmıştır. CDS primlerine ait veriler Bloomberg.Com sitesinden günlük olarak alınmış, aylık ortalama bulunmuştur. Aylık veriler 3 aylık hale getirilmiştir. Diğer değişkenlere ilişkin veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasından (TCMB) elde edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan değişkenler aşağıda açıklanmıştır:

wui: Dünya belirsizlik endeksi,

cds: Kredi Temerrüt Swap,

kur: dolar/TL kuru,

tüfe: Tüketici fiyat endeksi,

2.2. Yöntem

Zaman serilerinin analizinde, var olmayacak sahte regresyon için kararlı değişkenler önemlidir. Durağan serilerin ortalaması, varyansı ve kovaryansı zaman içinde değişim göstermez (Granger ve Newbold, 1974: 111). Bu çalışmada kullanılan değişkenlerin kararlılığını test etmek için Augmented Dickey-Fuller Testi (ADF) ve Phillips-Perron (PP-1988) birim kök testleri kullanılmıştır.

Bir Y_t serisinin birim kökünün incelenmesinde aşağıda verilen ADF tipi regresyon denklemi kullanılmıştır:

$$\Delta Y_t = \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \gamma_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Seri birikimi "c" veya trend "T" etkisine (1) bağlı olarak, bu değişkenler de regresyon denkleminde dahil edilmelidir. Birim kök testi sonucunda bir serinin birikim veya eğilim ile durağan bulunması durumunda, eğilim veya birikimin modellenmesi gerekiyordu.

Phillips ve Perron (PP) testi, bozulma açısından seri korelasyon ve heteroskedastisite sorunlarına farklı bir bakış açısına sahip olması bakımından ADF testlerinden farklılık göstermektedir. Phillips-Perron (1988) tarafından oluşturulan birim kök testinde, otokorelasyon probleminin ortadan kalkmasını önlemek için bağımlı değişkenin gecikme uzunluğu modele eklenirken serbestlik derecesi düştüğü için, ek veri eklemek yerine, t testine parametrik olmayan bir yeniden ayarlama yapılmıştır. Böylece serbestlik derecesinde herhangi bir kayıp yaşanmayacaktır (Sever vd. 2007:54).

Regresyon denkleminde dayalı olarak Granger nedensellik testi yapıldığında H_0 ve H_1 hipotezi test edilerek nedensellik yolu açıklanmıştır:

$$H_0 = \sum_{i=1}^p b_{2i} = 0 \text{ ve } H_1 = \sum_{i=1}^p b_{2i} \neq 0 \quad (2)$$

H_0 hipotezinin kabul edilmesi durumunda, x, y'nin nedeni değildir; H_1 hipotezinin kabul edilmesi durumunda; x'in y'nin nedeni olduğu sonucuna varılabilir (Mercan vd., 2013).

Toda ve Yamamoto (1995), serilerin durağan olmamakla birlikte, serinin derece değerinin tahmin edilebileceği VAR modeli ve standart Wald testinin yapılabileceğini belirtmişlerdir. Bu yöntemde Granger nedensellik testi için $[k+(dmax)]$ dereceli VAR modeli alınmış ve katsayıların matrisinin birinci k birimi üzerinde Wald testi yapılmıştır. Toda ve Yamamoto (1995), belirli bir serinin kararlı, bir trend etrafında durağan veya eşbütünleşik olup olmadığını dikkate almadan, bu testin k serbestlik derecesi ile asimptotik χ^2 dağılımına sahip olduğunu gösterdi. Burada; k, VAR modelinin varsayılan optimum gecikme uzunluğudur ve dmax, modeldeki değişkenlerin maksimum entegrasyon derecesidir. (Yavuz, 2006:169).

Değişkenler için geliştirilen modeller aşağıdaki gibidir:

$$wui_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 cds_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$cds_{it} = \alpha_{it} + \beta_2 wui_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

$$wui_{it} = \alpha_{it} + \beta_3 kur_{it} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

$$kur_{it} = \alpha_{it} + \beta_4 wui_{it} + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

$$wui_{it} = \alpha_{it} + \beta_5 tüfe_{it} + \varepsilon_{it} \quad (7)$$

$$tüfe_{it} = \alpha_{it} + \beta_6 wui_{it} + \varepsilon_{it} \quad (8)$$

Modellerde değişkenlere ek olarak modelin eğim katsayılarını, t zamanı, i kesit birimini ve ise bir skalerdir.

2.3. Bulgular

Tablo 1’de değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde Jarqu-Bera testinde kur değişkeni haricinde serilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Standart sapmaya bakıldığında ise en fazla oynaklığın cds değişkeninde görülmektedir.

Table 1. Tanımlayıcı İstatistikler

	wui	cds	kur	tüfe
Ortalama	0.334347	264.2903	5.136158	98.10237
Ortanca	0.301705	241.0250	3.165421	102.7000
Maksimum	0.887818	532.5050	28.54321	177.7100
Minumum	0.000000	127.0260	1.190868	59.68000
Std. Sapma	0.199126	101.4905	2.082417	18.79502
Çarpıklık	0.756473	0.855619	1.183189	-0.586815
Basıklık	3.174541	2.821044	3.199679	2.250934
Jargue-Bera	5.702036	7.277554	13.86407	4.765492
Olasılık	0.057785	0.026284	0.000976	0.092297
Gözlem	68	68	68	68

Uygulama öncesinde, değişkenlerin durağan durumu Advanced Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testlerine göre araştırılmıştır. Değişkenlere ait test sonuçları Tablo 2'de belirtilmiştir.

Table 2. Birim Kök Testi Sonuçları

	Değişkenler	Düzy		1. Fark	
		ADF	PP	ADF	PP
Test İstatistiği (With Stationary & Trend)	wui	1,3989(10)	0,4356(11)	3,5770(9)**	14,4183 (7)***
	cds	0,9337(5)	2,4153 (4)	4,8943 (4) ***	11,1201 (10)***
	kur	-3,6715 (10)	-6,9239 (13)	7,6143 (0) ***	7,6167 (3) ***
	tüfe	-0,4499 (0)	-0,3845 (1)	8,1776 (0) ***	8,2854 (2) ***
Kritik Değerler	% 1	3.6537	4.2436	4.2528	3.6394
	% 5	2.9571	3.5442	3.5484	2.9511
	% 10	2.6174	3.2046	3.2070	2.6143

Parantez içindeki değerler, ADF için boşluk uzunlukları ve PP için bant genişliği anlamına gelir. Bant genişliği Newey-West'e göre Bartlett Kernel modeli kullanılarak belirlenmiştir.

***, ** ve * anlamlılık düzeyinin sırasıyla %1, %5 ve %10 olduğu anlamına gelir.

Tablo 2'de verilen birim kök testi sonuçlarına göre, ADF testinde tüm değişkenler birinci derece farklarının alınmasıyla durağanlaşmıştır. PP testinde de benzer şekilde tüm değişkenler seviye değerlerinde durağan değildir. Birinci derece farklarının alınmasıyla durağanlaşmıştır. Bu nedenle tüm değişkenler I(1)'dir.

Tablo 3. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler	Optimal Gecikme Uzunluğu (k)	Optimal Gecikme Uzunluğu (d _{max})	Wald (X ²)	pval Değeri	Sonuç
wui ≠> cds	2	2	2,1366	0,710	Nedensellik yoktur.
cds ≠> wui	2	2	16,3155	0,002***	Nedensellik vardır.
wui ≠> kur	6	2	23,925	0,002***	Nedensellik vardır.
kur ≠> wui	6	2	9,919	0,292	Nedensellik yoktur.
wui≠> tüfe	1	1	8,334	0,080*	Nedensellik vardır
tüfe ≠> wui	1	1	9,893	0,004***	Nedensellik vardır

Not: Gecikme uzunlukları SIC kriterine göre seçilmiştir. Tablodaki ≠> notasyonu ise; ilgili iki değişken arasında gösterilen yönde Granger nedensellik ilişkisi olmadığı hipotezini ifade etmektedir. ***, ** ve * anlamlılık düzeyinin sırasıyla %1, %5 ve %10 olduğu anlamına gelir.

Tablo 3'de Toda-Yamamoto nedensellik testinin sonuçları görülmektedir. Toda-Yamamoto nedensellik testine göre tablodaki p değerleri (olasılık değerleri) 0,10'dan küçük olduğunda iki değişken arasında gösterilen yönde %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedensellik olduğu anlamına gelmektedir. Sonuçlara göre; cds ve TÜFE değişkenlerinden wui değişkenine tek yönlü nedensellik bulunmuştur.

Yine wui değişkeninden ise kur ve TÜFE değişkenlerine doğru tek yönlü nedensellik vardır. Yani dünya belirsizlik endeksi ile tüketici fiyat endeksi değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik görülmektedir. Ancak wui değişkeninden cds değişkenine ve kur değişkeninden wui değişkenine doğru herhangi bir nedensellik görülmemiştir.

3. SONUÇ

Bu çalışmada, yeni bir belirsizlik endeksi olan dünya belirsizlik endeksinin potansiyel açıklama veya tahmin etme rolüne dayanarak Türkiye ekonomisinde CDS primleri, döviz kuru ile TÜFE arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma yöntemi olarak nedensellik testi uygulanmıştır. Öncesinde birim kök testi uygulanmış ve her iki testte tüm değişkenler birinci derece farklarının alınmasıyla durağanlaşmıştır.

Nedensellik testi sonuçlarına göre belirsizliğin CDS primlerini etkilemediği görülmüştür. Ancak CDS primlerinden belirsizlik endeksine doğru nedensellik tespit edilmiştir. Böck vd. (2021) belirttiği gibi; egemen bir CDS, devlet borcunun temerrüde düşmesine veya yeniden yapılandırılmasına karşı koruma sağlayan bir kredi türevidir ve CDS primi bu tür bir koruma için ödenmesi gereken periyodik primdir. Egemen CDS primlerinin oynaklığını ekonomik belirsizliğin bir ölçüsü olarak kullanmak çeşitli nedenlerle caziptir. CDS sözleşmeleri hemen hemen tüm ülkeler için işlem görmektedir ve CDS oynaklığı doğrudan ülkeler arasında karşılaştırılabilir. Daha da önemlisi, egemen CDS ticaretinin çoğu önde gelen küresel finans kurumları tarafından yapılır. Bu nedenle, ülke CDS oynaklığı, küresel finans kurumlarının belirli bir ülkenin makroekonomik sağlığı hakkındaki değerlendirmesindeki belirsizliği yakalar. Bu nedenle, ülke CDS oynaklığı, bir ülkedeki ekonomik belirsizlik hakkında daha küresel bir bakış açısı sunarken, diğer ekonomik belirsizlik ölçümleri, ekonomik belirsizliğe ilişkin daha yerel bakış açılarını yansıtmaya eğilimindedir. CDS primleri ilgili EPU endeksindeki hareketleri tahmin etmek için kullanılabilir. CDS oynaklığı, EPU ülke endeksinin mevcut olmadığı veya yalnızca gecikmeli olarak mevcut olduğu ülkelerde ekonomik belirsizliğin gelişimi için zamanlı bir gösterge olarak kullanılabilir.

Yine genel literatüre (Moldovan vd. 2021; Zhongbao vd. 2020; Roubaud ve Arouri 2018) uygun olarak dünya belirsizlik endeksinden döviz kuruna doğru nedensellik tespit edilmiştir. Döviz kurlarındaki uzun vadeli dalgalanmalar makroekonomik değişkenler tarafından belirlendiğinden bu durum özellikle ilgi çekici görünmektedir. Sonuçlar Dolar/TL getiri oynaklığının uluslararası belirsizlikten etkilendiğini ve belirsizlik ölçümlerinin bir miktar açıklayıcı güce sahip olduğuna dair kanıt sağladığını göstermektedir.

Dünya belirsizlik endeksi ile enflasyonu temsil eden TÜFE değişkeni arasında çift yönlü ilişki tespit edilmiştir. Adeosun vd. (2023) çalışmalarında emtia dışı negatif arz şokunun girdi maliyetlerini yükselttiği, çıktıyı azalttığı ve enflasyonu yükselttiği, pozitif teknoloji şokunun ise çıktıyı artırdığı ancak enflasyonu, yurt içi faiz oranlarını ve para talebini azalttığı ortaya çıkarttığını belirtmiştir. Buna göre siyasi istikrarsızlık daha da düşük üretim ve yatırıma yol açıyor, bu da vergiye tabi varlıkları ve maliye

politikası yükümlülüklerini yerine getirmek için gereken geliri azaltıyor. Hükümet gelirinin artırılması, mali otoritelerin enflasyon vergilerini artırmasını optimal hale getirebilir; gelişmekte olan bir piyasada ve politik açıdan istikrarsız bir ortamda vergi kaçakçılığı ve vergi toplama maliyetlerinin artması muhtemeldir. Bu nedenle, jeopolitik istikrarsızlık optimal enflasyon vergisinde bir artışı ve büyük mali açıkları tetikleyebilir ve bunun sonucunda daha az gelişmiş finansal piyasalara sahip gelişmekte olan piyasalarda değişken bir enflasyonist sonuç ortaya çıkabilir. Genel olarak belirsizlik şokları, para ve maliye politikası yapımcılarının yeterliliğini zayıflatma ve şok etkilerine uyum sağlama ve tamponlama konusundaki dayanıklılıklarını azaltma eğiliminde olup, enflasyonist eğilimlerle karakterize edilen makroekonomik dengesizliğe neden olur.

Bu çalışmanın ampirik sonuçlarından çeşitli politik ve ekonomik çıkarımlar çıkarılabilir. Öncelikle politika yapımcılar belirsizlik endeksini dikkate almalıdır. Merkez bankalarının ayrıca belirsizlik, risk ve enflasyon dinamiklerini izlemeye yardımcı olmak için farklı zamanlarda enflasyon arasındaki olası aktarımı ve geri bildirimini yeniden ayarlamaları gerekecektir. Para politikası otoritelerinin enflasyonun yükselmesini önlemek ve geleceğe yönelik enflasyon beklentilerini kontrol altında tutmak için uygun önlemleri alması gerekmektedir. Belirsizlik ve risk faktörleri ile sektör CDS endeksleri arasındaki ortak hareketin dinamiklerini anlamak gerekmektedir. Tüm bu ilişki piyasa aktörlerinin riskten korunma stratejilerini tekrar hesaplamalarına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abid, A., Rault, C. (2020) On the Exchange Rate and Economic Policy Uncertainty Nexus: A Panel VAR Approach for Emerging Markets. CESifo Working Papers, No. 8189. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3570291>.
- Abolhassanbeigi, H., Mahdavi, A. (2020) The Effect of Exchange Rate on Iranian Trade Balance under Uncertainty. *Applied Economics Studies*, 7 (32), s;1-5.
- Adeosun, O. A., Tabash, M. I., Vo, X. V., Anagreh, S. (2023) Uncertainty measures and inflation dynamics in selected global players: a wavelet approach. *Quality & Quantity*, 57(4), s;3389-3424.
- Ahir, H., Bloom, N., Furceri, D. (2022) The world uncertainty index (No. w29763). National bureau of economic research.
- Arnold, I. J. M., Vrugt, E. B. (2010) Treasury Bond Volatility and Uncertainty about Monetary Policy. *The Financial Review*, 45 (3), s;707-728. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6288.2010.00267.x>.
- Ashena, M., La'l Khezri, H. (2021) Dynamic Correlation of Exchange Rate, Export and Import Volatility with The Global Economic Policy Uncertainty Index (Application of M-GARCH and DCC Approach). *Applied Economics Studies*, 10 (37), s;21-26.
- Audzeyeva, A., & Wang, X. (2023) Fundamentals, real-time uncertainty and CDS index spreads. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 61(1), 1-33.

- Bloomberg, (2016), Ülkelerin CDS Primleri İle İflas Riski Karşılaştırması, <http://www.bloomberght.com/cds>
- Böck, M., Feldkircher, M., Raunig, B. (2021) A view from outside: Sovereign CDS volatility as an indicator of economic uncertainty (No. 233). Working Paper.
- Bush, G., Noria, G. L. (2019) Uncertainty and Exchange Rate Volatility: The Case of Mexico, Banco de México Working Papers No 2019-12. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3283374>.
- Creal, D. D., Wu, J. C. (2017) Monetary Policy Uncertainty And Economic Fluctuations. *International Economic Review*, 58 (4), s;1317-1354. <https://doi.org/10.1111/iere.12253>.
- Daştan, M., Karabulut, K. (2022) Effects of global economic policy uncertainty on macroeconomic activity: The case of Turkey. *Trends in Business and Economics*, 36(1), s;133-142.
- Ertugrul, H. M., Ozturk, H. (2013) The Drivers of Credit Default Swap Prices: Evidence from Selected Emerging Market Countries. *Emerging Markets Finance and Trade*, 49 (5), s;228-249. <https://doi.org/10.2753/REE1540-496X4905S514>.
- Gong, Y., He, Z., & Xue, W. (2023) EPU spillovers and sovereign CDS spreads: A cross-country study. *Journal of Futures Markets*, 43(12), 1770-1806.
- Granger, C. W., Newbold, P. (1974) Spurious regressions in econometrics. *Journal of econometrics*, 2(2), s;111-120.
- Keshav, V. (2021) Shock Thy Neighbor: Economic Uncertainty and Exchange Rate. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3925706>.
- Krol, R. (2014). Economic Policy Uncertainty and Exchange Rate Volatility, <https://doi.org/10.1111/infi.12049>.
- Liu, C., Sun, X., & Li, J. (2023) Time-frequency comovements between sovereign CDS and exchange rates: The role of sentiments. *Global Finance Journal*, 56, 100775.
- Mercan, M., Peker, O. (2013) Finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisi: Ekonometrik bir analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), s;93-120.
- Moldovan, P., Lagoa, S., Mendes D. (2021) The impact of Economic Policy Uncertainty on the real exchange rate: Evidence from the UK. Instituto Universitário de Lisboa Working Paper, 2021/06, <https://doi.org/10.15847/dinamiacet-iul.wp.2021.06>.
- Naifar, N., Hammoudeh, S., Tiwar, A. K. (2019) Do Energy and Banking CDS Sector Spreads Reflect Financial Risks and Economic Policy Uncertainty? A Time-Scale Decomposition Approach. *Computational Economics*, 54, s;507-534. <https://doi.org/10.1007/s10614-018-9838-1>.

- Nilavongse, R., Rubaszek, M., Salah Uddin, G. (2020) Economic policy uncertainty shocks, economic activity, and Exchange rate adjustments. *Economics Letters*, 186. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2019.108765>.
- Ojeda-Joya, J., & Romero, J. V. (2023) Global uncertainty shocks and exchange-rate expectations in Latin America. *Economic Modelling*, 120, 106185.
- Pan, W. F., Wang, X., Xiao, Y., Xu, W., Zhang, J. (2019) The Effect of Economic and Political Uncertainty on Sovereign CDS Spreads. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3406407>.
- Pan, W. F., Wang, X., Xiao, Y., Xu, W., & Zhang, J. (2024) The effect of economic and political uncertainty on sovereign CDS spreads. *International Review of Economics & Finance*, 89, 143-155.
- Phillips, P. C., Perron, P. (1988) Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), s;335-346.
- Roubaud, D., Arouri, M. (2018) Oil prices, exchange rates and stock markets under uncertainty and regime-switching. *Finance Research Letters*, 27, s;28-33. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2018.02.032>.
- Sever, E., Demir, M. (2007) Türkiye’de bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişkilerin VAR analizi ile incelenmesi., *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), s;47-63.
- Toda, H. Y., Yamamoto, T. (1995) Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of econometrics*, 66(1-2), s;225-250.
- World Uncertainty Index (WUI), (2024), Available Data, <https://worlduncertaintyindex.com/data/> (Erişim Tarihi: 10/01/2024)
- World Uncertainty Index (WUI), (2023) Website Research Directors https://www.policyuncertainty.com/wui_quarterly.html
- Yavuz, N. Ç., (2006) Türkiye’de turizm gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisinin testi: Yapısal kırılma ve nedensellik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), s;162-171.
- Zhongbao, Z., Zhangyan, F., Yong, J., Ximei, Z., Ling, L. (2020) Can economic policy uncertainty predict exchange rate volatility? New evidence from the GARCH-MIDAS model. *Finance Research Letters*, 34. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.08.006>.

YENİLENEBİLİR ENERJİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ: GÜNEŞ ENERJİSİ SANTRALLERİNE YÖNELİK UYGULAMA

RENEWABLE ENERGY AND ACCOUNTING: AN APPLICATION FOR SOLAR ENERGY POWER PLANTS

Ayşe Nur Buyruk AKBABA¹

Öz

Yenilenebilir enerji, güneş, rüzgar, dalga, yağmur gibi doğal kaynaklardan üretilen, çevreye zararı olmayan enerjidir. Dünyada ve Türkiye’de yenilenebilir enerji adına birçok çalışma yapılmış, teşvik edilmesi için projeler, bazı uygulamalar desteklenmiştir. Günümüzde insan hayatına ve çevreye daha az zarar veren uygulamaların tercih edilmesi, doğal hayatın desteklenmesi, yenilenebilir enerjinin uygulanmasında daha fazla tercih edilebilir düzeyde olmasını etkilemiştir. Güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, hidrolik enerji, biyokütle enerjisi gibi yenilenebilir enerji türleri tercih edilmektedir. Yenilenebilir enerji üretiminde başlangıç ve faaliyetlerin yürütülmesinde bakım onarım gibi bazı maliyetler söz konusudur. Bu maliyetlerin neler olduğu, nasıl değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi gerektiği, enerji üreticisi açısından önemlidir. Çalışmada, yenilenebilir enerji kavramının ne olduğu, dünyada ve Türkiye’de gelişim süreci, üretim sürecindeki maliyetlere ve muhasebe işlemlerine, uygulamalar arasında farklılıklar varsa bu farklılıkların neler olduğuna dair bilgilerin sunulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada; kavramsal bilgiler, literatür araştırması, yenilenebilir enerji maliyetleri ve muhasebe işlemleri hakkında bilgiler sunulmuş, örnek uygulamalar ile önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Enerji, Yenilenebilir Enerji, Maliyet, Muhasebe

Jel Kodlar : M4, M40, M41, M49

Abstract

Renewable energy is energy produced from natural resources such as sun, wind, waves and rain and does not harm the environment. Many studies have been carried out for renewable energy in the world and in Turkey. Some applications have been supported to encourage projects. Today, renewable energy have become widespread choosing energy that is less harmful to human life and the environment, supporting natural life and applying. Renewable energy types such as solar energy, wind energy, hydraulic energy and biomass energy are most preferred. There are some costs such as maintenance and repair in the start-up and execution of activities in renewable energy production. The energy producer are important these costs evaluated and accounted. In this study it is aimed to present information about the concept of renewable energy, its development process in the world and in Turkey, costs and accounting procedures in the production process and differences in practice. For

¹Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, aysenur.akbaba@balikesir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4940-7138>.

this purpose this study are presented in conceptual information, literature research, information about renewable energy costs and accounting transactions and sample applications and suggestions.

KeyWords : *Energy, Renewable Energy, Cost, Accounting*

Jel Classification : *M4, M40, M41, M49*

GİRİŞ

Enerji, insanların, işletmelerin günlük hayatta ihtiyaç duydukları temel kaynaklardandır. Ülkelerin, ekonomik açıdan büyüebilmek adına enerji kaynakları önemli düzeydedir. Nüfus, işletme sayılarındaki artış yaşandıkça enerji tüketimi de artış göstermektedir. Enerjiyi, yenilenebilir ve yenilenemez enerji şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Yenilenemez enerji başlangıçta kullanımı çok daha fazla olmasına karşın günümüzde yenilenebilir enerjinin sağlığa daha az zarar vermesi, bazı maliyetlerde zamanla azalış etkilerinin olması gibi faktörlerden ötürü tercih edilebilir seviyeye gelmiştir. Gelecekte daha fazla tercih edilen enerji türü olması beklenilmektedir (Ustaoglu, 2022: 281).

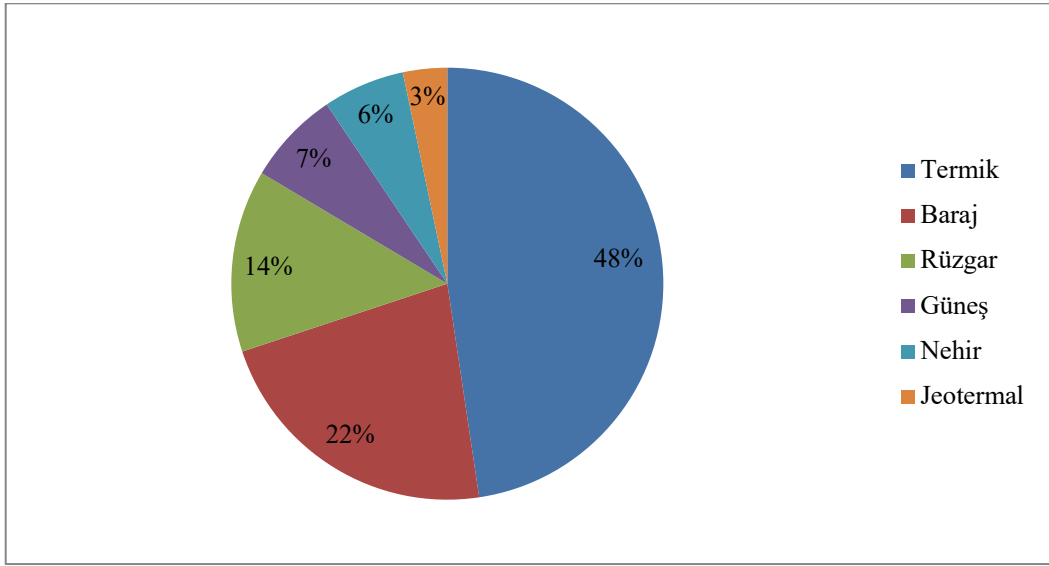
Yenilenebilir enerjinin bazı avantajları olduğu gibi dezavantajları da olabilmektedir. Doğada tükenmeden elde edilmesi, doğaya zararlı gazların salınımı söz konusu olmayan, çevreye daha duyarlı olması ile avantajlar sağlamaktadır. Başlangıçta maliyetlerinin yüksek olması, tasarımı, inşa edilmesi, işletilmesi, istihdam edilecek işgücünün yetersiz olması ve iklim şartlarının her bölgede farklı olabilmesi gibi dezavantajları da vardır. Avantaj ve dezavantajları olmakla birlikte, yenilenemez enerji kaynakları ile karşılaştırıldığında, geleceği açısından daha gelişim gösterebilecek enerji kaynağı olduğu söylenebilir. Mevcut dezavantajlı durumlar, destekler ve teşvikler ile daha iyi düzeye gelebilir (Serizli vd., 2022: 411-412).

Çalışmada da yenilenebilir enerjinin ne olduğu, türleri, Türkiye’de ve dünyada tercih edilen yenilenebilir enerji türlerinin dağılımı, türlerine göre maliyetleri ve muhasebeleştirilirken nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğine dair bilgiler sunulması amaçlanmıştır. Bu amaçla yenilenebilir enerji kavramına, gelişim sürecine, yüzdesel olarak dağılımına, yenilenebilir enerji maliyetlerine, muhasebe işlemlerine ve muhasebe işlemlerine yönelik örnek uygulamalara yer verilerek, neler yapılabileceğine dair önerilerde bulunulmuştur.

1. YENİLENEBİLİR ENERJİ KAVRAMI VE GELİŞİM SÜRECİ

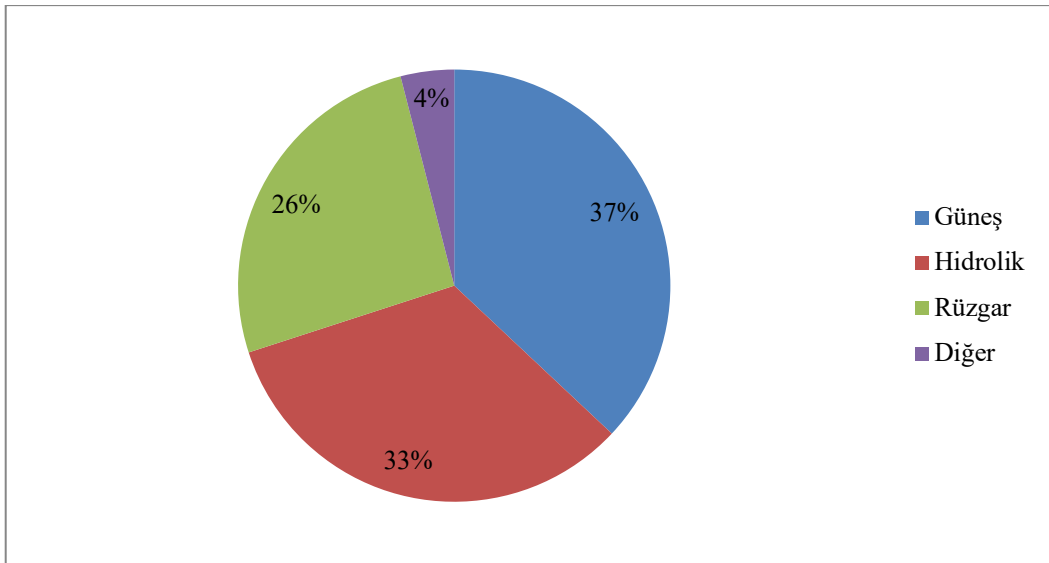
Yenilenebilir enerji, doğal süreçten ortaya çıkan, sürekliliği olan, kendini yenileyebilen enerjidir (İnan vd., 2018: 21-22). Güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, hidrolik enerji, jeotermal enerji, biyokütle enerjisi, hidrojen enerjisi ve dalga gibi enerjiler yenilenebilir enerji türlerine örnek verilebilir (Singh vd., 2021). Yenilenebilir enerji yenilenemeyen enerji türüne göre daha güvenli, daha az zararı olan, tükenmeyen enerjidir. Zararının az olması nedeni ile birçok ülkenin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesinde etkili olmuştur (Ustaoglu, 2022: 281).

Küresel olarak yenilenebilir enerjiye iklim değişikliğinin etkisi ile destekler gün geçtikçe artmaktadır. Bu durumda gelişim sürecine olumlu etkisi olmaktadır (Li ve Ho, 2022: 2). AR-GE yatırımları maliyetlere etkisi olabilmektedir. Gelişen enerji teknolojileri ile maliyetlere olumlu etkisi olabilmektedir (Kobos vd., 2006: 1645). Son yıllarda rüzgar ve güneş enerjisi maliyetlerinde düşüş yaşandığı ve gelecekte de düşmeye devam edeceği gibi beklenti söz konusudur (Laslett, 2020: 2). Yenilenebilir enerji maliyetinde bazı düşüşler olsa da bazen diğer enerji kaynaklarına göre maliyeti yüksek olabilmektedir. Maliyetinin özellikle kurulum aşamasında yüksek olmasına karşın çevresel zararların azalmasına, ekonomik açıdan olumlu etkilerinin olması gibi katkıları söz konusudur (Serizli vd., 2022: 411). Dünya’da ve Türkiye’de enerji üretim-kapasitesine göre dağılımına aşağıdaki şekillerde yer verilmiştir.

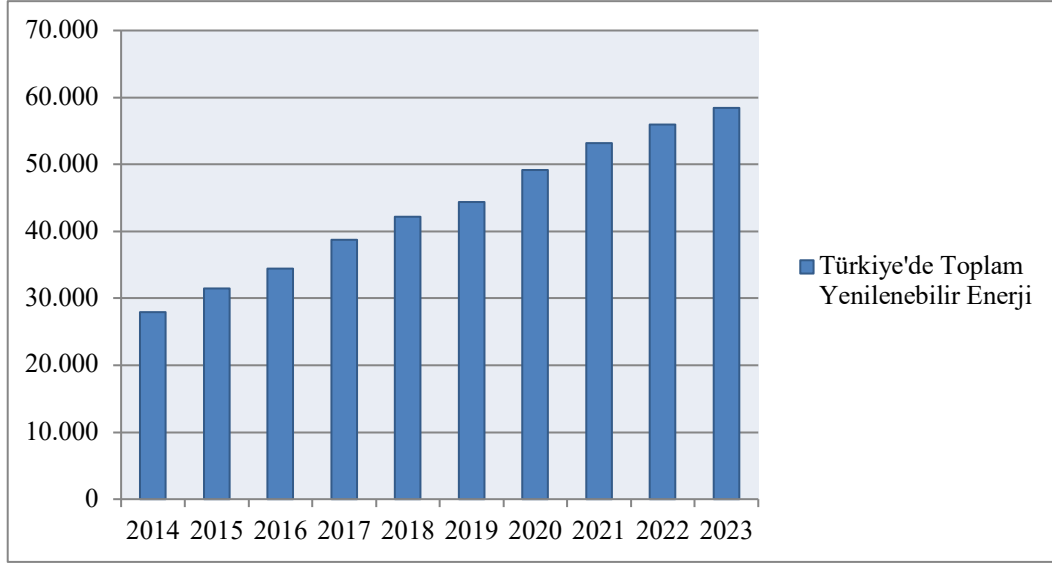
Şekil 1. Türkiye’de Enerji Dağılımı

Kaynak: İpek ve Hakyemez, Aylık Enerji Bülteni, Ocak, 2024.

Şekil 2. Dünya’da Yenilenebilir Enerji Dağılımı

Kaynak: IRENA, Renewable capacity highlights, 25 Mart 2024.

Şekil 3. Türkiye’de Toplam Yenilenebilir Enerji Dağılımı

Kaynak: IRENA, Renewable capacity statistics 2024.

Dünya’da ve Türkiye’de enerji üretim-kapasitesine göre dağılımı incelendiğinde gelişim gösterdiği söylenebilir. Gelecekte de yenilenebilir enerjinin daha da gelişim göstererek önemli bir paya sahip olabileceği söylenebilir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Yenilenebilir enerji konusuna yönelik alanda yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Yapılan çalışmalardan bazıları şu şekildedir;

Kobos vd. (2006) çalışmalarında; yenilenebilir enerji maliyetleri, teknolojik gelişim ve Amerika’daki yenilenebilir enerji politikasına yönelik bilgiler sunmuşlardır. Teknolojik uygulamaların öğrenilmesi ve kullanılmasının maliyetlere etkisinin neler olabileceğine dair açıklamalar yapmışlardır.

Bean vd. (2017) çalışmalarında; yenilenebilir enerji politikası seçeneklerinin maliyetinin değerlendirilmesini İspanyol rüzgar vaka çalışmasına yer vermişlerdir. Rüzgar enerjisi politikası seçeneklerinin maliyet-fayda analizi kullanılarak değerlendirmişlerdir.

İnan vd. (2018) çalışmalarında; yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynakları hakkında bilgilere yer vermişler, gelişim süreci, enerji sorunu çözümünde yenilenebilir ve yenilenemez enerjinin payını ele almışlardır.

Döner (2018) çalışmasında; yenilenebilir enerji kaynakları hakkında bilgiler vermiş, muhasebe işlemleri, vergi uygulamalarında neler yapılması gerektiği, teşvik ve hibelere yönelik açıklamalar yapmıştır.

Kaya (2018) çalışmasında; yenilenebilir enerji kavramını, enerji türlerini, yenilenebilir enerji türlerine ve yeşil enerjiye göre vergi politikasını, muhasebe sorunlarını ele almıştır.

Yılmaz (2019) çalışmasında; yenilenebilir enerji türlerinden rüzgar enerjisi üreten işletmelerin yapmış oldukları işlemler hakkında açıklama yapmış, Türkiye Muhasebe Standartlarına göre uygulanması gereken esaslara yönelik açıklama yapmıştır.

Go vd. (2020) çalışmalarında; düşük maliyetli yenilenebilir enerji maliyetinin planlaması hakkında bilgilere yer vermişlerdir. Geleneksel yaklaşımlara göre değerlendirmişlerdir.

Sabuncu (2020) çalışmasında; yenilenebilir enerji kavramına, yenilenebilir enerji kaynaklarının nelerden oluştuğuna ilişkin bilgiler sunmuş, muhasebe işlemlerinde enerji türlerine göre nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğine dair örneklerle yer vermiştir.

Elia vd. (2021) çalışmalarında; inovasyonun yenilenebilir enerji teknolojisi maliyetlerin azaltılmasına yönelik etkilerine yer vermişlerdir. Enerji teknolojilerinde yaşanan yeniliklerin maliyetlerin azaltılmasında etkili olabileceğine dair bilgiler sunmuşlardır.

Kılınç ve Şahbaz Kılınç (2021) çalışmalarında; AR-GE ve inovasyonun yenilenebilir enerjiye etkisini ele almışlar, gelişim süreci hakkında bilgilere yer vermişlerdir.

Timilsina (2021) çalışmasında; yenilenebilir enerji teknolojilerinin diğer enerji kaynaklarına göre rekabet açısından değerlendirmesine yer vermiştir. Rüzgar ve güneş enerjisi maliyetlerinde yaşanan düşüşün fosil yakıt teknolojilerine kıyasla daha rekabetçi olabileceğini dile getirmiştir.

Li ve Ho (2022) çalışmalarında; yenilenebilir enerjinin dolaylı maliyeti ve dağıtım konusundaki bilgilere yer vermişler, fosil temelli teknolojilere yönelik ele alınarak arz-talebe göre değerlendirmesini yapmışlardır.

Varlı vd. (2022) çalışmalarında; güneş enerjisi gelişim süreci, enerji santrali değerlemesine yer vermişlerdir. Ankara Sincan'da güneş enerjisi çalışmalarına yönelik araştırma yapmışlardır.

Prokopenko vd. (2023) çalışmalarında; yenilenebilir enerji yatırımlarında AR-GE maliyetlerinin etkisi, şirketlerin karlılığına etkisine yönelik bilgiler vermişlerdir. Model oluşturarak araştırma yapmışlardır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde yenilenebilir enerji ve maliyetlerine yönelik çalışmalar yapılmış, muhasebeleştirilmesine yönelik çalışmaların çok fazla olmadığı görülmüştür. Yapılan bu çalışma ile muhasebe işlemlerine yönelik katkı sunulabilmesinin mümkün olabileceği söylenebilir.

3. YENİLENEBİLİR ENERJİ MALİYETLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE UYGULAMA

Yenilenebilir enerji türleri rüzgar, hidrolik, jeotermal, biyokütle, hidrojen ve dalga enerjileri şeklinde örnekler dünya genelinde olsa da çalışmanın bu bölümünde genel olarak en yaygın uygulanmakta olan güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ve biyokütle enerjisi maliyetlerine yer verilmiştir.

Diğer yenilenebilir enerji maliyetleri genel olarak ele alınmış, muhasebe işlemlerinde ise güneş enerjisi ile ilgili muhasebe işlemlerine değinilmiştir.

Güneş enerjisi daha sınırsız, maliyeti düşük, çevreye daha duyarlı, yenilenebilir enerji türlerinden biridir. Birçok enerji kaynağının güneşten türediği söylenebilir (Yalılı Kılıç vd., 2022: 898). Güneş enerjisi üretim tesisi için yapılacak yatırım maliyetleri, arazide ya da çatı uygulaması şeklinde yapılmasına göre maliyetler yer almaktadır. Güneş enerjisinde güneş tarlaları yaygın olarak kullanılabilir. Güneş panelleri maliyet açısından büyük paya sahiptir. Enerji üretim tesisinin kurulumunda araştırma geliştirme giderleri, faaliyetlere yönelik yabancı paralı işlemler varsa bu işlemlerle ilgili kur farkları, kiralama ya da satın alma işlemlerine ilişkin maliyetler, lisans ödemeleri, mühendislik çalışmaları, inşaat işlemlerine ilişkin ödemeler, finansman giderleri, faaliyet giderleri, amortisman konularının yıpranma payları, personel giderleri, bakım ve onarım giderleri gibi gider kalemleri yer almaktadır (Sabuncu, 2020: 71-73). Güneş enerjisi kullanımı iletişim, tarım, sanayi gibi birçok alanda görülmektedir. Düşük/yüksek sıcaklıktaki ısı, güneş termal elektrik, fotoelektrik gibi fonksiyonları vardır (Varlı vd., 2022: 659).

Rüzgar enerjisi, rüzgar türbinleri ile rüzgardaki kinetik enerjiyi mekanik enerjiye, daha sonra elektrik enerjisine dönüştürülen, enerji türüdür (Karadağ Albayrak, 2020: 1290). Rüzgar enerjisi; mekanik enerji veya elektrik enerjisi üretmede tercih edilmektedir (Koç ve Kaya, 2015: 43). Rüzgar enerjisinin kurulumunun yapılacağı arazi seçiminde rüzgar önemli olduğu için rüzgar ölçümü yapılmaktadır. Maliyetler arasında rüzgar ölçümü, araştırma-geliştirme giderleri, yabancı paralı işlemlerdeki kur farkları, mühendislik ödemeleri, direkler, rüzgar türbinleri, tesis kiralaması söz konusu ise bu kiralamalar için yapılan ödemeler, amortisman tabi varlıkların yıpranma payları, bakım onarım giderleri, personel giderleri, lisans giderleri, finansman giderleri, inşaat işleri, trafo gibi malzemelerle ilgili ödemeler, enerji nakil hattına ilişkin ödeme, şebeke bağlantısı, sigorta giderleri gibi kalemler yer almaktadır. Rüzgar enerjisinde de rüzgar türbinlerinin maliyeti diğer maliyetlere göre yüksektir (Sabuncu, 2020: 73-76). Muhasebe işlemlerinde yapılan bu maliyetlere ek olarak, işletme aktifinde yer alan duran varlıkların daha iyi düzeyde olabilmesi için yapılan bakım, onarım gibi özel maliyet kapsamında ödemeler varsa özel maliyetler olarak muhasebeleştirilmelidir (Yılmaz, 2019: 2777).

Biyokütle enerjisi ve diğer yenilenebilir enerjilerin maliyetleri; biyokütle enerjisi, doğal malzemelerden oluşan, güneş enerjisini alarak fotosentez söz konusu olan bitkiler, hayvansal gübreler gibi kaynakların bazı işlemlerden geçirilerek enerjiye dönüştürülmesidir (Hand, 2013: 7-8). Biyokütle ve diğer yenilenebilir enerjilerin maliyetleri genel olarak güneş ve rüzgar enerjisinde yer alan araştırma geliştirme, personel, yatırım, finansman, faaliyetin yürütülmesinde kullanılacak alan, amortisman tabi varlık varsa bu varlıkların yıpranma giderleri, bakım-onarım giderleri, yabancı paralı işlemlerden kaynaklı kur farkları, ödenen komisyon ve lisans ödemeleri, kuruluş aşamasında ortaya çıkan gider kalemleri şeklinde örnekler verilebilir (Sabuncu, 2020: 76-77). Amortisman tabi duran varlıkların olması durumunda amortisman uygulanmasında faydalı ömür uygulamasına göre yapılmalıdır.

Amortisman uygulamasındaki duran varlıkların türleri, faydalı ömür süreleri, yenilenebilir enerji kaynağına göre değişiklik gösterebilmektedir (Aydın ve Özyerli, 2019: 13-14). Tesisin aktifleştirilmesi ve borçlanma maliyeti açısından 23 numaralı Borçlanma Maliyetleri standardında olduğu gibi temel ve alternatif yönetime göre yapılmalıdır. Temel yöntemde; maliyetler ilgili dönemde finansal tablolara alınır ve giderleştirilir. Alternatif yöntemde ise maliyetler varlığın maliyetine eklenir. Maliyet ölçümü, sağlıklı bir şekilde belirlenebiliyorsa ve işletmeye gelecekte fayda sağlayabilecekse, varlığın maliyetine eklenir. Bu maliyetlerin dışındaki maliyetler ise giderleştirilir (Özdoğan ve Bitlisli, 2019: 269).

Muhasebe işlemlerinde, tekdüzen muhasebe sistemine, vergi uygulamalarına, Uluslararası ve Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarına göre farklılıklar söz konusudur. Özellikle araştırma-geliştirme giderlerinin muhasebeleştirilmesi işlemlerinde vardır. Araştırma giderleri giderleştirilirken, geliştirme giderleri ise aktifleştirilir. Buradaki örnekler daha çok muhasebe standartları ile uyumlu olacak şekilde ele alınmıştır. Muhasebe işlemlerinde, yatırım için yapılan ödemeler başlangıçta yapılmakta olan yatırımlar olarak kayıt edilmeli daha sonra tamamlandığında makine tesis ve cihazlar hesabına alınmalıdır. Yıpranma payları giderleri amortisman kaydı olarak yapılır. Ödenen lisanslar varsa haklara, kuruluşa ilişkin giderler varsa kuruluş ve örgütlenme gideri olarak kayıt edilir. Vergi ya da teşvik işlemleri varsa bunlar da muhasebe işlemleri yapılırken dikkate alınmaktadır. Üretilen enerjinin mamul olarak mı yoksa hizmet üretimi olarak mı kayıt edilmesi konusunda belirsizlik olduğu için farklı görüşler vardır. Ancak enerji üretimi ve sunulması hizmet kapsamında olacağı için hizmet üretim maliyeti olarak kayıt edilmesi daha uygun olabileceği söylenebilir (Sabuncu, 2020: 77-90). Yenilenebilir enerji yatırımcıları açısından sağlanan tarife garantisi (sabit alım garantisi) gibi bazı teşvikler söz konusudur. Yenilenebilir Enerji Kanunu ile yatırımcılara bazı ayrıcalıklar sağlanmış, sübvansiyonlu ve tercihli portföy standart uygulanmaktadır (Çelikkaya, 2017: 15).

Yenilenebilir enerji üretiminde; bankadan alınan krediler, gönüllü karbon piyasaları gibi diğer kapsamda yatırım teşvikleri de yer almaktadır (Didinmez, 2013: 142). Muhasebe işlemlerinde, uygulanan teşvik ve destekler esas alınarak yapılmalıdır.

Örnek Uygulamalar

Örnek uygulamada; işlemler birbirinden bağımsız olarak yapılmış, yenilenebilir enerji üretimi yapan işletmelerde en fazla uygulama alanı olan işlemler tercih edilmiştir. Ödemeler banka hesabı üzerinden yapılmıştır. Uygulanan bazı teşvik ve yasal düzenlemelere göre farklılıklar olabileceği için teşvik ve yasal düzenlemelere yer verilmemiştir. Örnek uygulamalarda Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları esas alınmıştır.

X enerji üretimi işletmesi güneş enerjisi tesisi kurulumu yapmak istemektedir. Güneş enerjisi tesisi kurulumu ve enerji üretimi için yapılan işlemlere ilişkin bilgiler ve muhasebe kayıtları şu şekildedir;

Örnek Uygulama 1: Güneş enerjisi tesisi için 01.01.2024 tarihinde ₺300.000 ödeme yapılarak arazi satın alınmıştır.

01/01/24	
250 ARAZİ VE ARSALAR	300.000
102 BANKALAR	300.000
Arazi satın alınması	

Örnek Uygulama 2: 03.01.2024 tarihinde ₺30.000 lisans belgesi için ödeme yapılmıştır.

03/01/24	
260 HAKLAR -Lisans Belgesi	30.000
102 BANKALAR	30.000
Lisans ödemesi	

Örnek Uygulama 3: 05.01.2024 tarihinde teşvik kapsamında ₺150.000 değerinde güneş panelleri satın alınmıştır.

05/01/24	
258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR -Güneş Panelleri	150.000
102 BANKALAR	150.000
Güneş panel satın alınması	

Güneş panellerinin alınmasının yanı sıra orman, mera, yayla gibi alanların kiralanması, kullanım izninin verilmesi, yatırımda öncelikli bölgelerde yatırım yapılması durumunda KDV istisnası, gümrük vergi muafiyeti, vergi indirim, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi, sigorta primi işveren payında destek, asgari ücrete denk gelen tutarda on yıla kadar terkin işlemi ile gelir vergisi stopajında da destekler gibi teşvik ve destekler sağlanmaktadır (Çelikkaya, 2017: 17-18).

Örnek Uygulama 4: 06.01.2024 tarihinde Güneş panellerinin kurulumu için mühendislik firmasına ₺15.000+%20 KDV ödenmiştir.

06/01/24	
258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIMLAR -Güneş Panel Kurulumu	15.000
191 İNDİRİLECEK KDV	3.000
102 BANKALAR	18.000
Güneş panel kurulum için ödeme	

Örnek Uygulama 5: 02.01.2024 tarihinde güneş enerjisi tesisi kuruluşu aşamasında yapılan seyahat ve eğitim için ₺2.000'lik ödeme yapılmıştır.

02/01/24	
262 KURULUŞ VE ÖRGÜTLENME GİDER.	2.000
102 BANKALAR	2.000
Kuruluş için yapılan gider ödemeleri	

Örnek Uygulama 6: 08.01.2024 tarihinde Güneş enerjisi tesisi tamamlanmış, elektriğin satışı için dağıtım firması ile anlaşma yapılmıştır. ₺8.000+%20 KDV dağıtım faturası gelmiştir.

08/01/24	
253 TESİS MAKİNE CİHAZLAR	165.000
258 YAPILMAKTA OLAN YATIRIM.	165.000
Güneş enerji tesisinin tamamlanması	
2) 08/01/24	
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	8.000
191 İNDİRİLECEK KDV	1.600
102 BANKALAR	9.600
Dağıtım faturası	

Örnek Uygulama 7: 08.01.2024 tarihinde güneş panellerinin olağan bakımı için ₺2.000+%20 KDV ödeme yapılmıştır.

08/01/24	
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	2.000
191 İNDİRİLECEK KDV	400
102 BANKALAR	2.400
Bakım ödemesi	

Örnek Uygulama 8: 02.01.2024 tarihinde güneş enerjisi santrali güneş ölçümü ve arazi seçimi için ödenen ₺200.000 tutarın ₺120.000'lik kısmı araştırma geri kalanının geliştirme gideri olduğu tespit edilmiştir.

Uluslararası ve Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarına göre araştırma giderleri gider, geliştirme giderleri ise aktifleştirilerek kayıt edildiği için muhasebe kaydı araştırma ve gider kaydı olarak iki şekilde yapılmalıdır.

02/01/24	
750 ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME GİDER.	120.000
102 BANKALAR	120.000
Araştırma gider kaydı	

Geliştirme kaydı, maddi olmayan duran varlıklar grubunda yer alan hesaba kayıt edilerek aktifleştirilir.

02/01/24	
263 ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME GİDERLERİ	80.000
102 BANKALAR	80.000
Geliştirme gider kaydı	

Örnek Uygulama 9: 09.01.2024 tarihinde işletme 12.000 kw için ₺12.000+%20 KDV dağıtım firmasına elektrik satışı yapmıştır.

09/01/24	
102 BANKALAR	12.400
600 YURTİÇİ SATIŞLAR	12.000
391 HESAPLANAN KDV	2.400
Elektrik satış kaydı	

Elektrik satış kaydı ile birlikte satılan hizmet maliyeti kaydının da yapılması durumunda yevmiye kaydı şu şekilde olmalıdır;

1) 09/01/24	
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA	10.000
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	10.000

Yansıtma kaydı

2) 09/01/24	
622 SATILAN HİZMET MALİYETİ	10.000
741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	10.000
YANSITMA HS.	

Satılan hizmet maliyet kaydı

Örnek Uygulama 10: Dönem sonunda güneş enerji santralinde kullanılan makinelerden ₺16.500 amortisman hesaplanmıştır.

31/12/24	
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	16.500
257 BİRİKMIŞ AMORTİSMAN (-)	16.500
Amortisman kaydı	

Bu örnek uygulamalarda; enerji üretiminde olabilecek temel işlemlere yer verilmiştir. Ödemeler için bankalar hesabı kullanılmıştır. Ödemelerin banka dışında nakit, vadeli, çek, senet gibi ödemeler şeklinde de yapılabilmektedir. Ödeme şekline göre Tekdüzen Hesap Planında yer alan hesaplar kullanılabilir. Muhasebe işlemlerinde burada belirtilen işlemlerin dışındaki diğer yapılması gereken işlemler; yasal düzenlemelere, muhasebe uygulamalarına, teşvik ve desteklere göre yapılmaktadır.

SONUÇ

Yenilenebilir enerji, doğada var olan kaynakların üretimi sonucunda elde edilen enerji türüdür. Sürekli kendini yenileyebilen bu enerji türü, doğaya karşı diğer enerji kaynaklarına oranla zararı daha azdır. Tüketim açısından diğer enerji kaynakları ile karşılaştırıldığında genel pay içerisinde pay oranı az olsa da geçmişten günümüze kadar gelişim gösterdiği görülmektedir. Gelecekte de daha çok tercih edilebilir olacağı söylenebilir.

Yenilenebilir enerji kaynakları içerisindeki dağılıma bakıldığında güneş enerjisi en fazla paya sahiptir. Güneş enerjisinden sonra hidrolik enerji ve rüzgar enerjisinin payı en fazla paya sahip enerji türleridir. Çok az paya sahip olsa da biyokütle enerjisi gibi enerjilerde diğer kapsamda yer almaktadır. Türkiye’de yenilenebilir enerji dağılımı incelendiğinde; 2014 yılından 2023 yılına kadar olan süreçte, gelişim göstermiştir. Gelecekte de doğal kaynaklardan enerji üretiminin daha da yaygın hale gelmesi beklenmektedir.

Yenilenebilir enerji ile ilgili maliyetler, enerji türlerine göre bazı değişik maliyet kalemleri olsa da genel olarak değerlendirildiğinde; enerjinin üretimi için tesisin kurulması, tesis kurulumunda araştırma-geliştirme giderleri, enerji üretimi için paneller-rüzgar tribünleri gibi araçların temini ve kurulumu, yabancı paralı işlemler varsa kur işlemleri, satın alma ya da kiralama işlemleri olması durumuna göre yapılan ödemeler, lisans ödemeleri, mühendislik, inşaat işlemlerine ilişkin yapılan ödemeler, finansman giderleri, faaliyet giderleri, sigorta, komisyon, amortisman konularında varsa amortisman için hesaplanan paylar, çalışanlara yönelik giderler, kuruluş ve faaliyetlerin sürdürülmesi aşamasında yapılan bakım ve onarım giderleri gibi ödemeler maliyetler arasındadır.

Yenilenebilir enerji üretimi ve tüketimi sürecinde ortaya çıkan maliyetler, elde edilen kazançlar muhasebeleştirilirken esas alınması gereken muhasebe uygulamalarına göre bazen farklılıklar söz

konusu olabilmektedir. Özellikle tekdüzen muhasebe sistemi ve muhasebe/finansal raporlama standartları arasında farklılık söz konusudur. Farklılık araştırma-geliştirme giderlerinin muhasebeleştirilme işlemindedir. Araştırma giderleri gider olarak kayıt edilirken, geliştirme giderleri ise aktifleştirilerek muhasebeleştirilmektedir. Yatırım için yapılan ödemeler ilk aşamada yapılmakta olan yatırımlar şeklinde muhasebeleştirilip, yatırım tamamlandıktan sonra söz konusu duran varlık hesabına alınmaktadır. Amortisman konusu yıpranma payları varsa amorti edilerek muhasebeleştirilir. Lisans ödemeleri, kuruluş işlemleri sürecinde yapılan ödemeler kuruluş ve örgütlenme gideri olarak kayıt edilir. Vergi ya da teşvik gibi durumlar varsa bu işlemler için de muhasebe standartlarında belirtilen işlemler yapılmaktadır. KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi, sigorta primi işveren payında destek, gelir vergisi stopajında destekler gibi işletmelere sunulan teşvik ve destekler vardır. İşletmeler, muhasebe işlemlerini bu teşvik ve desteklere göre yapmaktadırlar.

Yenilenebilir enerji üretimi yapan işletmelerde, muhasebe işlemlerinde üretilen enerjinin satışında mamul ya da hizmet olarak kayıt edilmesinde farklı görüşler bulunmaktadır. Üretilen enerjinin mamul ya da hizmet olarak kayıt edilmesinde tam netlik olmadığı için burada uygulamada belirsizlik söz konusudur. Yapılan işlem hizmet temelli olduğu için hizmet üretim maliyeti olarak ele alınması daha doğru olabileceği söylenebilir. Muhasebe işlemlerinde belirsizliğin ortadan kaldırılması ve muhasebe uygulamalarındaki farklılığın giderilmesi adına uygulamalarda uyumluluk sağlanabilir. Günümüzde muhasebe/finansal raporlama standartları ağırlıkta uygulandığı için standartlar kapsamında daha net açıklamalar yapılarak konuya ilişkin belirsizliğin ortadan kaldırılması mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aydın, F., Özyerli, S. (2019) Rüzgar Enerji Santrallerinde (RES) Amortisman Uygulaması ve Amortisman Uygulamasına İlişkin Öneri, Sayı: 368, s;9-16.
- Bean, P., Blazquez, J.,Nezamuddin N. (2017) Assessing The Cost of Renewable Energy Policy Options A Spanish Wind Case Study, Renewable Energy 103 (2017), p;180-186.
- Çelikkaya, A. (2017) Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Yatırımlarına Sağlanan Teşvikler Üzerine Bir İnceleme, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 345, s;9-23.
- Didinmez, İ. (2013) Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Yenilenebilir Enerji Teşvikleri, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 292, s;135-145.
- Döner, İ. (2018) Yenilenebilir Enerji Kaynakları, Muhasebe, Vergi Uygulamaları, Sektöre Sağlanan Teşvik ve Hibeler, Gazi Kitabevi, Ankara.

- Elia, A., Kamidelivand, M., Rogan F., Gallachoir, B. O. (2021) Impacts of Innovation on Renewable Energy Technology Cost Reductions, *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 138 (2021) 110488, p;1-31.
- Go, R., Kahrl, F., Kolster, C. (2020) Planning for Low-cost Renewable Energy, *The Electricity Journal* 33 (2020) 106698, p;1-5.
- Hand, C. (2013) *Biomass Energy*, ABDO Publishing, USA.
- IRENA, Renewable Capacity Highlights, 25 Mart 2024, <https://www.irena.org>.
- IRENA, Renewable Capacity Statistics 2024, International Renewable Energy Agency, <https://www.irena.org/Publications/2024/Mar/Renewable-capacity-statistics-2024>, (Erişim Tarihi: 27 Mart 2024).
- İnan, İ., Akbulut İ., Aslan E. (2018) Enerji Sorununun Çözümünde Yenilenemez ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yeri ve Önemi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Kasım-Aralık 2018, C.120 S.237, s;11-40.
- İpek, E., Hakyemez, C. (2024) Aylık Enerji Bülteni, TSKB Ekonomik Araştırmalar, Ocak 2024.
- Karadağ Albayrak, Ö. (2020) Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Kullanılan Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri ve Değerlendirme Kriterlerinin İncelenmesi: 2017-2020, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(4), s;1287-1310.
- Kaya, M. G. (2018) *Yenilenebilir Enerji ve Yeşil Enerji Açısından Vergi Politikası*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kılınç, E. C., Şahbaz Kılınç, N. (2021) Ar-Ge ve İnovasyonun Yenilenebilir Enerji Üretimi Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi. *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), s;1087-1105.
- Kobos, P. H., Erickson J. D., Drennen, T. E. (2006) Technological learning and renewable energy costs: implications for US renewable energy policy, *Energy Policy* 34 (2006), p;1645-1658.
- Koç, E., Kaya, K. (2015) Enerji Kaynakları-Yenilenebilir Enerji Durumu, *Mühendis ve Makina*, C.56, S.668, s;36-47.
- Laslett, D. (2020) Can High Levels of Renewable Energy be Cost Effective Using Battery Storage? Cost of Renewable Energy Scenarios for an Isolated Electric Grid in Western Australia, *Renewable Energy and Environmental Sustainability* 5, 6 (2020), p;1-13.
- Li, J., Ho, M. S. (2022) Indirect Cost of Renewable Energy: Insights From Dispatching, *Energy Economics* 105 (2022) 105778, p;1-7.

- Özdoğan, F. S., Bitlisli, F. (2019) Güneş Enerjisi ile Elektrik Üreten İşletmelerin Muhasebe Uygulamalarının TDHP ve TMS/TFRS Çerçevesinde Karşılaştırılması, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(42), s;255-279.
- Prokopenko, O., Kurbatova, T., Khalilova, M., Zerkal, A., Prause, G., Binda, J., Berdiyrov, T., Klapkiv, Y., Sanetra-Pólgrabi, S., Komarnitskyi, I. (2023) Impact of Investments and R&D Costs in Renewable Energy Technologies on Companies' Profitability Indicators: Assessment and Forecast. *Energies*, 16, 1021, p;1-17.
- Sabuncu, B. (2020) Yenilenebilir Enerji ve Muhasebe Uygulamaları, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Serizli, E., Yüksel S., Dinçler H., Tamer, İ. (2022) Yenilenebilir Enerji Yatırımlarının Arttırılmasına Yönelik Optimal Politikaların Belirlenmesi: Türkiye Üzerine DEMATEL Yöntemiyle Bir Analiz". *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (10),s;410-423.
- Singh, M., Bijlwan A., Kumar A., Singh R. (2021) *Renewable Energy: Prospects and Challenges for the Current and Future Scenarios*, (Renewable Energy and GreenTechnology, Kumar N., Singh H. and Kumar A. Ed.), CRC Press.
- Timilsina, G. R. (2021) Are Renewable Energy Technologies Cost Competitive For Electricity Generation?, *Renewable Energy* 180 (2021), p;658-672.
- Ustaoğlu, E. (2022) Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve Finansal Gelişme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Örneği, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi Third Sector Social Economic Review* 57(1) 2022, s;280-293.
- Varlı, H., Tuna, M., Tombul, M. (2022) Bölgesel Güneş Enerji Potansiyeli ve Enerji Santrali Yatırımı Değerlemesi: Sincan Örneği, *Fırat Üniversitesi Müh. Bil. Dergisi*, 34(2), s;657-666.
- Yalılı Kılıç, M., Adalı S., Aydın M. (2022) Elektrik İhtiyacının Sağlanmasında Hibrit Yenilenebilir Enerji Sistem Tasarımı: Bursa Tekstil Fabrikası Örneği, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 27 (3), s;897-909.
- Yılmaz, B. (2019) Yenilenebilir Enerji (Rüzgâr Enerjisi) Üreten İşletmelerin Türkiye Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), s;2772-2784.

İSLAM EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARININ GÜNCEL DURUMU*

DEVELOPMENT OF ISLAMIC ECONOMY AND CURRENT SITUATION OF PARTICIPATION BANKS IN TURKEY

Özge ERSEZER¹

Mihrican ZORLU GÜNOK²

Öz

Temel ekonomik düzenlemeleri Kuran ve sünnetlere göre belirleyen İslam ekonomisi kişisel menfaatlerden uzak fonları zenginlerden ihtiyaç sahiplerine aktaran eşitlikçi bir yapıya sahiptir. Zekat vermenin esas alındığı bu sistemde sadaka ve karşılıksız borç verme işlemleri ile fon aktarımı teşvik edilmektedir. Son zamanlarda İslam ekonomisinin uygulama bulduğu alanların artmasıyla birlikte İslam Bankacılığı dediğimiz Katılım Bankacılığında da gelişmeler yaşanmaktadır. Dünyanın birçok yerinde faaliyet gösteren katılım bankaları yapısal olarak müşterilerine risk paylaşımı yaptığı için geleneksel bankacılıktan ayrılmaktadır. Katılım bankacılığında faiz söz konusu değildir. Türkiye bankacılık sektöründe katılım bankacılığı 1980’lerden itibaren piyasada yerini alarak yüksek bir büyüme trendi yakalamıştır. Bu çalışma, Türkiye’de aktif faaliyet gösteren katılım bankalarının 2006-2024 yılları arasındaki toplam şube sayıları, toplam çalışan sayıları, fon gelişimleri, net kar gelişimleri, kullandıkları fon gelişmeleri, aktif gelişimleri ve sektördeki paylarını değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler : İslam Ekonomisi, Katılım Bankacılığı, Türkiye Katılım Bankaları

Jel Kodlar :P00, P49, A12

Abstract

Islamic economy, which determines the basic economic regulations according to the Quran and the Sunnah, has an egalitarian structure that transfers funds from the rich to the needy, away from personal interests. In this system where zakat giving is the basis, fund transfer through alms and unrequited lending is encouraged. Recently, with the increase in the areas where Islamic economy is applied, there are also developments in Participation Banking, which we call Islamic Banking. Participation banks operating in many parts of the world differ from traditional banking because they structurally share risk with their customers. There is no interest in

* Bu çalışma 25-26 Mayıs 2024 tarihinde Diyarbakır’da düzenlenen 6. Uluslararası Dicle Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresi’nde sunulan bildiriden üretilmiştir.

¹ Dr. Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ozgeersezer@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8106-3609

² Dr. Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ozgeersezer@yyu.edu.tr, ORCID: 0009-0009-8908-9227

participation banking. In the Turkish banking sector, participation banking has taken its place in the market since the 1980s and has achieved a high growth trend. This study evaluates the total number of branches, total number of employees, fund developments, net profit developments, fund developments, asset developments and shares in the sector of actively operating participation banks in Turkey between 2006 and 2024.

Key Words : *Islamic Economy, Participation Banking, Turkish Participation Banks*

Jel Classification : *P00, P49, A12*

1. GİRİŞ

Kapitalist sistemde paranın sadece bir mübadele aracı olarak değil, aynı zamanda emeksiz kazanç ve paradan para kazanma yani faiz elde amacıyla kullanılması nedeniyle alternatif iktisadi sistem arayışları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, adil gelir dağılımından yana olan, eşitlikçi bir sistem oluşturmaya çalışan İslam ekonomisi alanında son zamanlarda çok fazla çalışma yapılmaktadır. İslamiyet'te bir Hak dengesi vardır. İnsanlar bir diğer insana ezdirilmemeli, toplum çıkarları her zaman bireylerin çıkarından üstün görülmelidir. İslam ekonomisinin temelinde kazanılanı paylaşmak vardır.

İslam dini hayatın tüm alanlarına temas eden bir yapıya sahiptir. İslam dininin yaşam felsefesinde insanın, yaratıcının iradesine uygun olarak hayat sürmesi ve yaratıcısına itaat etmesi vardır. İnsanlar ihtiyaçlarını karşılarken ekonomiye ilişkin temel düzenlemeleri de Kuran ve sünnetlere göre belirlemelidir. İslam ekonomisi bu açıdan bakıldığında tüm bu değerleri korumalıdır.

İslam bankacılığı, geleneksel iktisat karşısında İslami bir duruş sergileyerek dünyanın birçok yerinde uygulama alanı bulmuştur. İslami bankaların geleneksel bankalardan bir farkı risk paylaşımının olmasıdır. İslam bankacılığında faizsizlik prensibinin özü; bireylerin ellerindeki fonları toplarken kar ve zarar risk paylaşımına göre müşteriye “sabit bir getiri” taahhüt etmek ve bireylere fon kullandırıldığında krediyi nakit olarak değil de müşterinin ihtiyacına göre malı satıcıdan peşin alıp, kendisine vadeli satmak veya proje bazlı ortaklık oluşturmaya dayanmaktadır (Pehlivan, 2016: 299). Faiz ve aşırı belirsizlikten kaynaklanan manipülatif işlemlerden uzak olan İslami bankacılığın performans göstergelerine bakıldığında yıllık büyüme hızının yüksek olduğu görülmektedir. İslami bankacılığın ticaret prensiplere uygun olarak yapılmasının bu sonucu vermesi kaçınılmazdır.

Faizsiz bankacılık, 1980'lerden beridir Özel Finans Kurumları olarak Türkiye'de de yerini almış ve büyük gelişmeler göstermiştir. Özel Finans Kurumları olarak bankacılık sektörüne giriş yapan bu faizsiz bankalar İslam sıfatını kullanmadan “katılım” kavramı ile nitelendirilip 2005 yılında Bankacılık Yasası ile mevzuatta Katılım Bankası olarak yer almışlardır. Böylece bankacılık sektöründe katılım sözcüğünün kar ve zarara katılım esasına dayandığı belirtilmiş ve gerek ulusal gerek uluslararası arenada tanınma sorunu ortadan kalkmıştır.

Bu çalışmada öncelikle İslam ekonomisi içindeki faizsiz bankacılığın gelişimi anlatılacaktır. 2006-2024 yılları arasında Türkiye’de bulunan Katılım Bankalarının toplam şube sayıları, toplam çalışan sayıları, toplanan fonlar, net kar, kullanılan fon, katılım bankalarının aktif gelişimleri ve sektör içindeki payları incelenecek ve bu türden bir bankacılık fikrinin kavramsal önemi tartışılacaktır.

2. İSLAM EKONOMİSİ VE FAİZSİZ BANKACILIK

Faizin Arapça anlamı bolluk ve bağıştır. Faizsiz finansın tarihsel gelişimine bakıldığında Hammurabi yasalarına kadar uzandığı görülmektedir. Babil Hükümdarı Hammurabi tefeciliğin önüne geçmek için faizli işlemlerin devlet kontrolünde yapılmasını düzenleyen yasalar çıkarmıştır. Faiz oranına sınır getirerek hem alacaklılar hem de borçlular için haklar tanımıştır (Yılmaz ve Bağış, 2020: 3153-3155).

İslam ekonomisi, diğer ekonomik modellerdeki gibi kişisel menfaatlere odaklanmamaktadır (Yüce, 2021:67). İslam ekonomisi uygulamada zenginden fakire doğru bir fon aktarımını esas kılarak zekat vermeyi kural olarak belirtir ve ayrıca sadaka ve karşılıksız borç vererek ihtiyaç sahiplerine fon aktarımında bulunmaya teşvik eder. Fonları elde tutma yerine üretime ve yatırıma dönüşmesine katkı sağlayarak insanları tembelliğe iten unsurları da ortadan kaldırır (Sugözü, 2017: 189).

İslam ekonomisinin gelişmesi ile katılım bankalarının ortaya çıkışı sadece dini nedenlerden ötürü değildir. Bunun yanı sıra ekonomik ve sosyal faktörler de bu faizsiz sistemi ortaya çıkartan nedenler arasındadır. Petrol zengini olan ülkelerin ellerinde bulunan ülke kaynaklarının diğer ülkelere kaymasına engel olmak, desteklenmeye ihtiyacı olan projelerde ticari bankaların uzun vadede isteksiz olması ve işletmelerin verimliliğinin kontrol edilebilmesi için fonların daha çok ortaklık ve üretim esasına göre kullanılmasının gerekliliği İslam bankacılığının gelişmesinde ekonomik olarak rol oynamaktadır. Ekonomik sistem içerisinde yer alan farklı gelir grupları arasındaki sebepsiz zenginleşmeyi engellemek ve sosyal adaletsizliğin önüne geçerek dengesizliği azaltmayı amaç edinmek sosyal nedenlere örnek teşkil etmektedir (Pehlivan, 2016: 300).

1970’li yıllarda petrol ihracatçısı olan Türkiye, OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarını arttırarak zenginleşmeleri ile birlikte yatırım alanları aramalarını fırsat bilerek bu petrol fonlarını ülkemize çekmek için çalışmalarda bulunmuşlardır. Türkiye’nin yanı sıra bazı batılı ülkeler de faizsiz bankacılık sistemi geliştirerek bu fonları kendi ülkelerine çekmek istemişlerdir. 1980 yılında alınan ekonomik kararlarla birlikte yaşanan finansal serbestleşme ile içinde bulunulan sermaye yetersizliğine de çözüm arayışları mevcuttu. Dışa açık politika önerilerinde de petrol zengini Ortadoğu ülkeleri önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir (Sırım, 2013: 189).

3. TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞI

Bankacılık sisteminde faizin kullanılmadığı faizsiz bankacılık, 1960’lı yıllarda Mısır’da uygulanmaya başlanarak İslam dininin “faiz haramdır” hassasiyetinden yola çıkılarak kurulan bir

bankacılık sistemidir. İslami Bankacılık olarak da adlandırılan faizsiz bankacılık kavramı düşünsel anlamda 1955 yılında Pakistanlı düşünür Muhammet Uzair tarafından ortaya atılmıştır (İslamoğlu & Can, 2023: 464). İslam Finansı, İslam Bankacılığını ortaya çıkarmış ve son zamanlarda Katılım Bankacılığı hızla gelişmekte olan bir sektör haline gelmiştir.

1970’li yıllar işçi hareketliliğinin yoğun olduğu bir dönemdir ve yurtdışında çalışan işçiler faizli hizmet almak istemedikleri için ellerinde bulundurdukları dövizleri yaşadıkları ülkelerin ekonomilerine katamamışlardır. İşçilerin elinde bulunan bu döviz kaynağı fark edilmiş ve faizsiz bankacılık fikri güçlenmeye başlamıştır. 1978 yılına kadar faaliyetini sürdüren Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası DESİYAP, 1975 yılında kurularak hem KOBİ’lere hem de faizden uzak durmak isteyen insanlara hizmet vermiştir (İslamoğlu & Can, 2023: 465). 1975 yılında kurulan uluslararası ilk İslam bankası İslami Kalkınma Bankasıdır. Türkiye’nin de içinde bulunduğu 29 İslam ülkesi ile beraber kurulmuştur. Günümüzde 56 üye ülke ile faaliyetlerine devam eden İslam Kalkınma Bankası, Arap dünyasında etkin olarak faaliyet göstererek petrol ihracatından elde edilen dolarları kullanmaktadır (Yardımcıoğlu, Koçarslan ve Göv, 2016: 72). Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye’de de 80’li yılların başlarında gerekli düzenlemeler yapılarak uygulamaya geçilmiştir.

1985 yılında kurulan Özel Finans Kurumları, klasik bankacılıktan farklı olarak faizsiz bankacılık usulüne uygun olarak faaliyet göstermektedirler. Faizsizlik prensibi ile yola çıkan bu bankalar, elde bulunan atıl fonları ekonomiye kazandırarak ülke ekonomisinin büyümesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadırlar (Hazıroğlu, 2016: 123). Bakara süresi 275. ayette: “Faiz yiyenler, alım-satım da ancak faiz gibidir dedikleri için şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi çarpılmış olmaktan başka kalkamazlar” denilmektedir. Bu ayetle beraber faiz veya riba Kuran-ı Kerim’de 12 surede 19 kez geçmektedir (Atar, 2017:1032). Dini hassasiyetlerden ötürü faizden uzak durmak için geleneksel bankalara yatırılması tercih edilmeyen fonlar, bireylerden faizsiz yöntemlerle toplanıp ihtiyacı olanlara faizsiz şekilde kullanılarak iktisadi hayata kazandırılmaktadır. Bu bankacılık sisteminde parasal işlemler, mal ve hizmet hareketleri ile birbirine bağlanmış olup para hareketlerinin karşılığında mal ve hizmet hareketinin de bir karşılığı bulunmaktadır. Bu hareketlilik neticesinde elde edilen gelirin ortaklık esasına uygun olarak bölüşüldüğü bu sistemde eğer bireyler paradan para kazanmak isterlerse bu durumda elde edilmek istenen kazancın, topluma sunulmuş olan malların veya hizmetlerin değerinde bir artışa karşılık gelmesi gerekmektedir (Özsoy, Görmez, & Mekik, 2013: 188).

Özel cari hesaplar ve katılma hesapları katılım bankalarının iki temel fon toplama araçlarıdır. Bunun yanında sukuk, sendikasyon kredileri ve öz kaynaklar da diğer fon toplama kaynaklarıdır. Katılım bankaları geleneksel bankalardan farklı olarak murabaha, müşareke ve icare yöntemlerini kullanarak faaliyet göstermektedirler. Murabaha “artma, kar, ticari kazanç” anlamlarını barındıran bir kelimedir ve bir malın satışında alış veya satış maliyeti üzerine konulan karı ifade etmektedir. Murabaha, klasik ve modern murabaha olarak iki çeşittir. Klasik murabaha işleminde doğrudan bir alım-satım işlemi söz konusudur. Modern murabaha ise nakit ihtiyacı olan esas alıcının finansman

kullanarak bu tutarı taksit taksit geri ödemesi esasına dayalıdır. Faizsiz bankalar murabaha işlemini çok yaygın bir şekilde uygulamaktadırlar (Yatmaz ve Çatıkkaş, 2021:2).

Müşareke “iştirak etmek” anlamına gelmektedir. Bu yöntemde taraflar belirli bir sermaye ile bir ortaklık kurmaktadır. Ortaklık neticesinde oluşacak kar taraflar arasında önceden belirlenen oranlarda paylaşılmaktadır. Eğer taraflar zarara maruz kalırlarsa bu zarar da sermayedeki hisseye göre dağıtılmaktadır. Uygulamada müşareke daimi ve süreli müşareke olarak iki şekilde gerçekleşmektedir (Dilber ve Işık, 2021: 411). Daimi müşareke akdinde ortakların niyeti sadece nakdi gelir ve finansman elde etmek değil ayrıca ticari faaliyetler ile kar elde edip şirket büyümektir. Şirket tüzel kişiliğini ana sermayesini ortaklara devretmediği için korumaktadır (Polat, 2021:20). Sürekli müşarekeye Müşareke-i Mutenakısa da denilmektedir ve bu müşareke yatırım mülkiyetinin taraflarca belirlenen süre sonrasında bir tarafa bırakılmasını ifade etmektedir. Bu ortaklık türünde finansman ihtiyacı olan ortak, ihtiyacı olan finansmanı elde ettikten sonra bir süre içinde ortaklığın tamamına sahip olmayı hedeflemektedir (Saraç ve Karabulut, 2021:39).

Son olarak, kiralama süresi bitiminde mülkiyetin kiralayana devredildiği icare işleminde, mal ve hizmetin ücret karşılığında kiralanması söz konusudur. Malın doğrudan satışı yerine belirli bir kiralama sonrasında mülkiyetin alıcıya geçtiği durumu göstermektedir (Yardımcıoğlu, 2016: 228). Müşterinin ihtiyacı olan menkul veya gayrimenkul banka tarafından satın alınır ve kiralama müddeti sonunda kiracıya devredilmek üzere müşteriye kiralanır (Terzi, 2013).

Faizsiz bankacılık sektörünün hızla gelişmesinin neticesinde katılım bankalarına olan talep artmıştır. 2008 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra sektörün önemi daha da artmıştır. Çünkü bu krizle beraber konvansiyonel bankalar karlılık problemi yaşamışlardır. Buna karşılık kriz reel sektörü olumsuz etkileyene kadar faizsiz bankalarda büyüme ve karlılık devam etmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerde faizsiz bankacılığın dayanma gücü daha yüksek olmuştur (TKBB, 2015: 12). Faizsiz bankacılık günümüzde sadece İslam ülkelerinde faaliyet göstermemekte, Hristiyan nüfusun yoğun olduğu AB ve ABD gibi ülkelerde de yaygın biçimde faaliyet göstermektedir (Yıldırım, 2020:522). Katılım bankalarının başlıca hedefleri arasında atıl fonların ekonomiye kazandırılması, reel sektörün kalkındırılması, gayri resmi ticareti önleme gibi hedefler vardır (Gökçen ve Gönen, 2017:62).

Albaraka Türk Katılım Bankası eski ismi ile Albaraka Türk Özel Finans Kurumu 1984 yılında kurulmuş ve Türkiye’de kurulan ilk katılım bankası olma sıfatını kazanmıştır. 1985 yılında faaliyet göstermeye başlayan Albaraka Türk Katılım Bankasını Faisal Finans izlemiş ve Faisal Finans daha sonra Türk ortaklar tarafından satın alınınca ismi Family Finans olmuştur. Bu bankaları 1989’da kurulan Kuveyt Türk Evkaf Özel Finans Kurumu ve 1991 yılında Anadolu Finans Özel Finans Kurumu olarak kurularak 2005 yılında isim değişikliği yapan Türkiye Finans Katılım Bankası izlemektedir. Faaliyetlerine devam etmeyen İhlas Finans Kurumu ve Asya Katılım Bankaları sırasıyla 1995 ve 1996 yıllarında kurulmuşlardır. Bu katılım bankalarının kuruluşundan sonra 2015 yılında

Ziraat Katılım Bankası, 2016 yılında Vakıf Katılım Bankası ve 2019 yılında Emlak Katılım Bankaları kurulmuştur.

Türkiye bankacılık sektöründe aktif olarak faaliyet gösteren katılım bankaları; Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Emlak, Türkiye Finans, Vakıf ve Ziraat Katılım Bankalarıdır. Bu bankaların bankacılık sektörü içerisindeki aktif büyüklüğü 2024 Ocak ayı itibarıyla 2.077.266 Milyon TL değerindedir. Tablo 1’de Türkiye’de bulunan katılım bankalarının toplam şube sayısı, toplam çalışan sayısı, toplanan fon gelişimi, net kar gelişimi, kullandırılan fon gelişimi, aktif gelişimi ve sektördeki payları 2006-2024 yılları için gösterilmektedir.

Tablo 1. Türkiye Katılım Bankaları Başlıca Göstergeleri

YIL	TOPLAM ŞUBE SAYISI	TOPLAM ÇALIŞAN SAYISI	TOPLANAN FON GELİŞİMLERİ (MİLYON TL)	NET KAR GELİŞİMİ (MİLYON TL)	KULLANDIRILAN FON GELİŞİMİ (MİLYON TL)	KATILIM BANKALARI AKTİF GELİŞİMİ (MİLYON TL)	KATILIM BANKALARI SEKTÖRDEKİ PAYLARI (%)
2006	355	7114	11.237	163	10.492	13.752	3
2007	422 (+%19)	9215 (+%30)	12.926 (+%15)	223 (+%37)	13.808 (+%32)	16.789 (+%22)	3 (-)
2008	530 (+%26)	11022 (+%20)	19.209 (+%49)	647 (+%190)	19.733 (+%43)	25.770 (+%54)	3.5 (+%17)
2009	569 (+%8)	11802 (+%8)	26.841 (+%40)	705 (+%9)	24.911 (+%27)	33.628 (+%31)	4 (+%15)
2010	607 (+%7)	12677 (+%8)	33.827 (+%27)	759 (+%8)	32.084 (+%29)	43.339 (+%29)	4.3 (+%7.5)
2011	685 (+%13)	13851 (+%10)	39.519 (+%17)	803 (+%6)	41.140 (+%29)	56.077 (+%30)	4.6 (+%7)
2012	829 (+%22)	15356 (+%11)	49.151 (+%25)	916 (+%15)	49.980 (+%22)	70.245 (+%26)	5.1 (+%11)
2013	965 (+%17)	16800 (+%10)	63.210 (+%29)	1.052 (+%15)	67.219 (+%35)	96.022 (+%37)	5.5 (+%8)
2014	991 (+%3)	16270 (-%4)	65.405 (+%4)	80 (-%93)	69.622 (+%4)	104.073 (+%9)	5.2 (-%6)
2015	1080 (+%9)	16554 (+%2)	74.362 (+%14)	405 (+%406)	79.451 (+%15)	120.252 (+%16)	5.1 (-%2)
2016	959 (-%11)	14465 (-%13)	82.148 (+%11)	1.106 (+%174)	84.880 (+%7)	132.784 (+%11)	4.9 (-%4)
2017	1032 (+%8)	15029 (+%4)	105.310 (+%29)	1.583 (+%44)	106.733 (+%26)	160.136 (+%21)	4.9 (-)
2018	1122 (+%9)	15654 (+%5)	137.220 (+%31)	2.123 (+%35)	124.531 (+%17)	206.806 (+%30)	5.3 (+%9)
2019	1179 (+%6)	16040 (+%3)	215.456 (+%58)	2.433 (+%15)	149.476 (+%21)	284.459 (+%38)	6.3 (+%19)
2020	1255 (+%7)	16849 (+%6)	328.807 (+%53)	3.658 (+%51)	240.147 (+%60)	436.712 (+%54)	7.2 (+%15)
2021	1311 (+%5)	17147 (+%2)	556.418 (+%70)	5.468 (+%50)	369.353 (+%54)	717.338 (+%65)	7.8 (+%9)
2022	1379 (+%6)	17868 (+%5)	891.066 (+%60)	29.686 (+%425)	643.814 (+%75)	1.187.613 (+%66)	8.3 (+%7)
2023	1455 (+%6)	19723 (+%11)	980.115 (+%10)	-	1.061.779 (+%65)	2.077.660 (+%75)	8.4 (+%2)
2024 (Ocak)	1461 (+%0.2)	20118 (+%2)	1.487.375 (+%52)	-	921.555 (-%14)	2.077.266 (-%0.01)	9.9 (+%18)

Kaynak: TKBB

Türkiye’de bulunan katılım bankalarının şube sayısı 2006 yılında 355 iken 2024 yılının Ocak ayında 1461’e kadar yükselerek %312 oranında bir artış göstermiştir. Yıldan yıla sürekli artış gösteren

toplam şube sayısında da sadece 2016 yılında bir önceki yıla göre %11’lik bir düşüş yaşanmıştır. Belirtilen yıllarda toplam şube sayısındaki artışa paralel olarak toplam çalışan sayısında da genel olarak sürekli bir artış söz konusudur. Tabloda toplanan fon gelişimleri milyon TL olarak ifade edilmekte ve sürekli bir artış göstermektedir. Özellikle 2019 yılından sonra toplanan fon gelişimindeki artış 2023 yılı hariç olmak üzere %50’nin üzerinde seyretmektedir.

Toplam şube sayısı, toplam çalışan sayısı ve toplanan fon gelişimindeki artışlara bakarak Türkiye’de katılım bankacılığı kullanan bireylerin sayısının günden güne arttığını söylemek mümkündür. Katılım bankaları geleneksel finansal sistemler içindeki yerlerini korumak ve portföylerini genişletebilmek için mevcut müşterilerini ellerinde tutmak zorundadırlar. Piyasada rekabet gücünü koruyabilmek için müşteri memnuniyeti önemli bir unsurdur. Bireyler, geleneksel finansal sistemlere alternatif olarak hangi faktörleri dikkate alarak katılım bankalarını tercih etmektedirler bunu bilmek önem arz etmektedir. Bu açıdan mevduat sahibi kişilerin yatırımlarına ilişkin seçimlerini neye dayanarak yaptıklarını belirlemek piyasada faaliyet gösteren bankaların rekabet gücünü artırmaktadır. Artan rekabet gücü ile birlikte belirtilen değişkenlerdeki artışlar devam edecektir.

Net kar değişimi de tabloda milyon TL olarak ifade edilmekte ve sürekli artış göstermektedir. Özellikle 2008, 2015, 2016 ve 2022 yıllarındaki artış önceki yıllardaki artışlara göre oldukça yüksektir. Kullandırılan fon gelişimi de milyon TL olarak ifade edilmiş ve diğer değişkenlerdeki artışlara paralel olarak artış göstermiştir. Sadece 2024 yılında bir önceki yıla göre %14’lük bir azalma söz konusudur, ancak 2024 yılında Ocak verileri kullanıldığından bu düşüş anlamlı bir düşüşü ifade etmemektedir. Katılım bankalarının aktif gelişimlerine bakıldığında katılım bankacılığının son yirmi yılda popülerlik kazanması ile birlikte 2006 yılında 13.752 milyon TL olan katılım bankalarının aktif gelişimi 2024 yılı Ocak ayına gelindiğinde 2.077.266 milyon TL’ye kadar yükselmiştir. Son olarak katılım bankalarının sektör içindeki payları da yıldan yıla artış göstermiştir ve son 18 yıllık periyotta %230 oranında artış göstererek %3’ten %9.9’a kadar yükselmiştir.

4. SONUÇ

Katılım bankaları 1983 yılından itibaren ülkemizde faaliyet gösteren bankalardır. Katılım bankalarının amacı İslami koşullara uygun olarak işlem yapmak olsa da modern bankacılık hizmeti de sunmaktadırlar. Hukuki yapıdaki düzenlemeler ve ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durum neticesinde katılım bankalarının faaliyet gösterme süreci hızla gelişmiştir.

Faizsiz finansal sistem geleneksel bankacılık sistemini tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Geleneksel bankacıların yapmış oldukları faiz uygulamaları katılım bankacılığında yoktur ve bu tamamlayıcılık özelliği ile geleneksel bankacılığa alternatif olarak finans sektörüne çeşitlilik kazandırmaktadır. Bu sistemde yatırımcılar ve tasarruf sahipleri riske de ortak olmaktadır. Katılım bankaları sigortacılık, takas, finansal kiralama, faktöring ve benzeri ticari faaliyetlerde bulunurlar

(Tevfik ve Dündar, 2014:43). Katılım bankaları, 1980’li yıllarda finans sektöründe meydana gelen değişimler neticesinde Türkiye’de hayata geçirilen yeniliklerden bir tanesidir. Gayesi faizden uzak İslami koşullara uygun iktisadi bir sistem oluşturmaktır. Müşareke, murabaha ve icare yöntemleri ile faize bulaşmadan insanların ekonomik ihtiyaçlarına cevap vermek hedeflenmektedir. Katılım bankaları da geleneksel bankalar gibi kar maksimizasyonunu hedeflemektedirler.

2006-2024 yılları arasında Türkiye’de katılım bankacılığına ait toplam şube sayıları, toplam çalışan sayıları, toplanan fon, net kar, kullanılan fonlar, katılım bankalarının aktif gelişimleri ve sektör içindeki payları incelenerek katılım bankacılığının gelişimi değerlendirilmiştir. Toplam şube sayısına bakıldığında 2006 yılında 355 olan toplam şube sayısı 2024 yılına gelindiğinde %182’lik bir artış göstererek 1461 rakamına ulaşmıştır. Toplam çalışan sayısı da toplam şube sayısı artışına paralel olarak artış göstermiş ve %182’lik bir artışla 2006 yılında 7114 iken 2024 yılında 20118 olmuştur. Katılım bankacılığını kullanan kişilerin artması yaşadıkları şehirlerde banka açılması talebini baskılamış ve açılan bankalarda çalışan sayıları da buna paralel olarak artış göstermiştir. İslam ekonomisinin dünya genelinde gelişimi ile riske ortak olma prensibini kabul eden ve katılım bankacılığı kullanan bireyler sayesinde toplanan fon gelişiminde ciddi bir artış söz konusu olmuştur. Sürekli bir artış trendi yakalayan toplam fon gelişimi 2006 yılında 11230 milyon TL düzeylerinde iken 2024 yılına gelindiğinde 1.487.375 milyon TL’ye kadar yükselmiştir. Toplanan fonlardaki gelişme zekât mantığıyla zenginden alınıp fakire doğru aktarılan fonlarda da artışa sebep olmuştur ve kullanılan fon değeri 921.555 milyon TL’ye ulaşmıştır. Geleneksel bankacılık gibi amacı ticari kar elde etmek olan katılım bankalarının net karlarındaki değerde yıldan yıla artış göstermiştir. Son olarak katılım bankalarının bankacılık sektöründeki payına bakıldığında 2006 yılından 2024 yılına değin %230 düzeyinde artış gösterdiği görülmektedir. Belirtilen tarih aralıklarındaki verilere bakılarak katılım bankacılığının gelişime çok açık olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Atar, A. (2017) Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslami Bankacılığın Genel Durumu, Cilt;6 Sayı;4, s;1029-1062
- Dilber, C., Işık, H. B. (2021) Katılım Bankaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi, Cilt;11, Sayı;1,s; 409-440
- Gökçen, G., Gönen, İ. (2017) Katılım Bankalarının FİNans Sektörü İçindeki Yeri ve Katılım Bankalarına Yönelik Müşteri Algısı, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt;2, Sayı;1,s; 61-77
- Haziroğlu, T. (2016) Türkiye’de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu Ve Kavramsal Önemi. Journal of Islamic Economics and Finance,Cilt;2, Sayı;1,s; 119-132

- İslamoğlu, M., Can, Ş. S. (2023, Haziran) Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Katılım Bankacılığı Sektörü Swot Analizi, FİNANS Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt;8, Sayı;2, s;463-474
- Pehlivan, P. (2016, Nisan) Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt;31, s;296-324
- Polat, İ. (2021) Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans (Elbirliği) Sisteminin Fıkhi Analizi, İstanbul
- Özsoy, İ., Görmez, B., Mekik, S. (2013) Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik, Yönetim ve Ekonomi, Cilt;20, Sayı;1, s;187-206
- Sırım, V. (2013) Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektörünün Son 10 Yılı ve Beklentiler, Emek ve Toplum,Cilt;2, Sayı;3, s;185-200
- Saraç, M., Karabulut, E. (2021) Doğal ve Sosyal Çevreye Duyarlı Yatırımda Ortaklığa Dayalı Sukuk Modeli, Cilt;15, Sayı;1
- Sugözü, İ. H. (2017) İslam Ekonomisi ve Adil Ekonomik Düzen, International Periodical for the Languages,Cilt;12, Sayı;8, s;185-210.
- Terzi, A. (2013) Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı? Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt;5, Sayı;9
- Tevfik, N., Dündar, M. (2014) Geleneksel Bankacılık Sistemine Alternatif Olarak Faizsiz Bankacılık Sistemi, Cilt;61, s;42-50.
- TKBB. (2015) Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Sayı;5
- Yüce, M. (2021, Haziran) İslâm Ekonomisinde Temel İlkeler, İlahiyat Akademi Dergisi, Cilt;(13), s; 57-96
- Yıldırım, O. (2020) Türkiye Ekonomisinde Katılım Bankacılığı, International Academic Journal , Cilt;4, Sayı;2, s; 518-529
- Yılmaz, M., Bağış, B. (2020) Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,Cilt;9, Sayı;5, s; 3148-3173
- Yardımcıoğlu, M. (2016) İcare (Finansal Kiralama) İşlemlerinin İslami Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi, Journal of Social and Humanities Sciences Research,Cilt;3, Sayı;7,s;224-233
- Yardımcıoğlu, M., Koçarlan, H., Göv, S. A. (2016) İslam Kalkınma Bankası, s;69-82.
- Yatmaz, A., Çatıkkaş, Ö. (2021) Murabaha Finansman Yönteminin Türkiye Muhasebe Standartları Açısından Muhsabeleştirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Örnek Uygulama, Muhasebe ve FİNANSMAN Dergisi, Sayı;89,s;1-26

DIŞ TİCARET İŞLEMLERİ VE TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS, VUK ÇERÇEVESİNDE TİCARİ MAL İTHALAT İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

FOREIGN TRADE TRANSACTIONS AND ACCOUNTING OF COMMERCIAL GOODS
IMPORT TRANSACTIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS, VUK

Fatih Ömür BİNİCİ¹

İbrahim YILMAZ²

Öz

Dış ticaret, küreselleşme hareketi sonucunda ortak bir pazar haline gelen dünya piyasasında önemli yer tutmaktadır. Ülkeler her alanda olduğu gibi dış ticaret konusunda da birbirine yaklaŐmakta ve dış ticaret hacmi gün geçtikçe artmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de artan dış ticaret işlemleri ile ilgili kambiyo mevzuatı, ihracat yönetmeliği ve işlemleri, uluslararası teslim şekilleri, ödeme şekilleri, gümrük mevzuatı ve dış ticarete konu olan işlemlerin muhasebeleştirilmesi gibi konularda bilgisi ve gerçekteŐirme becerisi olan çalışanlara ihtiyaç artmıştır. Bu ihtiyaçı karşılamak ve uygulayıcıların bilgilendirilmesi amacıyla çalışmada dış ticaret ve işlemleri hakkında bilgi verilmiŐ ve ticari mal ithalat işlemlerinin muhasebeleştirilmesi VUK, TMS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS çerçevesinde karŐılaŐtırılmalı olarak incelenmiş ve örnek uygulamalar sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Muhasebe Standartları, Dış Ticaret, Finansal Muhasebe

Jel Kodlar :M40, M41, M49

Abstract

Foreign trade has an important place in the world market, which has become a common market as a result of the globalization movement. Countries are getting closer to each other in foreign trade, as in every field, and the foreign trade volume is increasing day by day. In Turkey, as in other countries, the need for employees who have knowledge and skills in issues such as foreign exchange legislation, export regulations and transactions, international delivery methods, payment methods, customs legislation and accounting of transactions subject to foreign trade has increased, regarding increasing foreign trade transactions. In order to meet this need and inform practitioners, in the study, information was given about foreign trade and transactions, and the accounting of commercial goods import transactions was comparatively examined within the framework of VUK, TMS, BOBİ FRS and KUMİ FRS and sample applications were presented..

Key Words : Accounting Standards, Foreign Trade, Financial Accounting

Jel Classification : M40, M41, M49

¹Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ömür BİNİCİ, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, EMYO, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, fobinici@agri.edu.tr, 0000-0001-6147-1955

²İbrahim YILMAZ, TUSAŐ- Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ő., ibrahim.yilmaz2@tai.com.tr, 0009-0009-7413-5550

GİRİŞ

Küreselleşme hareketi ülkeler arasındaki sınırları kaldırmış ve uluslararası faaliyetlerin gelişmesiyle dünya ticareti farklı bir boyut kazanmıştır (Karabulut, 2004:1). Dünya piyasası ortak bir pazar haline gelmiş ve ekonomik sistem içerisinde dış ticaret önemli bir yere sahip olmuştur (Varlık ve Uçar, 2017: 3). Gün geçtikçe ülkeler her alanda olduğu gibi ticaretle de birbirine yakınlaşmakta ve bu yakınlaşma dış ticaret hacminin giderek artmasına neden olmaktadır (Öztürk ve Sandalcılar, 2018: 203). Bununla birlikte teknolojinin gelişmesi, taşıma maliyetlerinin azalması ve dünya ticaretinin liberalleşmesi, dünya çapında uluslararası ticaret örgütlerinin kurulması ve ülkeler arasında iş birliğinin artması dış ticaretin gelişmesine katkı sağlamıştır (Yılmaz ve Teker, 2020).

Yaşanan gelişmeler ve uluslararası ticaretin artan popülerliği gören Türk firmaları, uzun süre sürdürülebilir olmak ve geleceğe emin adımlarla yürümek için dış ticaret faaliyetlerine başlamışlardır (Tuncel, 2006: 1). Dış ticareti gündem haline getiren işletmeler için dış ticaret mevzuatı, ithalat ve ihracat yönetmeliği, dış ticaretle kullanılan ödeme ve teslim şekilleri gümrük işlemleri ile ilgili mevzuat bilgisi ve gerçekleştirme becerisi önemli hale geldiği gibi, dış ticarete konu olan işlemlerin muhasebeleştirilmesi de önemli bir konu haline gelmiştir. Yapılacak işlemlerin muhasebe standartlarına, ilke ve kavramlarına uygun yapılması gereklidir (Gürsoy, 2015: 27). Bu doğrultuda dış ticaret işlemlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin yol gösterici olan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS), Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), küçük ve mikro işletmelerin sade ve mümkün olan en düşük maliyetle muhasebe ve finansal raporlama süreçlerinin gerçekleştirebilmesi için Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) ve Vergi Usul Kanunu (VUK) çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve örnekler uygulamalar sunulmuştur. Alan yazınına önemli katkı sunacağı düşünülmektedir. Uygulamadaki farklılıklar ve benzerliklerin standartlar çerçevesinde ele alınması, muhasebe uygulamalarının kullanıcılar tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1. DIŞ TİCARET İŞLEMLERİ

İhracat ve ithalat fırsatları etkileyici bir hızla artmakta ve bu fırsatlar beraberinde zorlukları da getirmektedir. Çeşitli anlaşmaların yapılması, uluslararası çapta örgütlerin kurulması ve Avrupa'nın devam eden ekonomik entegrasyonu ve Hindistan, Çin, Türkiye gibi gelişmekte olan pazarların büyümesi bu hızlı yükselişin sebeplerinden bazılarıdır. Uluslararası ticaret yakın zamana kadar yalnızca çokuluslu büyük şirketler tarafından yapılmaktaydı. Günümüzde küresel pazar sadece çok uluslu şirketlere değil, aynı zamanda yeni kurulan küçük şirketlere de fırsatlar sunuyor. İnternet, teknolojiye uygun fiyatlı değişiklikler ve bilgiye artan erişim, her büyüklükteki firmanın uluslararası ticarete girmesini ve dış ticaretin gelişmesini sağladı (Capela, 2011: 17).

Dış ticaret, farklı ülkeler arasında gerçekleştirilen mal ve hizmet alım ve satımını kapsayan ticari faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifade ile ülkelerin sınırları içerisinde üretmedikleri veya

diğer ülkelere kıyasla daha pahalı ürettikleri ya da daha uygun fiyata ürettikleri ürünleri ve hizmetleri dünya pazarına sunmalarıdır (Seyidoğlu, 2013: 1). Daha sade bir ifade ile farklı ülkelerde bulunan işletmelerin veya şahısların birbirleri ile ticari faaliyetlerde bulunmasıdır (Varlık ve Uçar, 2017: 3). Çoğu şirket, uluslararası ticarete ilk katılımlarına ihracat veya ithalat yaparak başlar. Bu yaklaşımların her ikisi de minimum düzeyde yatırım gerektirir ve çoğunlukla herhangi bir büyük risk içermez. Bireylere ve şirketlere, önemli mali kaynaklar taahhüdü olmadan uluslararası ticarete girmenin bir yolunu sağlarlar (Capela, 2011: 18).

Uluslararası ticaret, ulusal sınırların ötesinde mal ve hizmet alışverişidir. Uluslararası ticari faaliyetin en geleneksel şeklidir ve dünya tarihinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda çoğu şirket tarafından üstlenilen ilk yabancı ticari operasyon türüdür. Çünkü ithalat veya ihracat, şirketin kaynaklarına en az düzeyde bağlılık ve risk gerektirir. Örneğin bir firma üretim fazlasını kullanarak ihracata yönelik üretim yapabilir. Bu, yerel üretim tesislerine yatırım yapmadan önce bir ürünün pazardaki kabulünü test etmenin ucuz bir yoludur. Bir şirket aynı zamanda bir ücret karşılığında ithalat-ihracat fonksiyonlarını üstlenecek aracılara da kullanabilir (seyoum, 2014: 7). Ülkeler ihtiyaçların karşılanması için iç üretimin yetersiz olması durumunun da uzmanlıkların farklılaşması, kalite, teknoloji ve fiyat farklılıkları, küreselleşme, politik sebepler, doğal kaynak yetersizliği gibi nedenlerden dolayı dış ticarete yönelmektedir (Yöndemli, 2021: 389). Bu nedenle dış ticaret işlemleri, tamamen menfaate dayalı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerden oluştuğu söylenebilir (Ağsakal ve Erkan, 2016: 581).

Dış ticaret, ekonomilerin birbiri ile ilişkilerinin bir yansımasıdır. Sade bir denge anlayışı ile talebin fazla olan kısmı ihracatı temsil ederken veya tam tersi, yeterli derece de karşılanmayan ihtiyaçların ithalatla karşılanmasıdır. Ancak süreç daha karmaşıktır. Bir dizi neden (Fiyat, Politika vb.) ülke içinde satılabilir olan bir ürünün bile ihraç edilmesine yol açmaktadır (Jeníček ve Krepl, 2009: 211). Ülkelerin dış ticaret yapmasındaki amaçlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Dış ticaret bir zorunluluk: ülkelerin genellikle diğer ülkelerden bağımsız kendi başlarına ayakta durmaya çalışmaktadırlar. Ancak küreselleşen dünya düzeninin de bu durum çok da olası değildir. Bu sebeple ülkelerin kendi kendine yetmesi için dış ticaret yapmak zorunluğu bulunur (Gökgöz ve Şeker, 2014: 10).
- Kalkınma ve sosyal refahı artırmak: dış ticaret ile ülkenin hem yerli sanayisi korunmaya çalışılır hem de ihracatı özendirerek sanayileşmenin artmasını sağlar (Karacan, 2010: 15).
- Dış ticaret açığının ortadan kaldırmak: ödeme dengesizlikleri ile mücadele eden ülkelerde ihracat artırılarak bu dengesizlik ortadan kaldırılır (Gökgöz ve Şeker, 2014: 8).
- Hazineye Gelir Sağlamak: ihracat ve ithalattan toplanan veriler ile hazineye önemli miktarda gelir sağlanmış olur.

- Ekonomik kalkınma ve istikrarı sağlamak: makroekonomik problemlerden ülkelerin kurtulmasında ve döviz rezervlerinin artmasında dış ticaret önemli bir rol oynar (Karacan, 2010: 16).

Dış Ticaret işlemleri kanun, yönetmelik, mevzuat uyarınca gerçekleştirilmelidir. Örneğin, ihracat işlemleri ihracat rejimi, mevzuat, yönetmelik, kota ve tarifeler, dahilde ve hariçte işleme rejimi, vergi mevzuatı kıstaslar ve sınırları açıklar (Akin, 2014: 6). Dış ticaretin “Sınır Ticareti”, “Normal Ticaret”, “Bağlı Ticaret”, “Serbest Bölge Ticareti” gibi çeşitleri bulunmaktadır.

- Sınır Ticareti: Birbiri ile sınır komşusu olan iki farklı ülkenin yapılan anlaşmalar dahilinde yapılan ticarettir.
- Normal Ticaret: İki farklı ülke arasında dış ticaret ve kambiyo rejimleri dahilinde ilgili mevzuat ve kanunlara göre ayrıcalık tanınmadan yapılan ticarettir. Örneğin, mevzuat açısından kısıtlama olmayan bir malın satılması veya satın alınmasıdır (Gürsoy, 2012: 26).
- Bağlı Ticaret: farklı ülkeler arasında ticari sözleşmeler uyarınca yapılan ihracat ve ithalat işlemlerinde ödeme olarak döviz yerine mal veya hizmet talep edilen ticarettir (Toroslu, 2013: 23).
- Serbest Bölge Ticareti: bir ülkenin sınırları içerisinde olan ve ülkenin diğer taraflarında uygulanan kuralların uygulanmadığı, hukuki ve ticari mevzuat açısından ayrı tutulan ve üretim faaliyetleri için ayrıcalıklar tanınan bölgelerde yapılan ticari faaliyetlerdir (Gökgöz ve Şeker, 2014: 7).

Ülkeler arasındaki hukuki ve uygulamalardaki farklılıklardan dolayı, ülke içinde yapılan ticari faaliyetlere göre dış ticaret daha riskli bulunmuştur (Polat, 2008: 210). Bu risklerden dolayı dış ticaret yapacak olanları değişik ödeme şekilleri kullanmaya tercih etmektedirler. Örneğin, ithalatçıysanız, riskinizi en aza indiren ve alınan malların tam olarak sipariş edildiği gibi, zamanında ve iyi durumda olduğuna dair güvence veren bir ödeme vadesi üzerinde anlaşmanız gerekir. İhracatçı, mümkün olan en kısa sürede, ideal olarak sipariş verilir verilmez ve mallar ithalatçıya gönderilmeden önce ödemenin yapılmasını ister. İthalatçı, malları mümkün olan en kısa sürede teslim almak isterken, ödemeyi mümkün olduğu kadar uzun süre, ideal olarak malları satana kadar erteler (Capela, 2011:173). Dış ticarete birçok ödeme şekli olmasına rağmen en çok kullanılan ödeme şekilleri şunlardır;

- Peşin ödeme: ihracatçının sevkiyatı yapmadan önce parasını alacağı anlamına gelir. Peşin ödeme alıcı ile satıcı arasında güven bağının kurulmadığı durumlarda veya aynı çatı altında faaliyette bulunan grup şirketlerin bir ürün varlığında kullandığı ödeme yöntemidir (Bayram, 2019: 213).

- Mal mukabili ödeme: İthalatçı ve ihracatçı arasında yüksek düzeyde güven durumunun oluşmasında sonra oluştuktan sonra kullanılan ödeme seklidir. Riski satıcı açısından yüksektir (Kodalak vd., 2015: 70).
- Vesaik mukabili ödeme: Vesaik mukabili ödeme şeklinde bankaların aracı olarak birinci dereceden sorumluluk yüklendiği ödeme şeklidir (Bayram, 2019: 213).
- Kabul kredili ödeme: “Kabul Kredili” kavramının uluslararası ticaret literatüründeki karşılığı “vesaik ekinde gelen değerli kambiyo senedinin alıcı firma tarafından kabul edilmesidir”. Diğer ödeme şekillerinde de kullanılmaktadır (Bayram, 2019: 213).
- Akreditifli ödeme: akreditif: İthalatçının bankası tarafından düzenlenen, ihracatçının gerekli belgeleri vade bitiminden önce bankaya ibraz etmesi durumunda ödeme alacağını garanti eden belgedir (Ağsakal ve Erkan, 2016).

Ödeme yöntemlerinin alıcılar (ithalatçılar) ve satıcılar (ihracatçılar) için risk miktarıyla ilişkisini göstermektedir. İhracatçı için peşin ödeme en avantajlı, konsinye ise en az avantajlıdır. İthalatçı açısından ise konsinye en avantajlı, peşin ödeme ise en az avantajlıdır (Capela, 2011:173). Blockchain tabanlı sistemlerin gelişmesi ve bu altyapıya sahip kripto varlıkların kullanımının artması ve ödeme yöntemi olarak kullanılması, sınır ötesi ticaret hacminin daha da artacağını göstermektedir (Güven ve Şahinöz, 2018: 260; Bayram, 2019: 213).

2. İTHALAT İŞLEMLERİ

İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmeleri için yeme, içme, barınma temel ve zorunlu ihtiyaçlardır. Bu ihtiyaçların karşılanmasından sonra insanlar lüks olan ihtiyaçlara yönelirler. Bu lüks ihtiyaçların karşılanması yurt içinde olduğu gibi yurt dışından da karşılanması söz konusudur. Yurt dışından karşılanması ithalat işlemleri kapsamında yapılmaktadır (Doğruyol vd., 2020: 360).

İthalat, gümrük ve geçerli mevzuata uygun şekilde farklı ülkelerden Türkiye gümrük bölgesine mal giriş işlemi olarak tanımlanmaktadır (Çelik vd., 2016: 122). Diğer bir ifade ile, mevcut gümrük mevzuatı ve uygulamaları dahilinde, her çeşit ürünün ticari yollarla ülke içerisinde getirilmesi işlemine ithalat, bu işlemleri yapan tüzel veya gerçek kişilere ise, ithalatçı denmektedir (Doğruyol vd., 2020: 362). İthalatı gerçekleştiren ithalatçı, dış pazarlardan mal satın alan küçük veya büyük, küresel bir şirkette olabilir. Günümüzde birçok şirket rekabetten dolayı ürün tedariki için küresel pazara yönelmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan şirketler, fiyat ve maliyet avantajından dolayı farklı ülkelerdeki tedarikçilerden mal ithal etmektedir. Bu durum hem düşük maliyetli ürünler hem de lüks ürünler için geçerlidir (Capela, 2011: 178). Ülkeden ülkeye farklı durumlar olmakla birlikte her türlü ürün ithalatı serbest değildir. Bazı ürünlerin ithalatı uluslararası anlaşmalar kanun ve kararnameler gereği yasaklanmıştır.

İthal edilecek mala göre, ithalatçılar farklı şekillerde ithalat yapmaktadırlar. Başlıca ithalat şekilleri şunlardır:

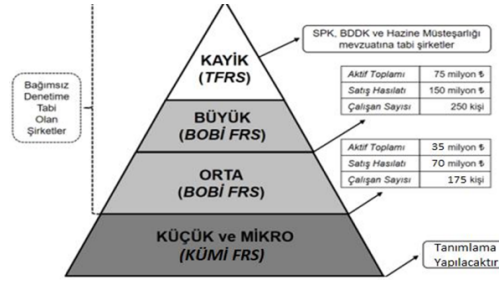
- Kesin İthalat: ülkenin gümrük uygulamalarına uygun işlemleri yapılmış ve gümrük bölgesi içerisine mal girişi olmuş ithalat şeklidir (Doğruyol vd., 2020: 360).
- Geçici İthalat: Türkiye gümrük bölgesi içinde bulunan ve kullanımdan dolayı yıpranma dışında herhangi bir değişikliğe uğramamış, vergiden muaf tutulan ve yeniden ihraç edilmesi söz konusu olan mal ithalat şeklidir.
- Bedelli İthalat: Kambiyo mevzuatı gereği bedeli ödenmiş ve gümrük mevzuatı uygulanarak yapılan ithalat şeklidir.
- Bedelsiz İthalat: gümrük mevzuatına uygun şekilde bedeli ödenmeden gümrük sınırları içerisine girişi yapılan ithalat şekline bedelsiz ithalat denir. Yurtdışına karşılığında herhangi bir ödeme yapılmısa da ülkemizde bedelsiz ithal edilen mala gümrük vergisi uygulanmaktadır (Çelik vd., 2016: 123).

Bahsedilen şekilde ithalat işlemleri ile ilgili gerçekleştirilmesi gereken muhasebe işlemleri bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3. İTHALAT İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Gelişen teknoloji ile hızlı ve yetkin üretimin gerçekleştirilmesi, ulaşım maliyetleri azalması ve ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesi sonucunda dünya genelinde dış ticaret hacmi artmış (Yılmaz ve Teker, 2020), ülkemizde de uluslararası ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Türkiye’de özellikle üretim ve ticaret konularında faaliyette bulunan işletmeler çoğunlukla yurtdışından satın alma yaparlar. Hammadde, mamul, makine gibi çeşitli malları ithal ederler. Bu süreç siparişin verilmesinden malın teslim alınıp stoklara girmesine kadar bütün işlemler ithalat işlemleri kapsamındadır. Satın alması gerçekleştirilen bir mal veya hizmetin muhasebeye kaydedilmesi ve maliyetlerinin doğru hesaplanmış olması gerekmektedir (Başar, 2013: 190). Ayrıca uluslararası piyasada ticaret yapan işletme içerisinde de dış ticaret işlemlerini takip edecek, yapılacak dış ticaretten doğan işlemlerin kaydedilmesi ve raporlanmasını sağlayacak bilgiye sahip insan kaynağı ihtiyacını artırmıştır (Ayluçtarhan ve Kaya, 2018: 11).

Ancak dış ticaretin içerisinde birden fazla tarafın olması ve işletmelerin Şekil 1’de gösterildiği gibi farklı standart, tebliğ, mevzuat ve uygulamalara tabi olmaları dış ticaret işlemleri sonucu oluşacak muhasebe kayıtları ve finansal tablolarda farklılıklara sebep olmaktadır (Kaya, 2018). Bu farklılıkları ortadan kaldırmak muhasebenin en temel işlevidir (Özkan, 2021: 44).

Şekil 1. Standartları Uygulayacak İşletmelerin Hadleri (Öztürk ve diğerleri, 2019: 422)

Bu farklılıkların kaynağı olan dış ticaret işlemlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin yol gösterici olan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS), Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), küçük ve mikro işletmelerin sade ve mümkün olan en düşük maliyetle muhasebe ve finansal raporlama süreçlerinin gerçekleştirebilmesi için Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) (Öztürk ve diğerleri, 2019: 422) ve Vergi Usul Kanunu (VUK) çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Son değişikliklere kadar ülkemizde muhasebe uygulamalarını genel olarak vergi mevzuatı yönlendirmiş ve işletmelerin finansal tabloları vergi kanunları baz alınarak hazırlanmaktadır (Kılıç ve Önal, 2021).

3.1 VUK, TMS, BOBİ-FRS ve KÜMİ FRS’de ithalatla ilgili muhasebe işlemleri

Ticari malların ithal edilmesi durumunda VUK, TMS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS’ye göre yapılacak muhasebe kayıtları ve dikkat edilecek hususlar aşağıdaki şekildedir.

3.1.1 İthalat işlemleri kapsamında peşin ödenen ticari mal bedelinin muhasebeleştirilmesi

Vergi Usul Kanunu (VUK) açısından yapılacak işlemlerde, mal stoklara alınana kadar önerilen “159 Verilen Sipariş Avansları” hesabına malın maliyetini oluşturan tüm harcama ve gider kaydedilir (Bağrıaçık ve Yıldırım, 2008: 76). Bu hesap dışında kullanılacak bir diğer hesap “154 Sevkiyatta Bulunan Stoklar” hesabıdır. Mal veya maddi duran varlık ithalatında yapılacak olan tüm giderler kur farkı, faiz ve vade farkları dahil VUK kapsamında stok hesabına veya sabit kıymetler aktarıncaya kadar oluşan tüm ödemeler malın veya sabit kıymetin maliyetine eklenir. Ödeme zamanı ile ilgili oluşan farklılıklardan kaynaklı döviz satış kuru arasındaki fark mal stoklarda ise 159 no.lu hesaba borç kaydedilerek malın maliyetine aktarılır, mal satılmış ise 656 no.lu hesaba kambiyo zararı olarak muhasebeleştirilir (Gököz ve Şeker, 2014: 253).

Sabit kıymet ithalatında kullanılan hesap ise, maddi duran varlıkların yurt dışından ithal edilmesinde kullanılacak olan 259 verilen sipariş avansları hesabıdır. Yalnız dikkat edilmesi gereken husus; VUK gereği duran varlıklarla ilişkili borçlardan doğan kur farkları kambiyo zararı veya finansman gideri olarak kaydedilmez. İthal edilen duran varlığın maliyetine eklenir. Lehine oluşan kur farkları duran varlığın maliyetinden düşülür (Bağrıaçık ve Yıldırım, 2008). İthalat işleminde ödeme şekline göre (peşin, vesaik mukabili veya akreditifli) bankalar hesabı, satıcılar hesabı, borç senetleri hesabı alacaklandırılır. Verilen siparişler hesabında fiili ithalat gerçekleştirilmemiş mallar için yapılan

harcamalar kaydedilir. İthalat tamamlandıktan sonra ticari mal hesabına harcamalardan dolayı biriken tutarlar aktarılır (Ataman ve Sümer, 2013).

Örnek uygulama 1: VUK kapsamında yapılacak muhasebe kayıtları

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	159 Verilen Sipariş Avansları Hesabı 159.01 Yurt Dışı Sipariş Avansları 102 Bankalar Hesabı 102.01 ₺ Mevduat Hesabı Fatura bedelinin bankadan ödenmesi kaydı	xxxxx	xxxxx
			“159 verilen sipariş avansları hesabı” yerine “154 sevkiyatta bulunan stoklar” hesabının da kullanılması önerilmektedir
Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	153 Ticari Mallar Hesabı 153. 01 ..... 159 Verilen Sipariş Avansları H. 159. 01 Yurt Dışı Sipariş Avansları Mal Bedeli, gümrük vergisi, nakliye gideri, kur farkı, faiz gideri vs. giderlerin stoklar hesabına aktarımı	xxxxx	xxxxx
Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	253 Tesis, Makine ve Cihazlar H. 253. 01 İthal Edilen Makine 320 Satıcılar Hesabı 320. 01 Makine İthalatı Kur farkı	Xxxxx	xxxxx
			Kur farkı oluşması durumunda ilgili makinenin maliyetlerine eklenir. Eğer vadeli olarak alınmış ise, diğer yıllar tercihe bırakılmıştır.
Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	153 Ticari Mallar Hesabı 153. 01 ..... 159 Verilen Sipariş Avansları H. 159. 01 Yurt Dışı Sipariş Avansları 646 Kambiyo Karı Hesabı	xxxxxx	xxxxxx xxxxxx

Yine ithalatta kur farkı ile ilgili olarak döviz kurundaki yükselişler finansman gider olarak kaydedilir. Döviz kurundaki düşüşler ise, kambiyo karı hesabına aktırılır. Eğer ithalat bedeli ithalat gerçekleştirilmeden ödenmiş ise, olumsuz fark maliyete eklenir. Tersi durumda ise, olumlu kur farkları maliyetten düşülür (Gökgöz ve Şeker, 2014: 253).

Örnek uygulama 2: ithalat bedeli ithalat gerçekleştirildikten sonra ödenmesi durumu

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	320 Satıcılar Hesabı 320. 01 Yurt Dışı Satıcılar 102 Bankalar Hesabı 646 Kambiyo Karları Hesabı Satıcılar ile ilgili kambiyo karları	xxxxxx	xxxxxx xxxxxx

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	780 Finansman Giderleri 320 Satıcılar Hesabı 102 Bankalar Hesabı	xxxxx xxxxx	xxxxx
	Satıcılar ile ilgili kambiyo zararı		

Eğer ithalat bedeli ithalat gerçekleştirildikten sonra ödenmiş ise, kur artışından kaynaklanan olumsuz fark finansman gideri hesabına aktarılır. Tersisi durumda ise, kambiyo karı hesabına aktarılarak kapatılır (Gökgöz ve Şeker, 2014: 253). Stokların TMS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS göre kaydedilmesinde arasında herhangi bir farklılık söz konusu değildir. BOBİ FRS ve KÜMİ FRS’ye göre stoklar ilk kaydedildiklerinde “maliyet değerleri” ile kaydedilirler. Dolayısıyla stokların maliyetini oluşturan unsurların neler olduğunun belirlenmesi gerekir.

Tablo 1. İthalat işleminde maliyete dahil edilecek gider ve harcamalar

<i>TMS/BOBİ FRS/KÜMİ FRS</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Satın alma bedeli</i> • <i>Navlun bedeli</i> • <i>Limanda yapılan yükleme boşaltma giderleri</i> • <i>Gümrük vergisi</i> • <i>Konşimento damga vergisi</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Sigorta giderleri,</i> • <i>Resmî kurumlarca gerekli görülen test giderleri</i> • <i>Antrepo giderleri</i> • <i>Yurtiçi nakliye giderleri</i> • <i>Doğrudan bağlantı kurulabilen diğer maliyetler</i>
<i>VUK Kapsamında maliyete dahil edilecek gider ve harcamalar</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Mal Bedeli</i> • <i>Banka Masrafları</i> • <i>Faiz, kur Farkı, Vade Farkı</i> • <i>Sigorta</i> • <i>Yükleme boşaltma</i> • <i>Komisyon ücretleri vs.</i>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Gümrük Masrafları</i> • <i>Sigorta</i> • <i>Gümrükte alınan diğer vergiler</i> • <i>Navlun</i> • <i>Ardiye veya depolama</i> • <i>Gözetim gideri</i>

Kaynak: Yazar Tarafından oluşturulmuştur.

BOBİ FRS ve KÜMİ FRS’de stok maliyetini oluşturan unsurların tüm satın alma maliyetleri, dönüştürme maliyetleri ve stokların bulunduğu yere ve mevcut durumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetlerden oluştuğu belirtilmiştir. Stokların satın alma maliyetleri Tablo1’de gösterildiği gibi satın alma fiyatı, ithalat vergileri ve iade alınamayan diğer vergiler, nakliye, yükleme/boşaltma maliyetleri ile mamul, malzeme ve hizmetlerin elde edilmesiyle doğrudan ilişkilendirilebilen diğer maliyetlerden meydana gelmektedir. Ayrıca satın alma maliyeti belirlenirken, varsa ticari iskonto tutarları, indirimler ve diğer benzeri kalemler stokun satın alma maliyetinden indirilmektedir (KÜMİ FRS, Mad. 8.7).

Örnek uygulama 3: TMS/BOBİ FRS/ KÜMİ FRS Mal bedelinin kaydedilmesi

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	159 Verilen Sipariş Avansları Hesabı	xxxxxx	
	159.01 Yurt Dışı Sipariş Avansları		
	102 Bankalar Hesabı		xxxxxx
	102.01 ₺ Mevduat Hesabı		
	Fatura bedelinin bankadan ödenmesi kaydı		

“159 verilen sipariş avansları hesabı” yerine “154 sevkiyatta bulunan stoklar” hesabının da kullanılması önerilmektedir

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	159 Verilen Sipariş Avansları Hesabı	xxxxxx	
	159.01 Yurt Dışı Sipariş Avansları		
	Ödeme Şekline Göre ilgili hesap		xxxxxx
	Gümrük Vergisi		
	Banka Komisyonu		
	Gümrük Müşaviri ücreti		
	Taşıma Ücreti, Depolama Ücreti vs.		

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	153 Ticari Mallar Hesabı	xxxxxx	
	153. 01		
	159 Verilen Sipariş Avansları H.		xxxxxx
	159. 01 Yurt Dışı Sipariş Avansları		
	Verilen sipariş avanslarında biriken gider ve harcamaların aktarılması		

Peşin olarak yapılan ticari işlemlerde ödemenin yapıldığı gün döviz kuru düşük, ticaretin gerçekleştirildiği tarihte yüksek olmasında dolayı oluşan olumlu kur farkı hem VUK’a göre hem de TMS, BOBİ FRS; KÜMİ FRS’ ye göre gelir hesaplarında muhasebeleştirilir.

TMS’ye göre işletmeler farklı ülke para birimi ile ilgili yaptıkları işlemler sonucunda oluşan kur farkları parasal ve parasal kalem olmamasına göre farklı işlemlere tabidir. Parasal kalemlerin ödenmesi veya dönem içi ya da sonunda ilk muhasebeleştirilmesi esnasında kur farkı oluşur ise, dönem karı ya da zararı olarak muhasebeleştirilir. Parasal olmayan kalemler ise, diğer kapsamlı gelirlerde muhasebeleştirilir (Özkan, 2021: 59). Bu doğrultuda, vergi kanunları ile standartlar, peşin olarak yapılan ithalat işlemlerinde oluşan kur farklarının muhasebeleştirilmesi yönünden uyumludur.

Örnek Uygulama 4: Standartlara göre kur farklarının Muhasebeleştirilmesi

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	656 Kambiyo Zararları Hesabı	xxxxxx	
	656.01 İthalat Kur Farkı		
	320 Satıcılar Hesabı	xxxxxx	
	102 Bankalar Hesabı		xxxxxx
	Kur farkı Zararı		

3.1.2 İthalat işlemleri kapsamında vadeli olarak alınan Ticari Mal Bedelinin muhasebeleştirilmesi

VUK, iktisadi kıymetin değerlemesinde tek bir ölçek kullanılması ilkesini benimsemektedir. Direkt veri matrahının oluşmasına yönelik olan değerlendirme işleminde varlık için hangi değerlendirme

ölçüsünün kullanılacağı açık olarak belirtilmiştir. Bu bağlamda değerlendirme ölçüsü ile ilgili tercih hakkı söz konusu değildir (Ergin, 2016: 15). Vergi mevzuatına göre mal satın alımında vade farkı alış bedeli içerisinde yer almakta, mal bedelinden ayrıştırılmamaktadır (Arisoy, 2018: 358).

Örnek uygulama 5: VUK kapsamında vadeli işlemlerin muhasebeleştirilmesi

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	153 Ticari mallar Hesabı 153.01 İthal Edilen Mallar 320 Satıcılar Hesabı Vade Farkı Kaydı	xxxxxx	xxxxxx

Türkiye Muhasebe Standartları 2'ye göre peşin veya vadeli olarak alınan stokların arasında oluşan vade farkı, VUK olduğu gibi stokların maliyetine aktarılmadan faiz gideri olarak muhasebeleştirilmektedir (Özerhan ve Yanık, 2012: 127). İthalat işlemi sonucunda alınan stoklar için yapılan gideler akreditif giderleri, gümrük vergisi gibi satın alma ile ilgili yapılan diğer giderler stok maliyetine eklenir (Akdoğan ve Sevilengül, 2001: 155). İhracatı gerçekleştiren tarafından yapılan iskonto ve indirimler satın alma maliyeti üzerinden indirim konusu yapılır. Stok maliyetine vade farkının dahil edilmemesindeki amaç, vade farkının dahil edilmesiyle oluşacak maliyet artışından dolayı stokların olduğundan daha yüksek değerlendirilmesini önlemektir (Arisoy, 2018: 358).

Örnek uygulama 6: TMS'ye göre vade farkının Muhasebeleştirilmesi

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	153 Ticari mallar Hesabı 153.01 İthal Edilen Mallar 328 Ertelenmiş Vade Farkı Giderleri 320 Satıcılar Hesabı 1 yıldan kısa veya uzun fark etmek sizin bütün vade farkları ayrıştırılır.	xxxxxx xxxxxx	xxxxxx

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	153 Ticari mallar Hesabı 153.01 İthal Edilen Mallar 428 Ertelenmiş Vade Farkı Giderleri 320 Satıcılar Hesabı 1 yıldan kısa veya uzun fark etmek sizin bütün vade farkları ayrıştırılır.	xxxxxx xxxxxx	xxxxxx

BOBİ FRS'de vadeli alım işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde önem arz eden hususlar bulunmaktadır. Vadeli olarak alınan stokların muhasebeleştirilmesinde eğer vade 1 yıldan fazla olması durumunda peşin alıma göre oluşan vade farkı faiz gideri olarak muhasebeleştirilmektedir. Diğer taraftan, bir yıl veya daha kısa vadeli olarak alınan stoklarda vade farkı ayrıştırılmamaktadır. Ödenen veya ödenmesi beklenen nakit tutar üzerinden ölçülür (md. 6.7, BOBİ FRS).

KÜMİ FRS’de ise, küçük ve mikro işletme arasında farklılıklar bulunmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerde vade farkının muhasebeleştirilmesi BOBİ FRS’de olduğu gibi vade farkı 1 yıldan daha uzun süreli vadeli alımlar için ayrıştırılmakta, diğer türlü 1 yıl ve daha az süreli alımlar için ayrıştırılmadan muhasebeleştirilir. Mikro işletmelerde stokların maliyeti, vade farkı ayrıştırılmaksızın ödenen veya ödenmesi beklenen tutar üzerinden ölçülür (md. 8.7-8.8, KÜMİ FRS).

Örnek uygulama 6: BOBİ FRS ve KÜMİ FRS ye göre vade farkının muhasebeleştirilmesi

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	153 Ticari mallar Hesabı	xxxxx	
	153.01 İthal Edilen Mallar		xxxxx
	320 Satıcılar Hesabı		
	Vade Farkı Kaydı		

Md. No	Tarih	Borç	Alacak
	153 Ticari mallar Hesabı	xxxxx	
	153.01 İthal Edilen Mallar		xxxxx
	780 Finansman Gideri	xxxxx	
	320 Satıcılar Hesabı		
	Vade Farkı Kaydı (uzun vade)		

4. SONUÇ

Günümüz küresel ekonomik sisteminde uluslararası ticaret gün geçtikçe artmaktadır. Bu ticarete taraf olan işletmelerin, muhasebe işlemlerinin açık, anlaşılır, karşılaştırılabilir ve gerçeğe uygun olarak raporlanması gereklidir. Bu ihtiyacı karşılamak ve uluslararası uyumun sağlanması için TMS/TFRS ile BOBİ FRS birlikte en son Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardının (KÜMİ FRS) yürürlüğe girmiştir. Ancak oluşturulan standartlar ile vergi kanunları uygulama açısından örtüşmemektedir. İşletmelerin bu standartlar çerçevesinde uygulamalarını gerçekleştirmeleri uluslararası uyum, gerçeğe ve ihtiyaca uygunlukla birlikte karşılaştırılabilirliğin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmada TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS ve VUK çerçevesinde ithalat kapsamında ticari mal ithalatına ilişkin muhasebe işlemleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve örnek uygulamalar sunulmuştur. Çalışma sonucu yapılan muhasebe uygulamalarına ilişkin VUK ve standartlar arasında bazı farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Vadeli olarak alınan ticari malların muhasebeleştirilmesi ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi arasında farklılıklar ve benzerlikler söz konusudur. Peşin olarak yapılan ticari işlemlerde ödeme ile ithalatın gerçekleştirildiği tarihlerdeki döviz kuru arasındaki işletme lehine oluşan kur farkları hem VUK hem de TMS, BOBİ FRS; KÜMİ FRS’ ye göre gelir hesaplarında muhasebeleştirilir.

VUK kapsamında ithalat yöntemi ile mal satın alımında vade farkı alış bedeli içerisinde yer almakta, mal bedelinden ayrıştırılmamaktadır. TMS’ye göre ise, vadeli olarak alınan ticari mallarda

peşin alıma göre oluşan fark stokların maliyetine dahil edilmeyip, Faiz gideri olarak muhasebeye kaydedilmektedir. BOBİ FRS’de ve KÜMİ FRS içerisinde küçük işletmeler olarak tanımlanan işletmelerde bir yıl veya daha kısa vade ile alınan stoklar, vade farkı ayrıştırılmaksızın, ödenen veya ödenmesi beklenen nakit tutar üzerinden ölçülür. Bir yıldan uzun vade ile satın alınan stoklar, vade farkı ayrıştırılarak peşin fiyat üzerinden (diğer bir ifadeyle işletme peşin ödeme yapmış olsaydı ödeyeceği fiyat üzerinden) ölçülerek faiz gideri olarak muhasebeleştirilir. KÜMİ FRS kapsamına giren mikro işletmeler için stokların maliyeti, vade farkı ayrıştırılmaksızın ödenen veya ödenmesi beklenen tutar üzerinden ölçülür. Bahsedilen standartlar ve VUK arasında görülen bu farklılıkların ortadan kaldırılması ve bilgi kullanıcılarının tereddütlerinin ortadan kaldırılması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca son zamanlarda dünya genelinde yaşanan ekonomik ve politik gelişmeler yeni ticari fırsatlar doğurmuştur. Dolayısıyla yaşanan gelişmelere paralel olarak uluslararası piyasalarda yeni yatırım ve sermaye hareketliliği için ihtiyaç duyulan finansal bilgilerin raporlanmasında dünya standartlarının yakalanması ve uyum sorunun ortadan kaldırılması için yapılacak düzenlemeler önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağsakal, A., Erkan, M. K. (2016) Türkiye’de Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Faiz Oranları. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 12(12), s;581-588.
- Akdoğan, N., Sevilengül, O. (2001) Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akın, H. (2014) Yeni İşimiz Dış Ticaret, Elma Yayınevi, Ankara.
- Arisoy, K. (2018) Stok Satın Alma Maliyetlerinde Vade Farkının Vergi Usul Kanunu, TMS 2 ve BOBİ FRS Açısından İncelenmesi. PressAcademia Procedia, 7(1), s; 356-358.
- Ataman, B., Cavlak, H. (2017) Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) ile Tam Set Türkiye Muhasebe ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının (TMS/TFRS) Karşılaştırılması, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(3).s;153-168.
- Ayluçtarhan, A., Kaya, S. (2018) Vergi ve Gümrük Mevzuatı Dahil Dış Ticaret Muhasebesi, İSMMMÖ Yayınları, İstanbul.
- Bağrıaçık, A., Yıldırım, M. (2008) Dış Ticaret Mevzuatı ve Muhasebe Uygulamaları, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.
- Bayram, O. (2019) Uluslararası Ticarete Tahsil Esasına Dayalı Ödeme Şekilleri (Collection Basis) ve Uygulama Adımları. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), s; 209-216.
- Capela, J. J. (2011) Import/Export For Dummies, John Wiley & Sons Wiley Publishing, New York.
- Çelik, K., Karataş, E., Bahadır, Ö., Mehri, F. (2016) Dış ticaret işlemleri yönetimi, Celepler Matbaacılık Basım Yayım ve Dağıtım, Trabzon.

- Doğruyol, A., Polat, Z., ve Kutlar, S. (2020) İthalatın Ekonomik Büyümeyle Olan İlişkisi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 9(4), s;356-373.
- Ergin, N. E. (2016) Vergi mevzuatı ile TMS/TFRS'nin değerlendirme ölçüleri açısından karşılaştırılması. *Vergi Dünyası*, 418(11), s;9-20.
- Gökgöz, A., Şeker, A. (2014) *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*, Dora yayıncılık, Bursa.
- Gökkaya, M. (2013) TMS-2 Stoklar Standardı ve Vergi Usul Kanunu'na Göre Stokların Değerlemesi. *Vergi Raporu*, 171, s;91-95.
- Gürsoy, Y. (2015) *Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Güven, V., Şahinöz, R. (2018) *Blokzincir Kripto Paralar Bitcoin*, Kronik Kitap, İstanbul.
- Jeniček, V., Krepl, V. (2009) The role of foreign trade and its effects. *Agricultural Economics*, 55(5), s; 211-220.
- Kamu Gözetimi Kurumu, (2021) Büyük ve orta boy işletmeler için finansal raporlama standardı (BOBİ FRS), Erişim adresi https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/bobi_frs.PDF.
- Kamu Gözetimi Kurumu, (2022) Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS), Erişim adresi: [https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/11692/Ku%CC%88c%CC%A7u%CC%88k-ve-Mikro-I%CC%87s%CC%A7letmeler-ic%CC%A7in-Finansal-Raporlama-Standard%C4%B1-\(KU%CC%88MI%CC%87-FRS\)](https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/11692/Ku%CC%88c%CC%A7u%CC%88k-ve-Mikro-I%CC%87s%CC%A7letmeler-ic%CC%A7in-Finansal-Raporlama-Standard%C4%B1-(KU%CC%88MI%CC%87-FRS))
- Karabulut, A. N. (2004) Küreselleşmenin Ticari Hayat Üzerindeki Etkileri, *Mevzuat Dergisi*, 7(76), s;1306-0767.
- Karacan, S. (2010) *Dış Ticaret ve Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi*, Umuttepe Yayınevi, Kocaeli.
- Kaya, F., Ataman, Ü., Sümer, H., Sevim, A., & Başar, A. (2013). *Dış Ticaret İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi*. Baskı, Editör: A. Banu Başar, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, (2957).
- Kaya, H. P. (2018) Stoklara İlişkin TMS 2 ve BOBİ FRS Karşılaştırması. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(2), s;262-285.
- Kılıç, İ., Önal, S. (2021) Uluslararası Ticaret İşlemlerinin BOBİ FRS, TMS/TFRS ile VUK Kapsamında Karşılaştırmalı Olarak İnceleme ve Uygulaması. *Asya Studies*, 5(16), s;183-194.
- Kodalak, O., Topal B. ve Dizkırıncı A. S. (2015) Dış Ticarete Akreditifli Ödemeler: UCP 600'e Göre Bankalarda Güncel Örnek Uygulamalar, *Journal Of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(3), s;68-90.

- Özerhan, Y., Yanık, S. (2012) TMS TFRS Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları, Türmob Yayınları, Ankara.
- Özkan, Ş. (2021) Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde İthalat İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi. Gümrük ve Ticaret Dergisi, 8(23), s;44-65.
- Öztürk, A., Sandalcılar, A. R. (2018) Dış Ticaret İşlemlerinde Tercih Edilen Ödeme Yöntemleri: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir Uygulama, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(4), s;201-218.
- Öztürk, E., Gökçen, G., ve Güleç, Ö. F. (2019) Kümi Frs Seti Taslağı, Bobi Frs Seti ve Tam Set Tms/Tfrs'nin Temel Konular Açısından Karşılaştırılması. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(3), s;413-430.
- Polat, A. (2008) Uluslararası Ticarete Akreditifli Ödemeler Ve UCP 600, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13) s;209-222.
- Seyidoğlu, H. (2013) Uluslararası İktisat, Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınevi, İstanbul.
- Seyoum, B. (2014) Export–import theory, practices and procedures, Taylor & Francis, New York.
- Tuncel, M. (2006). Türk Dış Ticaretinde Teslim ve Ödeme Şekillerinin Ekonomik Analizi: Eğitim Gereklilerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Model Önerisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dış Ticaret Eğitim Bölümü.
- Varlık, U., Uçar, M. (2017) Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Vesiak Mukabili İşlemlerde Operasyonel Riskler, Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 1(1), s;1-16.
- Yılmaz, E., Teker, S., (2020) Accounting for foreign trade transactions: TAS-2 inventories, TAS-21 effects of foreign currency changes and a comparison to the Turkish Tax Law. PressAcademia Procedia (PAP), 11, s;132-137.
- Yöndemli, S. Ö. (2021) Dış Ticaret İşlemlerinin Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartları ve Vergi Usul Kanunu Kapsamında İncelenmesi, Journal of Applied & Theoretical Social Sciences, 2(4). s;387-409.

KAMU HARCAMALARINDA OECD ÜLKELERİ VE TÜRKİYE *

OECD COUNTRIES AND TURKEY IN PUBLIC EXPENDITURES

Tayfun VARNALI¹

Öz

Bu makalede, OECD ülkeleri ve Türkiye'nin kamu harcamaları derleme yöntemiyle karşılaştırılmıştır. Kamu harcamaları, ülkelerin ekonomik büyümesi ve refahı üzerinde kritik bir rol oynamaktadır. OECD ülkeleri genellikle gelişmiş ekonomilere sahipken, Türkiye'nin ekonomik gelişimi ve kamu harcamaları farklı dinamikler taşımaktadır.

Bu çalışma, 2010-2022 döneminde OECD ülkeleri ile Türkiye'nin kamu harcamalarını değerlendirerek ekonomik durumu analiz etmeyi hedeflemektedir. GSYH, işsizlik ve genel hükümet açığı üzerinden yapılan analizde, Almanya'nın güçlü ekonomisi ve düşen işsizlik oranlarına karşın Türkiye'nin 2018 sonrasında artan işsizlik ve dalgalanan GSYH performansı dikkat çekmektedir. Savunma harcamaları, eğitim, sağlık ve sosyal harcamaların GSYH içindeki payları da detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, farklı ülkelerdeki kamu harcamalarının yapısı, dağılımı ve etkinliğini analiz ederek, Türkiye'nin OECD ortalamalarıyla karşılaştırıldığında benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Literatür taraması yöntemiyle yapılan bu analiz, mevcut politikaların etkinliğini değerlendirmekte ve iyileştirilmesi gereken alanları belirlemektedir. Analizlerin, kamu harcamalarının daha verimli yönetilmesine ve Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü artıracak stratejilere katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler : Kamu Harcamaları, Politika Geliştirmeleri, Bütçe Politikaları

Jel Kodlar : H20, G28, G29

Abstract

In this article, public expenditures of OECD countries and Turkey are compared using the compilation method. Public expenditures play a critical role in the economic growth and welfare of countries. While OECD countries generally have developed economies, Turkey's economic development and public expenditures have different dynamics.

This study aims to analyze the economic situation by evaluating the public expenditures of OECD countries and Turkey in the period 2010-2022. In the analysis based on GDP, unemployment and general government deficit, it is noteworthy that despite Germany's strong economy and falling unemployment rates, Turkey's GDP performance has fluctuated and unemployment has increased after 2018. The shares of defense spending, education, health and social spending in GDP are also examined in detail.

* Bu çalışma derleme yöntemiyle yazılmıştır.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi, SBE, Maliye Anabilim Dalı, E-posta: tayfun_kkk@hotmail.com, [ORCID: 0000-0003-3895-8620](https://orcid.org/0000-0003-3895-8620)

The aim of this study is to analyze the structure, distribution and efficiency of public expenditures in different countries and to reveal Turkey's similarities and differences compared to OECD averages. This analysis, which is based on a literature review, evaluates the effectiveness of existing policies and identifies areas for improvement. The analysis is expected to contribute to more efficient management of public expenditures and strategies to increase Turkey's international competitiveness.

Key Words : Public Expenditures, Policy Developments, Budget Policies

Jel Classification : H20, G28, G29

GİRİŞ

Kamu harcamaları, devletlerin ekonomi politikalarının uygulanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu harcamalar, ülkelerin ekonomik büyüme, refah düzeyi ve sosyal hizmetlerin kalitesi üzerinde doğrudan etkili olan unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle küresel ekonomik entegrasyonun arttığı ve ülkeler arası karşılaştırmaların daha da önem kazandığı günümüzde, kamu harcamalarının analizi ve karşılaştırılması, politika yapıcılar ve araştırmacılar için önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir.

Bu bağlamda, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleri ve Türkiye'nin kamu harcamaları açısından karşılaştırmalı analizi, hem benzerliklerin hem de farklılıkların belirlenmesi açısından değerli bilgiler sunmaktadır. OECD ülkeleri, genellikle gelişmiş ekonomiler olarak sınıflandırılırken, Türkiye'nin ekonomik gelişim süreci ve kamu harcamaları politikaları, farklı dinamikler ve tarihsel arka planlar içermektedir. Bu çalışmada, OECD ülkeleri ile Türkiye'nin kamu harcamaları yapısının karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Makale, literatür taraması yöntemi kullanılarak hazırlanmış olup, farklı ülkelerdeki kamu harcamalarının kompozisyonu, dağılımı ve etkinliği üzerinde durmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin OECD ülkelerindeki kamu harcamalarının ortalamalarıyla kıyaslandığında hangi alanlarda benzerlikler ve farklılıklar gösterdiği, mevcut politikaların ne ölçüde etkili olduğu ve hangi alanlarda iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu gibi konular da detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu kapsamda yapılan analizlerin, kamu harcamalarının daha etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesine yönelik stratejik kararlar alınmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, karşılaştırmalı analizlerin, Türkiye'nin kamu harcamaları politikalarının geliştirilmesine yönelik önemli ipuçları sunacağı ve uluslararası alanda rekabet gücünü artıracak öneriler sunacağı düşünülmektedir.

1. KAMUSAL MAL KAVRAMININ İKTİSADİ YOLCULUĞU

Kamusal mal terimi ilk olarak Kıta Avrupası'nda ortaya çıkmış, ancak günümüzdeki anlamına en yakın şekilde ele alan ünlü iktisatçı Paul A. Samuelson olmuştur. Samuelson'a göre, kamusal ve özel mallar arasındaki farkı bölünebilirlik kavramıyla açıklamak mümkündür. Örneğin, özel mallardan

biri olan ekmek üzerinden, bu malın faydasının kişiler arasında nasıl paylaşılabilir olduğunu açıklamaktadır. Kamusal mallar için ise güvenlik (milli savunma) hizmetlerini örnek olarak vermiştir, çünkü güvenlik hizmetleri gibi mallar hiçbir zaman kişiler arasında bölünemez. Ek olarak, bu malların kişilerin yararı ortak bir çerçevede olacaktır, diye belirtmiştir (Aktan, Dileyici & Vural, 2006:126).

Kamusal mal terimi ilerleyen yıllarda başka özellikleri de kapsayacak biçimde, başta Musgrave olmak üzere birçok ünlü iktisatçı ve maliyeci tarafından geliştirilmiştir (Rosen,2008). Kamusal mal, kendi içerisinde üç ana çerçeveye ayrılır: tam, yarı ve erdemli mallar. Örneğin, bu araştırmanın konusu olan eğitim, yarı kamusal mal sınıfına girmektedir. Yarı kamusal mal; ortaya çıkan faydanın bölünebildiği, bireyleri tüketimini kısıtlayabilen, bir ücretlendirme yapılabilecek pazarlama imkanı olan ve önemli derecede pozitif dışsallıklara sahip olan mal ve hizmetlerdir (Karagöz, 2021:1-14). Araştırmanın konusu olan eğitim hizmeti, bölünebilirlik yanında, eğitimden yararlanan kişiler arasında rekabet oluşabileceği için ek bir kişiyi sıfırdan eğitmenin maliyetinin yüksek olduğu bir özel mal niteliğini taşımaktadır (Ömür & Giray, 2016:129-160).

Güvenlik hizmetleri, sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetleri gibi özel malların kullanımında, siyasi tercihler sebebiyle bireylerin tüketimini engellemek mümkün değildir. Erdemli ürünlerde devlet, genellikle sağlık, eğitim veya çevre koruma gibi alanlarda yer alan ürünlerde bireylerin kullanımını mecburi kılmaktadır. Bu tür mallara devlet müdahale etmezse, seçim çarpıklığı ortaya çıkabilir (Göker, 2008:108-118). Bu çarpıklığın en önemli problemi kişilerin bilgi ve gelirlerindeki yetersizliklerinden kaynaklanan fayda-maliyet analizlerini yapamamalarıdır (Uğur, 2020). Genellikle gelir adaletsizliği yüksek olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kamu harcamalarının özellikle sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri ve eğitim gibi alanlardaki rolü önceliklidir (Kirmanoğlu, 2021). Ek olarak, bu mal ve hizmetlerin sonucunda ortaya çıkan sosyal fayda genellikle özel sektör tarafından üretilemez. Bu nedenle kaynakların paylaşımında etkinlik açısından üretimleri oldukça önemlidir.

2. KAMU HARCAMALARININ HUKUKİ VE SOSYO-İKTİSADİ BOYUTLARI

Kamu harcamaları günümüzde, dar anlamda hukuki bir tanım ve geniş anlamda iktisadi/sosyo-iktisadi bir yaklaşım ile ele alınmaktadır (Edizdoğan vd., 2019:237:239). Hukuki tanıma göre kamu harcamaları; devlet ve yerel yönetimler tarafından cari dönemler içerisinde yapılan harcamalardır. Fakat ülke sınırları içerisinde yaşayan bireylerin yaptıkları harcamalar kamu harcamaları olarak nitelendirilmez. İktisadi tanım/ sosyo iktisadi yaklaşıma göre kamu harcamaları ise devlet öncelikli olmak üzere kamu tüzel kişileri ile devredilmiş bazı yetkileri elinde bulunduran diğer kamu kurum veya kuruluşlarının mevcut yetkilerini kullanılması sonucunda cari dönemler içerisinde yapmış oldukları harcamalar olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, 1991:504-505).

Kamunun bir cari dönem içerisinde yaptığı harcamaların öneminin üzerinde durulursa, bir ulusun iktisadi ve sosyal açıdan gelişimi üzerinde net olarak belirlenmiş olan etkileri bulunan temel bir

etken, kamu harcamalarının büyüklüğü ve niteliğidir. Kamu tarafından yapılan harcamalar genellikle devletlerin hükümetleri tarafından kısa ve uzun vadeli strateji ve politikalara dayanmaktadır. Devlet tarafından oluşturulan bu strateji ve politikalar farklı sektörlerde uygulanmaktadır. Bu uygulanan stratejiler için bazı temel değerlendirmeler yapılır.

İktisadi büyümeyi desteklemek adına, kamu harcamalarının, özellikle altyapı projeleri, eğitim ve sağlık gibi stratejik sektörler için yönlendirilmesi, ekonominin canlanmasına önemli bir katkı sağlamaktadır (Önder, 1974:23). Yatırımların artırılması, sadece ekonomik büyümeyi teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda üretkenliği artırarak dolaylı olarak iş fırsatlarını çoğaltabilir. Bu strateji, ekonominin dayanıklılığını artırabilir ve toplumun genel refah düzeyini yükseltebilir (Gökova & Bahar, 2006:155-168).

Toplumun genel refahını artırmak amacıyla, kamunun sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal yardımlar gibi kritik sektörler için yönelik harcamaları artırması, sosyal refahın artmasına önemli katkılarda bulunabilir (Gough, 1996:1-23, Buğra & Keyder, 2006: 235). Bu tür yatırımlar, bireylerin yaşam kalitesini geliştirmek için güçlü bir potansiyele sahiptir. Sağlık, eğitim ve sosyal destek alanlarına odaklı yapılan harcamalar, toplumun daha sağlıklı, eğitilmiş ve desteklenmiş bir yapıya kavuşmasına yardımcı olarak genel refah seviyesini yükseltebilir (Kayalıdere, 2014:57-75).

Gelir dağılımındaki uçurumu kapatma hedefiyle, kamu harcamaları önemli bir rol oynayabilir (Ergen, 2016:97). Sosyal yardım programları ve eğitim fırsatları gibi politikalar, farklı gelir grupları arasındaki eşitsizlikleri azaltma potansiyeline sahiptir, böylece toplum içinde daha adil bir dağılım sağlanabilir (Devrim, 1999:89-90).

İstihdamın artırılması konusunda, kamunun altyapı projelerine ve hizmet sektörüne yönelik yatırımları, istihdam yaratma potansiyeli taşımaktadır (Akdeve ve Karagöl, 2013). Bu tür yatırımlar, işsizlik oranlarını azaltabilir ve ekonomik istikrarın güçlenmesine katkıda bulunabilir (Taylor-Gooby, 2002:597-598).

Ekonomik dengelerin korunması açısından, kamu harcamaları ekonomik durgunluk dönemlerinde canlandırıcı bir etki sağlayabilir. Harcamalardaki artış, talebi canlandırarak ekonominin dengesini korumaya yardımcı olabilir (Karakurt, 2011:167-195).

Ancak, kamu harcamalarının etkili bir şekilde yönetilmesi ve sürdürülebilir olması kritik bir öneme sahiptir. Aşırı harcamalar, bütçe açıklarına ve ekonomik zorluklara yol açabilir. Bu sebeple, kamu harcamalarının doğru sektörler ve önceliklere odaklanması, verimliliğin artırılması ve mali disiplinin korunması elzemdir (Worldbank 1998).

Kamu harcamaları mevcut dönemlerde yapılan harcamalar, aktarım harcamaları ve yatırım harcamaları olarak üçe bölüme ayrılmaktadır (Yılmaz & Kaya, 2005:257-271). Mevcut dönemlerde yapılan yatırım harcamaları; cari dönemler içerisinde yapılmış olan tüketimle ilgili olarak kamunun

yaptığı harcamalardır. Aktarım harcamaları, bazı kazanç ve servet kalemlerinin kişiler veya kurumlar arasında dönüşümlü olarak el değiştirmesidir. Yatırım harcamasının tanımlaması ise Ar-Ge çalışma giderleri, makine, teçhizat ve araç alımları gibi bütünüyle mevcut cari dönemin yahut gelecek dönemde ekonomik verimliliği yükseltmeye yarayan harcamalardır (Dağ & Çelik, 2018:863-875).

Tam kamusal mal, toplumun geneline kullanımı ve tüketimi için açık olan mal ve hizmetlerdir (Yalçın, 2009:294). Bu tür mal ve hizmetler genellikle devlet tarafından sağlanarak finanse edilmektedir. Örneğin savunma, parklar, su, kamu yolları gibi kamusal mal ve hizmetlerdir. Bu kaynaklar genellikle toplumun tümüne yarar sağlamak için kullanılır.

Kamu harcamaları terimi ilk ortaya çıktığında, devletin sadece sağlık ve güvenlik gibi asli görevleri için yaptığı harcamaları ifade ediyordu. Ancak globalleşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte, devlet anlayışı ve kamu harcamalarının anlamı da değişmiştir (Pehlivan, 2015:124). Genellikle 1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan ekonomik krizden sonra ülkeler tarafından kamu harcamalarına daha çok önem verilmeye başlanılmıştır. 1950'li yıllardan itibaren kamu harcamaları konusunda detaylı çalışmalar yapılmıştır. Bu aşamada devletin ekonomiye müdahale etmeli mi yoksa etmemeli mi ya da müdahale ederse ne kadar olmalı sorusu ünlü iktisatçılar, maliyeciler tarafından tartışılmıştır (Bulutoğlu, 2008:39-40). İkinci dünya savaşının sona ermesiyle birlikte, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde devletin ekonomik faaliyetleri ile özel sektöre düzenleyici bir rol üstlenme eğilimi artmıştır. 21 yüzyılda ise kamu harcamaları sosyal ve iktisadi hayata müdahalede bulunmak ve toplum istek- ihtiyaçlarını karşılamak gayesiyle kamu otoriteleri tarafından belirlenmiş olan kurallara göre yapılan harcamalarıdır (Nadaroğlu, 2000:56-57).

3. VERİ TOPLAMA VE YÖNTEM

Bu çalışmada kullanılan veriler, internet kaynakları, akademik makaleler, tezler ve uluslararası kuruluşların resmi sitelerinden derlenmiştir. Toplanan veriler, 2010-2022 dönemini kapsamaktadır. Bu süre zarfında, OECD ülkelerinden seçilmiş olanların verileri analiz edilerek, Türkiye'nin ilgili verileri ile karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir.

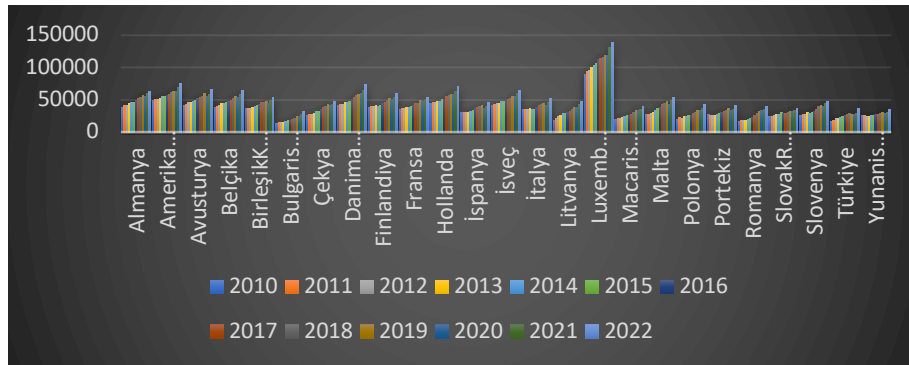
Veri toplama sürecinde, özellikle OECD ülkeleri üzerine odaklanılmış ve bu ülkelerin kamu harcama kalemleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, Türkiye'nin benzer harcama kalemleri açısından karşılaştırılmasını mümkün kılmıştır.

Elde edilen veriler, karşılaştırmalı analizlerle Türkiye'nin kamu harcamalarındaki performansını değerlendirmek adına kullanılmıştır. Özellikle belirli harcama kalemleri detaylıca incelenerek, Türkiye'nin bu alanlardaki durumu ele alınmış ve çeşitli yorumlamalara tabi tutulmuştur. Bu yöntem, çalışmanın temel analitik çerçevesini oluşturarak Türkiye'nin kamu harcamalarındaki seyrini anlamak adına önemli bir araştırma yaklaşımı sunmaktadır.

3.1. OECD Ülkeleri ve Türkiye’de GSYH, İşsizlik ve Hükümet Açığının Değerlendirilmesi

OECD ülkelerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) verilerine göre, ekonomik büyüme ve durgunluk dönemleri arasında belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Almanya'nın GSYH'si sürekli bir artış trendi izleyerek ekonominin istikrarlı bir şekilde büyüdüğünü ortaya koymuş, özellikle 2021 ve 2022'de güçlü bir büyüme yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 2010-2022 döneminde sürekli bir büyüme kaydedilmiş olup, 2020'de bir küçülme yaşanmıştır ve bu küçülme COVID-19 pandemisinin etkilerini yansıtmaktadır. Türkiye'nin GSYH performansı genel olarak artış gösterse de, özellikle 2018 ve sonrasında dalgalanmalar ve küçülme yaşanmıştır. 2020'deki belirgin düşüş ise pandeminin ekonomik zorluklarına işaret etmektedir (SBB, 2022). Fransa, İtalya ve İspanya gibi ülkeler genellikle istikrarlı bir büyüme kaydetmiş olup, ancak pandeminin etkisiyle 2020'de bir düşüş yaşanmış, 2021 ve 2022'de ise toparlanma eğilimi gözlenmiştir. Orta Avrupa ülkeleri Çekya, Polonya ve Macaristan, sürekli bir büyüme sergileyerek özellikle Polonya'nın 2021 ve 2022'de güçlü performansı dikkat çekmektedir. Kuzey Avrupa ülkeleri İsveç, Norveç ve Danimarka, istikrarlı bir ekonomik büyüme kaydetmiş ve pandemi dönemine rağmen 2021 ve 2022'de olumlu bir performans sergilemişlerdir (OECD, 2023a). Lüksemburg yüksek bir GSYH ile öne çıkarken, Türkiye ekonomisi 2018 ve sonrasında dalgalanmış, ancak 2022'de belirgin bir toparlanma göstermiştir. Singapur, 2020'deki küçülmenin ardından 2021 ve 2022'de güçlü bir toparlanma yaşamıştır (Çelik & Koç, 2024:145-170). Genel olarak, OECD ülkeleri ve Türkiye ekonomileri, 2010-2022 dönemindeki zorluklara rağmen büyümeye devam etmiş ve çoğu ülkede 2021-2022 döneminde güçlü bir toparlanma gözlemlenmiştir (SBB, 2022) (Şekil 1).

Şekil 1. OECD Ülkelerinin 2010-2022 Yılları Arasındaki Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) Oranları

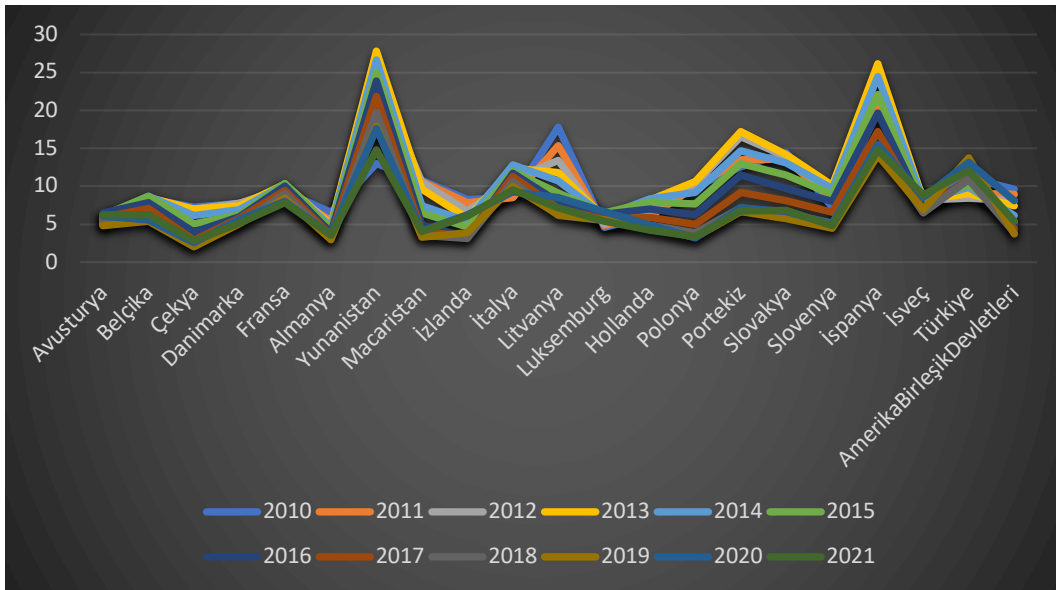

Kaynak: OECD, 2023a; SBB , 2022

OECD ülkeleri ve Türkiye'nin işsizlik oranlarına dair verileri içeren tablo incelendiğinde, ülkeler arasında önemli farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. İşsizlik oranları, ekonomik kalkınma, fiyat istikrarı ve diğer faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Avustralya'da, 2010-2021 döneminde işsizlik oranlarının genellikle düşük seyrettiği görülmekte, ancak 2020'deki anormal artış, küresel ekonomik dalgalanmaların etkilerini yansıtmaktadır. Avusturya, Belçika ve Kanada gibi ülkelerde ise işsizlik oranları genel olarak istikrarlı bir seyir izlemiş, özellikle Belçika'nın 2020'deki

düşük oranı dikkat çekicidir (Erikli & Türkoğlu, 2021:299-320). Çekya'da ise işsizlik oranlarında belirgin bir azalma görülmekte, bu da ülkenin ekonomik istikrarını yansıtmaktadır. Estonya ve Finlandiya gibi ülkelerde de işsizlik oranlarında genel bir azalma eğilimi gözlemlenmiştir. Almanya'da ise işsizlik oranları sürekli olarak düşmüş ve düşük seviyelerde seyretmiştir. Diğer yandan, Yunanistan'da 2010-2014 döneminde önemli bir artış yaşanmış olsa da, sonraki yıllarda azalma eğilimi göstermiştir. İspanya ve Türkiye gibi ülkelerde ise işsizlik oranları genellikle yüksek olmuştur. Özellikle İspanya'da 2013-2016 döneminde belirgin bir düşüş yaşanmıştır. (Kahreman, 2023:101-103). Türkiye'de ise 2020 ve sonrasında işsizlik oranlarında artış görülmüştür. İsviçre, Norveç ve İsveç gibi ülkelerde işsizlik oranları genellikle düşük seviyelerde seyretmekte, bu durum ülkelerin ekonomik istikrarını yansıtmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 2020'deki artış, pandeminin etkilerini göstermektedir, ancak sonraki yıllarda düşüş yaşanmıştır. Genel olarak, işsizlik oranlarındaki değişiklikler, ekonomik performans, politika önlemleri ve küresel faktörlere bağlı olarak farklılık göstermektedir (Koca, 2022:101-140). Şekil 2 ülkelerin ekonomik durumları ve işgücü piyasalarındaki dinamikleri anlamak adına kapsamlı bir bilgi sağlamaktadır.

Şekil 2. OECD Ülkelerinde 2010-2021 Yılları Arasındaki İşsizlik Oranları

Kaynak: OECD, 2023b; Erikli & Türkoğlu, 2021: 299-320; Koca, 2022:101-140

OECD ülkeleri ve Türkiye'nin genel hükümet açığı oranlarına dair verilerin yer aldığı tablo incelendiğinde, ülkeler arasında önemli farklılıklar görülmektedir. Genel hükümet açığı oranları, ekonomik politikalar, mali politikalar ve diğer faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Avustralya'da genel hükümet açığı oranları genellikle negatif seyretmekte olup, 2020 yılında belirgin bir düşüş kaydetmiştir. Avusturya'da ise 2016 yılına kadar genel hükümet açığı oranları düşük seyretmişken, 2016 sonrasında artış göstermiştir. Belçika'da genel hükümet açığı oranları 2010-2015 döneminde düşüş eğiliminde iken, 2016 sonrasında tekrar artmıştır (Engin & Öksüz, 2023:1141-1160).

Kanada'da ise genel hükümet açığı oranları genellikle düşük seyretmekte iken, 2020 yılında anormal bir artış göstermiştir. Çekya'da genel hükümet açığı oranları genellikle negatif seyretmekte olup, 2016 sonrasında artış göstermiştir. Danimarka'da ise 2010-2016 döneminde genel hükümet açığı oranları düşük seyretmişken, 2017 yılında artış kaydetmiştir. Estonya'da genel hükümet açığı oranları genellikle pozitif seyretmekte olup, 2010-2011 döneminde düşüş göstermiştir. Finlandiya'da genel hükümet açığı oranları 2010-2016 döneminde düşüş eğiliminde iken, 2017'den itibaren artış kaydetmiştir (Aydın & Şeker, 2022:47-66).

Fransa'da genel hükümet açığı oranları genellikle negatif seyretmekte ve 2010-2019 döneminde düşüş göstermiştir. Almanya'da ise genel hükümet açığı oranları genellikle pozitif seyretmekte olup, 2010-2012 döneminde düşüş göstermiştir. Yunanistan'da genel hükümet açığı oranları 2010-2012 döneminde belirgin bir düşüş göstermişken, sonraki yıllarda artış kaydetmiştir. Macaristan'da ise genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde düşüş eğiliminde iken 2020 yılında artış göstermiştir. İzlanda'da genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde dalgalı bir seyir izlemişken, 2020 yılında belirgin bir artış kaydetmiştir. İtalya'da genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde düşüş eğiliminde iken 2020 yılında artış göstermiştir (OECD, 2023c).

Letonya'da genel hükümet açığı oranları 2010-2015 döneminde düşüş göstermişken, sonraki yıllarda artmıştır. Lüksemburg'da genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde genellikle pozitif seyretmekte olup, 2020 yılında düşüş kaydetmiştir. Hollanda'da genel hükümet açığı oranları genellikle negatif seyretmekte ve 2010-2015 döneminde düşüş göstermiştir. Norveç'te genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde genellikle pozitif seyretmekte olup, 2020 yılında belirgin bir düşüş kaydetmiştir. Polonya'da genel hükümet açığı oranları 2010-2015 döneminde düşüş göstermişken, sonraki yıllarda artmıştır.

Portekiz'de genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde genellikle negatif seyretmekte olup 2020 yılında düşüş kaydetmiştir. Slovakya'da genel hükümet açığı oranları 2010-2015 döneminde düşüş göstermişken, sonraki yıllarda artmaktadır. Slovenya'da genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde genellikle negatif seyretmekte olup 2020 yılında düşmüştür (Göçer, 2013:5086; OECD, 2023c).

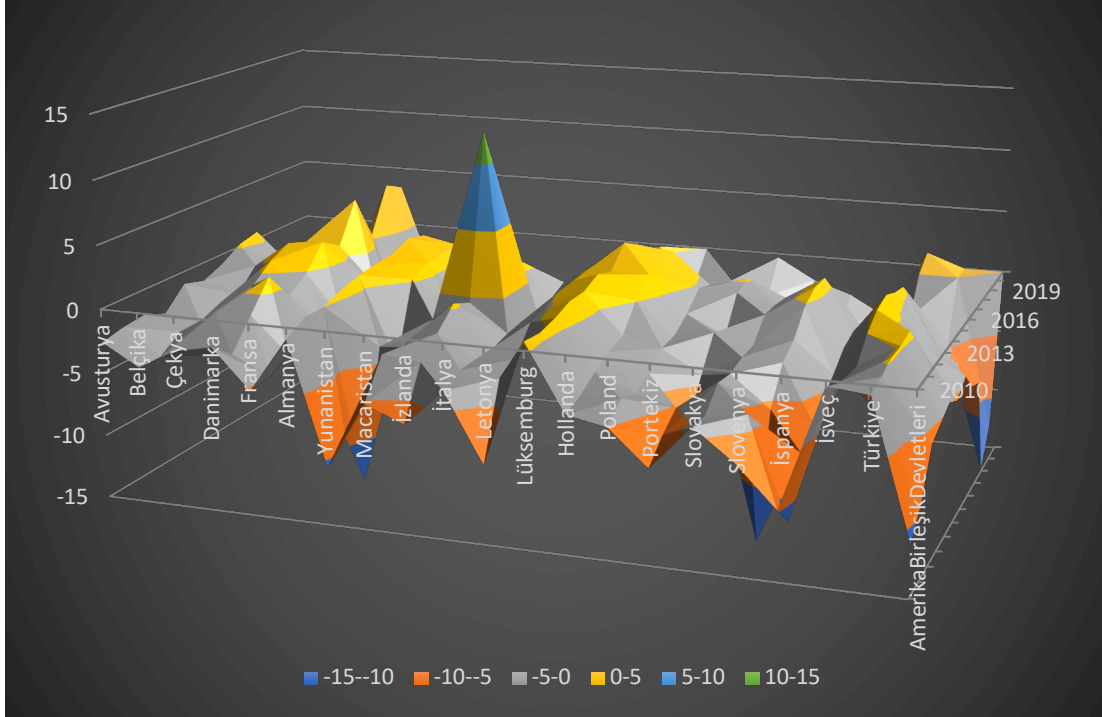
İspanya'da genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde düşüş göstermişken 2020 yılında artış kaydetmiştir. İsveç'te genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde genellikle negatif seyretmekte olup 2020 yılında düşmüştür. İsviçre'de genel hükümet açığı oranları genellikle pozitif seyretmekte ve 2010-2019 döneminde genellikle düşük seviyelerdedir. Türkiye'de ise verilerin eksikliği göz önüne alındığında genel hükümet açığı oranlarının 2010-2019 döneminde dalgalı bir seyir izlediği ancak 2020 yılında düşüş kaydettiği görülmektedir.

İngiltere'de genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde düşüş göstermişken 2020 yılında artış kaydetmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise genel hükümet açığı oranları 2010-2019 döneminde düşüş göstermişken 2020 yılında belirgin bir artış kaydetmiştir.

Genel olarak ülkelerin genel hükümet açığı oranları, ekonomik politika tercihleri, mali politikalar ve küresel ekonomik koşullar gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Bu veriler, ülkelerin mali durumlarını anlamak ve karşılaştırmak adına önemli bir kaynak sağlamaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Seçili OECD Ülkelerinin Hükümet Açığı- Toplam, GSYH'nin Yüzdesi (2010-2021)

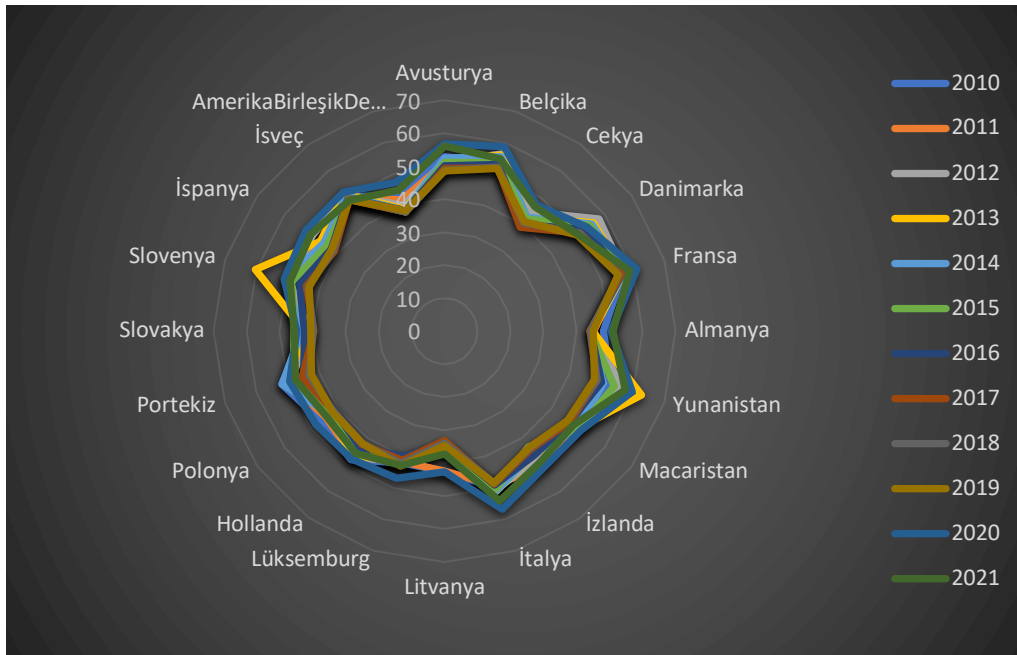

Kaynak: OECD, 2023c

OECD ülkeleri ve Türkiye'nin genel devlet harcamalarına dair verilerin yer aldığı Şekil 4 incelendiğinde, ülkeler arasında çeşitli eğilimler gözlemlenmektedir. Genel devlet harcamaları, GSYH'nin yüzdesi olarak değerlendirilmiştir ve 2010-2022 dönemini kapsamaktadır. Avustralya'da genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranı 2010'dan 2022'ye kadar artış göstermiştir. 2010'da % 37.80 olan oran, 2022'de %41.06'ya yükselmiştir. Avusturya, Belçika ve Çekya gibi ülkelerde genel devlet harcamaları GSYH'ye oranında genel bir azalma eğilimi görülmektedir. Bu ülkelerde genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranı zaman içinde düşüş göstermiştir (Binarbaşı & Yılmaz, 2023:224-251). Danimarka, Estonya ve Finlandiya gibi ülkelerde genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranında önemli bir dalgalanma gözlemlenmektedir. İrlanda'da ise genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranı 2010'dan 2022'ye kadar belirgin bir azalma kaydetmiştir. Fransa, Almanya ve Yunanistan gibi ülkelerde genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranı genellikle yüksek seviyelerde seyretmektedir (Dayar, 2022:87-104). Özellikle Yunanistan'da bu oranın 2010-2012 döneminde belirgin bir artış gösterdiği, ancak sonraki yıllarda düşüş kaydettiği dikkat çekicidir.

İtalya'da genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranı 2010'dan 2022'ye kadar genel bir düşüş göstermiştir. Litvanya, Lüksemburg ve Hollanda gibi ülkelerde ise genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranında dalgalanmalar gözlemlenmektedir (OECD, 2023d). Norveç, Polonya ve Portekiz gibi ülkelerde genel devl 10.51727/tbj.1486785 et harcamalarının GSYH'ye oranında artış eğilimi görülmektedir. İspanya ve İsveç'te ise genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranında genel bir düşüş kaydedilmiştir. İsviçre'de genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranı genellikle düşük seviyelerde seyretmektedir. İngiltere'de bu oranın 2010'dan 2022'ye kadar genel bir düşüş gösterdiği görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranı 2010'dan 2022'ye kadar genel bir azalma eğilimi sergilemiştir. Genel olarak, ülkelerin genel devlet harcamalarının GSYH'ye oranları, ekonomik politikalar, mali politikalar ve sosyo-ekonomik koşullar gibi faktörlere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu veriler, ülkelerin mali politikalarını anlamak ve karşılaştırmak açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Seçili OECD Ülkelerinde 2010-2022 Yılları Arasındaki Genel Devlet Harcamaları- Toplam, GSYH'nin Yüzdesi

Kaynak: OECD, 2023d; Binarbaşı & Yılmaz, 2023: 224-251

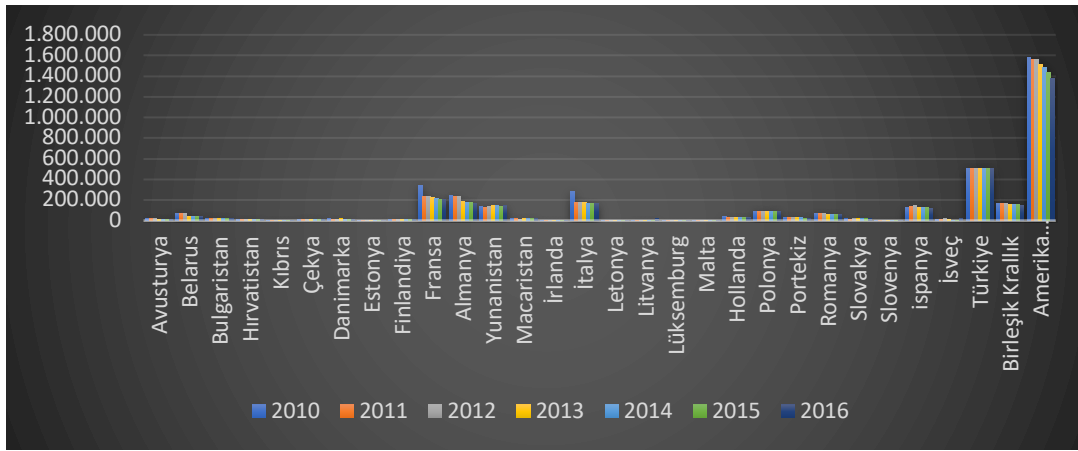
3.2. Ülkeler Tarafından Yapılan Kamu Harcamaları

3.2.1. Türkiye'nin Savunma Harcamaları: NATO ve OECD Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Güvenlik harcamaları, ülkelerin kendi ekonomilerini, toplumsal yapılarını, refah seviyelerini ve bütün değerlerini iç ve dış olumsuzluklardan korumak gayesi ile yaptıkları harcamalardır. Ülkeler tarafından yapılan bu harcamalar askeri personel maaşları, araç gereç alımları ve üretimleri gibi yaptıkları faaliyetler olarak sıralanmaktadır (Yağtu & Sezgin, 2019:2).

2010-2016 döneminde Türkiye'nin savunma harcamalarının sabit bir 511.000 birim düzeyinde seyrettiği gözlemlenmektedir. Bu rakam, Türkiye'nin NATO ülkeleri arasında Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra en yüksek savunma harcamalarına sahip olduğunu yansıtmaktadır. Özellikle 2010 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin 1.580.000 birimlik savunma harcamalarına karşın, Türkiye'nin 511.000 birimle ikinci sırada yer alması dikkat çekicidir. Aynı zamanda, Türkiye'nin savunma harcamalarının OECD ülkeleri arasında da önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Örneğin, Türkiye'nin harcamaları, Avusturya, Hırvatistan ve Estonya gibi daha küçük ekonomilere sahip ülkelerin harcamalarını belirgin bir şekilde aşmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Ülkeleri Askeri Personel Sayıları, 2010- 2016

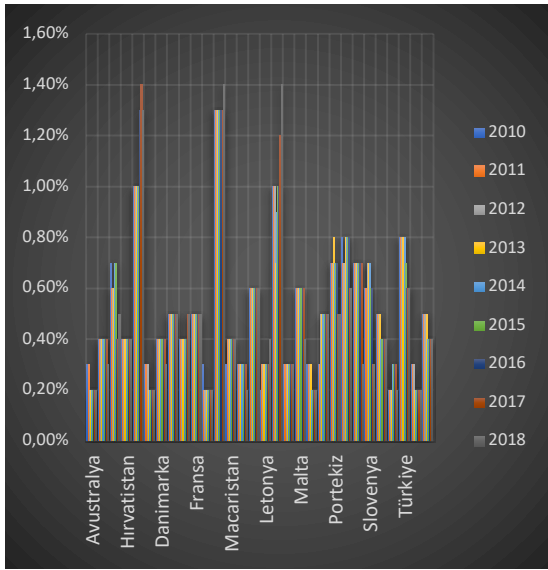
Kaynak: Ourworldindata, 2019

2010-2019 yılları arasında silahlı kuvvetler personelinin toplam nüfus içindeki payını gösteren bu veriler, Türkiye'nin savunma harcamalarını NATO ve OECD ülkeleri ile karşılaştırmak adına önemli bir bağlam sunmaktadır. Türkiye, bu dönemde savunma harcamalarının milli gelire oranı bakımından genellikle yüksek bir seviyede seyretmiştir. Verilere göre, Türkiye'nin savunma harcamalarının GSYİH'ye oranı 2010-2016 yılları arasında yüzde 0,80 seviyelerinde devam etmiş, ancak 2017'den itibaren bir düşüş göstererek 2019'a kadar yüzde 0,60'a kadar gerilemiştir (Ourworldindata,2018). Bu durum, Türkiye'nin savunma bütçesindeki oransal azalmayı yansıtmaktadır. Karşılaştırma yapılacak olursa, Türkiye'nin GSYİH'ye oranla yapılan savunma harcamaları, özellikle diğer NATO ülkeleri ve OECD ülkeleri ile kıyaslandığında genellikle üst düzeydedir (Gürsoy, 2019:30). Ancak, harcamalardaki düşüş trendi ve diğer ülkelerle olan oranlarının değişimi, Türkiye'nin savunma politikalarında ve bütçe önceliklerindeki evrimin bir göstergesidir (Şekil 6).

2010-2020 yılları arasında askeri harcamaların GSYH içindeki payının verileri, Türkiye'nin savunma harcamalarını NATO ve OECD ülkeleri ile kıyaslamak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Türkiye, 2010-2016 yılları arasında GSYH içindeki payını genellikle yüksek seviyelerde tutmuş, ancak son yıllarda bir artış eğilimi göstermiştir (Altay, 2020:55-57). Türkiye'nin 2010'da

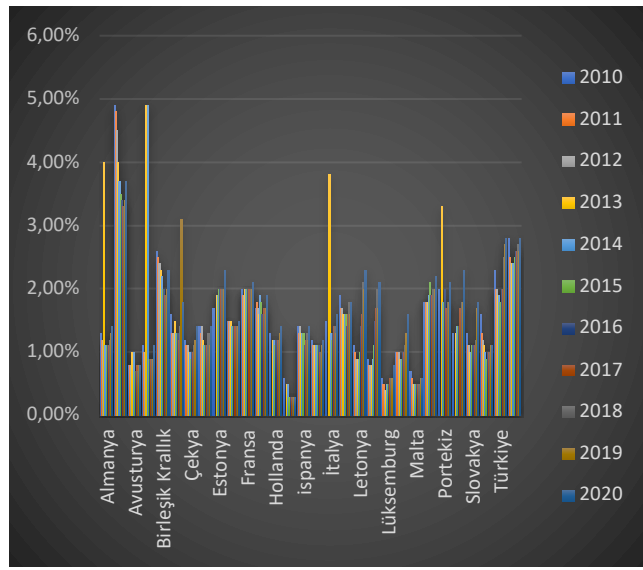
başlayan yüksek GSYH içindeki payı, özellikle 2016'dan itibaren bir düşüş yaşamış ve 2018'e kadar devam etmiştir. Ancak, 2018 ve 2019'da tekrar bir artış göstermiştir. 2020'de ise bu oranın daha da yükseldiği görülmektedir. Karşılaştırma yapacak olursak, Türkiye'nin GSYH içindeki askeri harcamalarının oranı, çoğu dönemde diğer NATO ve OECD ülkelerine kıyasla daha yüksektir (Ourworldindata, 2020a) Ancak, Amerika Birleşik Devletleri gibi büyük güçlerle kıyaslandığında bu oranın daha düşük olduğu görülmektedir (Şekil 7).

Şekil 6. Ülkelerin Silahlı kuvvetler Personelinin Toplam Nüfus İçindeki Payı 2010 - 2018

Kaynak: Ourworldindata, 2018

Şekil 7. Ülkelerin Askeri harcamaların GSYH İçerisindeki Payı 2010 - 2020

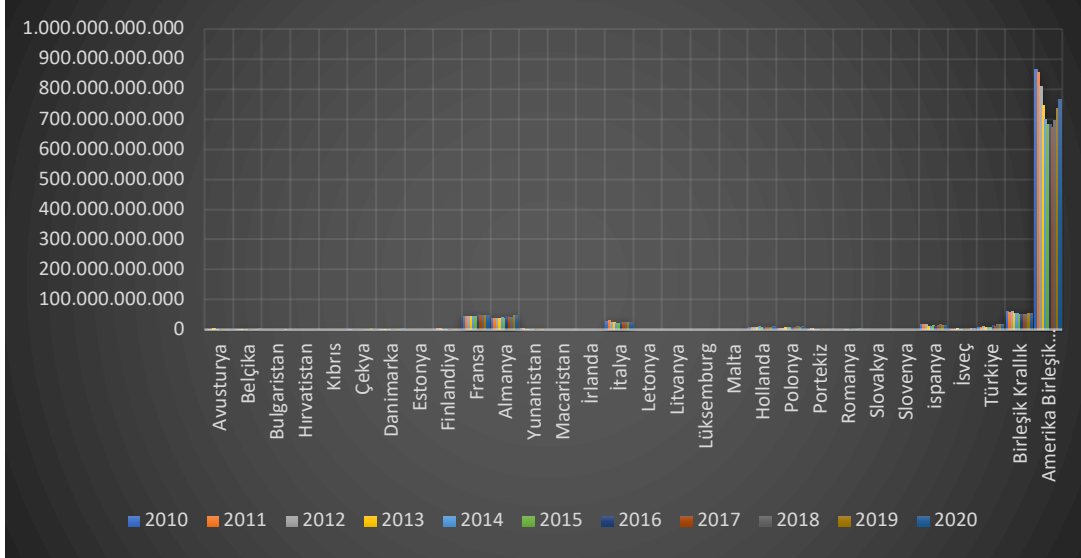
Kaynak: Ourworldindata, 2020a

2019 ile 2020 yılları arasında ülkelerin dolar cinsinden askeri harcamalarındaki değişikliklere dair veriler, savunma bütçelerinin büyüklüğü ve bu alandaki eğilimler hakkında bilgi sunmaktadır. İşte bazı ülkelerin askeri harcamalarındaki dolar cinsinden değişimlere dair gözlemleri incelediğimizde ise Türkiye'nin 2019'dan 2020'ye askeri harcamalarında belirgin bir düşüş yaşanmıştır (Önder, 2022: 694-702). Bu düşüş, önceki yıllarda artan bir eğilim gösteren harcamalarda bir azalmayı temsil edebilir. Ancak, Türkiye hala önemli bir askeri bütçeye sahiptir (Baltacı & Hayaloğlu, 2021. 157-172).

Amerika Birleşik Devletleri, 2019'dan 2020'ye kadar olan dönemde askeri harcamalarını bir miktar artırmıştır. Bu durum, ABD'nin savunma bütçesinin genellikle yüksek seviyelerde kalmasını ve artmasını sürdürdüğünü gösterir. Birleşik Krallık ve Almanya gibi büyük NATO ülkeleri, bu dönemde askeri harcamalarını daha istikrarlı bir biçimde sürdürmüş görünmektedir (Ourworldindata, 2020b). Diğer birçok Avrupa ülkesi de benzer bir eğilim sergilemiştir. Fransa'nın askeri harcamalarında bir miktar artış görülmüştür. Bu durum, ülkenin savunma politikalarındaki önceliklere ve güvenlik endişelerine bağlı olarak değişebilir.

Çekya, Estonya, Letonya, Litvanya ve Slovakya gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, bu dönemde askeri harcamalarını artırmıştır. Bu artışlar, bölgesel güvenlik endişeleri ve NATO üyeliğine bağlı olabilir (Çaylı & Memiş, 2024: 102-120) (Şekil 8).

Şekil 8. Ülkelerin Askeri harcamaları (Milyon Dolar Cinsinden) 2010- 2020

Kaynak: Ourworldindata, 2020b; Önder, 2022: 694-702; Çaylı & Memiş, 2024: 102-120

3.2.2. Eğitimdeki Dönüşüm: Türkiye'nin OECD Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Eğitim harcamaları bir kişinin, devletin ve kurum/kuruluşların cari dönemler içerisinde eğitim ile ilgili aktiviteler için yaptığı iktisadi harcamalardır. Yapılan bu harcamalar eğitim ile ilgili materyalleri, çalışan, memur ve öğretmen ücretleri, okulların bakımları ve yeni okulların yapımı gibi çeşitli alanlarda olabilir.

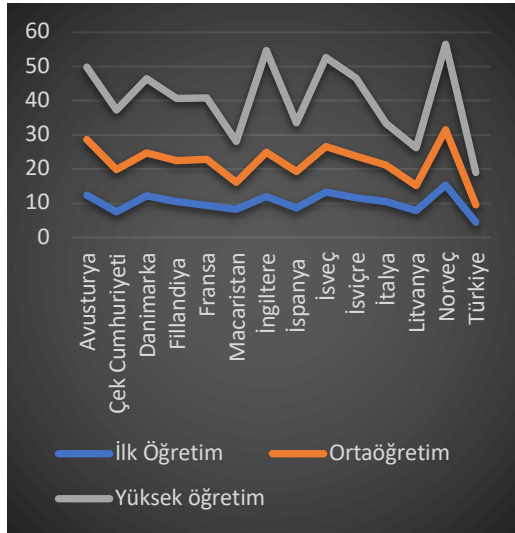
Türkiye'nin eğitim harcamaları ile ilgili analiz sonuçları şekil 9'da verilmiştir. Türkiye, ilk öğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim düzeylerinde sırasıyla %4,44, %5,1 ve %9,45 oranında eğitim harcaması yapmaktadır. Bu oranlar, Türkiye'nin eğitim alanındaki kamu harcamalarının diğer seçili ülkelere kıyasla genel olarak daha düşük olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin ilk öğretimdeki düşük harcamaları, erken eğitim aşamasında yapılan yatırımların potansiyel etkilerini sınırlamaktadır. Diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin bu alandaki yatırımlarını artırması, öğrenci başarısı ve eğitim kalitesi açısından olumlu bir etki yaratmaktadır (Mart & Kartal, 2021:37-53). Ortaöğretimdeki harcamaların da diğer ülkelere göre daha düşük olması, öğrencilerin bu aşamada alacakları eğitimdeki kaynak kısıtlamalarını göstermektedir. Ortaöğretimde yapılan yatırımların artırılması, genç neslin daha iyi bir eğitim almasına katkı sağlayabilir (Yalçın, Yılmaztürk & Yıldız, 2023:248-274).

Yüksek öğretimdeki harcamaların ise diğer ülkelere göre daha rekabetçi olduğu görülmektedir. Ancak, yine de Türkiye'nin bu alandaki harcamalarını artırarak, yüksek öğrenim kalitesini ve çeşitliliğini artırma potansiyeli bulunmaktadır (Arıman, 2023:213-231). Sonuç olarak, Türkiye'nin

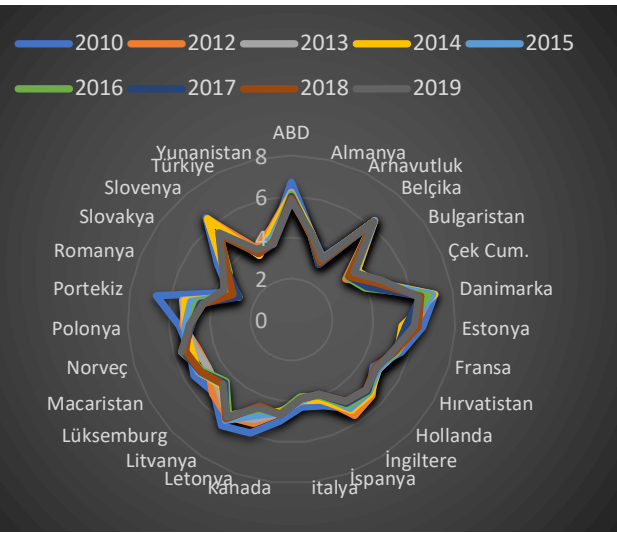
eğitim harcamalarındaki kısıtlamalar, eğitim sistemini geliştirme ve rekabet gücünü artırma fırsatlarını göstermektedir. Kamu harcamalarındaki stratejik planlamalar, eğitim alanındaki potansiyeli en iyi şekilde değerlendirebilir (Şekil 9)

Şekil 10'da, 2010-2019 yılları arasında OECD üyesi seçilmiş ülkelerin eğitim düzeylerine göre eğitim harcamalarını içermektedir. Türkiye, 2010 yılında eğitim harcamalarını %12,3 olarak açıklamış ve 2016 yılında %12,6'ya yükselmiştir. Ancak, sonraki yıllarda bir düşüş yaşanarak 2019'da %11,9'a gerilemiştir. Türkiye'nin eğitim harcamalarındaki bu dalgalanmalar, ekonomik koşullar, eğitim politikalarındaki değişiklikler ve diğer faktörlerle ilişkilendirilebilir. Türkiye'nin eğitim harcamaları, OECD ülkeleri arasında genellikle alt sıralarda yer almaktadır. 2019 yılında Türkiye'nin eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı %11,9 iken, birçok diğer ülke daha yüksek oranlara sahiptir. Bu durum, Türkiye'nin eğitime yönelik kamu harcamalarını artırma potansiyeline işaret etmektedir. Eğitime daha fazla kaynak ayrılması, uzun vadede ekonomik kalkınma, insan kaynakları gelişimi ve toplumsal refah açısından olumlu etkiler yaratmaktadır (Mart & Kartal, 2021:37-53). Diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin eğitim harcamalarındaki düşüş, eğitim sistemindeki belirli ihtiyaçlara odaklanma veya ekonomik zorluklara tepki olarak yorumlanır.

Şekil 9. 2019 Yılında Ülkelerin Eğitim Düzeylerine Göre Eğitim Harcamaları

Şekil 10. 2010-2019 Yılları Arasında Ülkelerin Eğitim Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%)

Kaynak: OECD, 2023e; Mart & Kartal, 2021: 37-53

Kaynak: IMF Datasets, 2021; Mart & Kartal, 2021: 37-53

Sonuç olarak, Türkiye'nin eğitim harcamalarındaki değişimler, ülkenin eğitim politikalarının ve kaynak tahsisinin genel bir değerlendirmesine olanak tanımaktadır. Bu analiz, eğitim alanında yapılan yatırımların önemini vurgularken, bu alanda daha fazla kaynağa yönelik stratejik planlamaların yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3.2.3. Türkiye'de Sağlık Harcamaları: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Şekil 11'de sağlık harcamaları verileri incelendiğinde Türkiye'nin OECD ülkeleri arasındaki sağlık harcamaları performansını değerlendirmek için önemlidir. Şekle göre Türkiye'nin sağlık harcamaları, 2010'dan 2022'ye kadar sürekli bir artış göstermiştir. Bu süre zarfında, sağlık harcamalarındaki artış eğilimi, sağlık sektörüne yönelik artan yatırımların ve sağlık hizmetlerine yapılan genel harcamaların büyüdüğünü göstermektedir. Türkiye'nin sağlık harcamalarındaki bu artış, 2019 ile 2020 arasındaki dönemde de devam etmiştir (Güneş & Demir, 2024:29-71). Bu dönemde, sağlık harcamalarındaki artışın özellikle dikkat çekici olduğu görülmektedir. Bu durum, COVID-19 salgını ile ilgili sağlık harcamalarının artması ve sağlık sistemine yönelik ek yatırımların yapılmış olabileceğini göstermektedir.

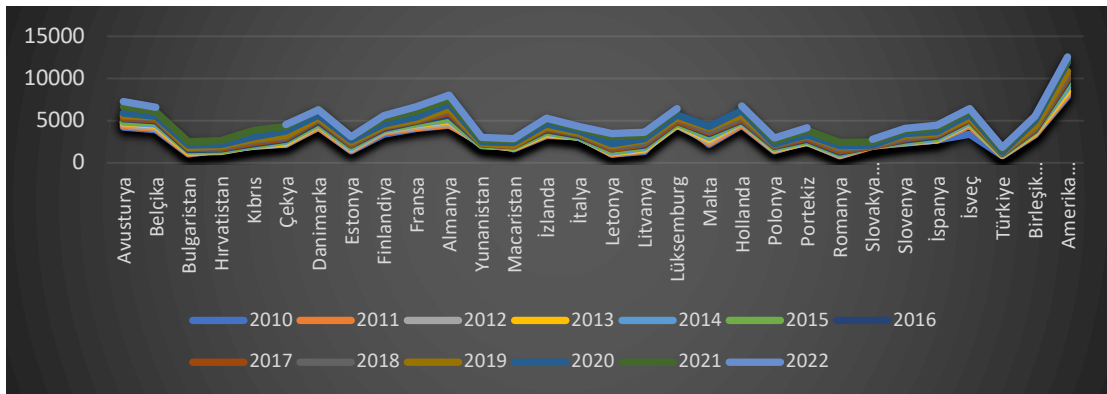
Türkiye'nin sağlık harcamalarının GSYİH'ya oranı diğer birçok OECD ülkesine göre daha düşük görünmektedir. Bu durum, Türkiye'nin sağlık hizmetlerine orantılı olarak daha düşük bir bütçe ayırdığına işaret edebilir. Ancak, bu oranın düşük olması, sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde yönetildiği anlamına gelmez.

Amerika Birleşik Devletleri, sağlık harcamalarında en yüksek düzeyde artışı gösteren ülkelerden biridir. Ancak, bu yüksek harcamaların sağlık hizmetlerine daha etkili bir erişim veya daha iyi bir sağlık sonucu sağladığı anlamına gelmez.

OECD ülkeleri arasında genel eğilim, sağlık harcamalarının artması yönündedir. Bu durum, nüfus yaşlanması, teknolojik gelişmeler ve sağlık hizmetlerine artan talep gibi faktörlere bağlı olarak açıklanabilir (Batbaylı, 2022:43-57).

Genel olarak, Türkiye'nin sağlık harcamalarındaki artış, sağlık sektörüne yapılan yatırımların devam ettiğini ve sağlık hizmetlerine erişimde iyileşme sağlamayı hedeflediğini göstermektedir. Ancak, bu harcamaların etkin bir şekilde yönetilmesi ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması önemlidir (Şekil 11).

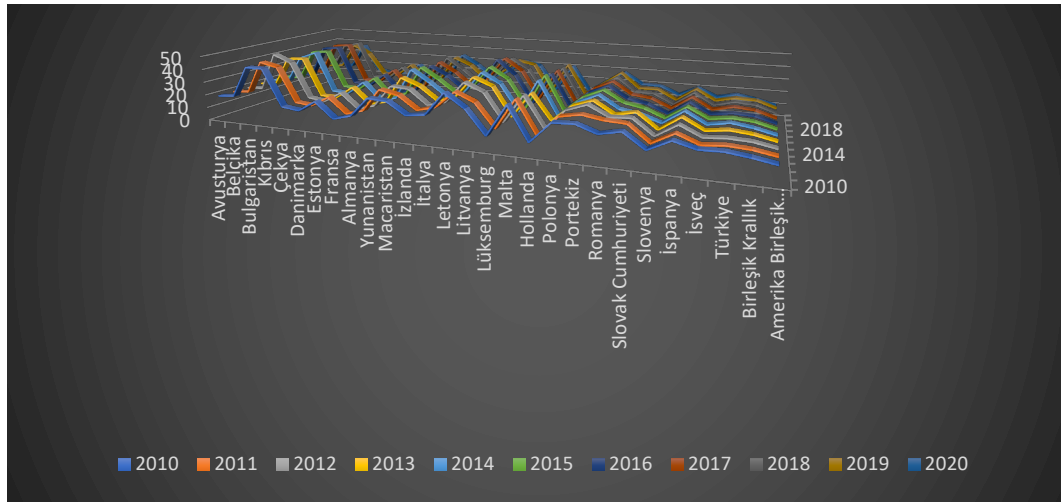
Şekil 11. Ülkelerin Sağlık Harcamaları 2010- 2022

Kaynak: OECD, 2023f

OECD ülkeleri arasında Türkiye'nin cepten yapılan sağlık harcamalarının yüzdesi, 2010'dan 2020'ye kadar genel bir düşüş eğilimi göstermiştir (Kenanoğlu & Aydın, 2022:80-101). Bu dönemde Türkiye'de cepten yapılan sağlık harcamalarının oranı, GSYİH içindeki genel sağlık harcamalarının düşük olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye'de sağlık hizmetleri için yapılan harcamaların büyük çoğunluğu geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmektedir (WB, 2023). Türkiye'nin cepten yapılan sağlık harcamalarındaki bu düşüş eğilimi, muhtemelen diğer ödemelerin, özellikle de genel sağlık harcamalarının toplamında artış olduğunu gösterir (Şekil 12).

Şekil 12. Ülkelerin Cepten Yapılan Sağlık harcamaları (Mevcut Sağlık harcamalarının Yüzdesi)

Kaynak: WB, 2023

Türkiye'nin sağlık harcamalarındaki eğilimleri değerlendirdiğimizde, 2010-2022 döneminde kişi başına düşen sağlık harcamalarında önemli bir artış yaşandığını görmekteyiz. Bu süreçte, 843,60 ABD doları olan kişi başına düşen sağlık harcamaları, 2022 yılı itibariyle 1827,50 ABD dolarına ulaşmıştır. Bu artış, genel olarak sağlık hizmetlerine olan talepteki artış, teknolojik gelişmelerin sağlık sektörüne entegrasyonu, nüfusun yaşlanması ve ekonomik büyüme gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır (Şahin & Cezlan, 2023:44-61).

Özellikle son yıllarda yaşanan bu hızlı artış, Türkiye'nin sağlık sektöründeki dinamik değişimlere adaptasyonunu göstermektedir. Ancak, bu artışın sürdürülebilirliği ve getirdiği avantajlar ile dezavantajlar üzerine daha detaylı bir analiz yapmak önemlidir.

Bu artışın olumlu yanlarından biri, sağlık hizmetlerine erişimdeki iyileşmeler ve sağlık altyapısındaki güçlenmedir. Ancak, yüksek sağlık harcamaları aynı zamanda maliyet ve finansman sorunlarına da yol açabilir. Bu durum, kamu harcamaları, özel sağlık sigortası kullanımı ve bireylerin kendi cebinden yaptığı harcamalarda dengesizliklere neden olabilir.

Öte yandan, bu artışın sağlık hizmetlerinin kalitesi ve etkinliği üzerindeki etkilerini değerlendirmek önemlidir. Sağlık harcamalarındaki artışın sağlık sonuçlarına olumlu yönde yansımaları

yansımadağı, toplum sağlığına olan etkileri ve hizmet kalitesindeki artış gibi faktörler de dikkate alınmalıdır (Çetintürk & Gençtürk, 2020:228-244).

Sonuç olarak, Türkiye'nin sağlık harcamalarındaki artış, sağlık sektöründeki potansiyel iyileşmeleri ve gelecekteki planlamaları değerlendirmek adına önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu artışın sürdürülebilirliğinin ve sağlık sistemi üzerindeki etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesi, sağlık politikalarının daha etkin bir şekilde şekillenmesine olanak sağlayacaktır (Şekil13).

OECD ülkeleri arasında yer alan Türkiye'nin ilaç harcamalarındaki eğilimleri değerlendirildiğinde 2010-2022 döneminde Türkiye'de ilaç harcamalarındaki artışlar dikkat çekmektedir. İlaç harcamalarının kişi başına 843,60 ABD dolarından 2022'de 1827,50 ABD dolarına yükselmiş olması, Türkiye'de sağlık sistemine olan yatırımların ve ilaç kullanımının arttığını göstermektedir. Bu artışın birkaç olası nedeni vardır. İlk olarak, nüfusun yaşlanması ve kronik hastalıkların artışı gibi faktörler, ilaç talebinde bir yükselişe neden olabilir.

Ayrıca, tıbbi teknolojideki ilerlemeler ve yeni tedavi yöntemlerinin kullanılabilir hale gelmesi de ilaç harcamalarında artışa yol açabilir. Türkiye'nin ilaç harcamalarındaki artış, sağlık hizmetlerine genel bir talep artışını yansıtabilir (Köse, 2022:2013). Ancak, bu durum aynı zamanda sağlık bütçesindeki baskıları da artırabilir. İlaç harcamalarındaki bu yükselişin sürdürülebilirliği ve buna bağlı olarak sağlık sisteminin mali yönetimi önemli bir konudur. Ayrıca, Türkiye'nin diğer OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında ilaç harcamalarındaki konumu da dikkate alınmalıdır. Bu, Türkiye'nin sağlık sistemini diğer ülkelerle karşılaştırarak güçlü ve zayıf yönlerini belirleme konusunda yardımcı olabilir.

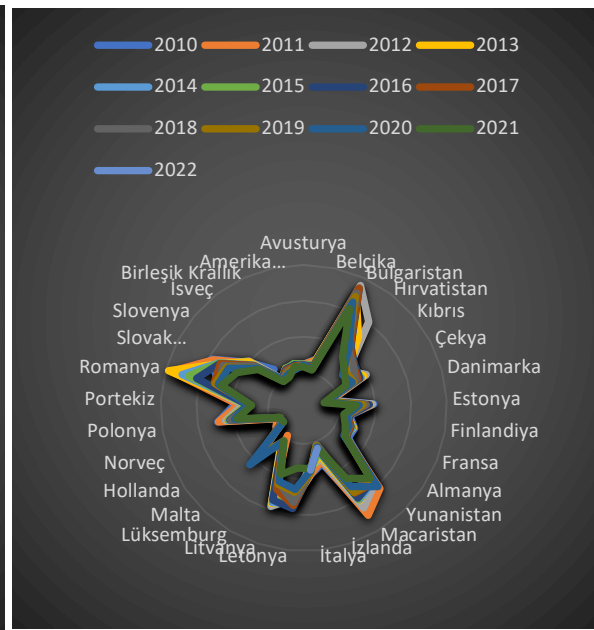
Sonuç olarak, Türkiye'nin ilaç harcamalarındaki artış, sağlık sektöründeki gelişmeler ve hizmet kalitesindeki iyileşmelerle birlikte değerlendirilmelidir. Sürdürülebilir bir sağlık politikasının oluşturulması için harcamaların etkili bir şekilde yönetilmesi ve sağlık hizmetlerinin daha geniş bir kesime ulaştırılması önemlidir (Şekil 14).

Şekil 13. Ülkelerin Sağlık harcamaları Toplamı (ABD doları/kişi, 2010 – 2022)

Kaynak: OECD, 2023g

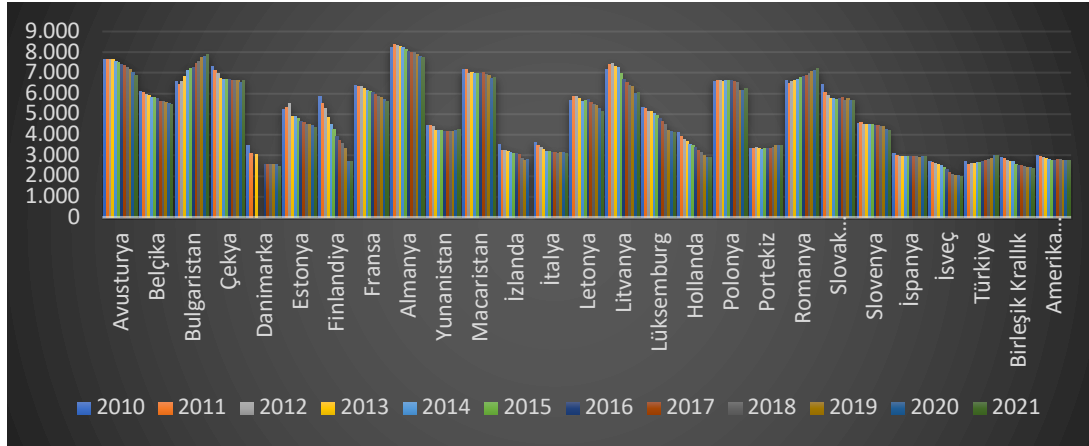
Şekil 14. Ülkelerin İlaç Harcamaları (2010 – 2022)

Kaynak: OECD, 2023h

2010 ile yılları arasında OECD ülkelerindeki hastane yatak sayılarında çeşitli eğilimler göze çarpmaktadır (Aydan & Arıkan, 2021:127-138). Öncelikle, Avusturya ve Belçika gibi bazı ülkelerde hastane yatak sayılarında bir azalma trendi görülmektedir. Bu durum, bu ülkelerin sağlık sistemlerinde hastane yatak kapasitesini optimize etmeye ve yoğun bakım hizmetlerini daha etkin bir şekilde düzenlemeye yönelik stratejiler benimsemeleriyle ilişkilendirilebilir (Becerren, İzgi & Fırat, 2021:1-10). Ek olarak, Bulgaristan, Litvanya ve Türkiye gibi ülkelerde hastane yatak sayılarında belirgin bir artış yaşanmıştır (Becerren, İzgi & Fırat, 2021:1-10). Bu artışlar, bu ülkelerin sağlık altyapısını güçlendirmeye yönelik çabalarını veya nüfuslarındaki artışı karşılamak adına sağlık hizmetleri sunumunu genişletmeyi amaçlayan politikaları yansıtabilir. Diğer taraftan, Fransa, Almanya ve Portekiz gibi ülkelerde hastane yatak sayıları genel olarak istikrarlı kalmıştır. Bu durum, bu ülkelerin belirli bir süre zarfında sağlık altyapısını koruma ve mevcut düzenlemelerle uyumlu bir şekilde hizmet sunma stratejilerini sürdürdüklerini göstermektedir (Şekil 15).

Şekil 15. Ülkelerin Hastane Yatak Sayıları, 2010 – 2021

Kaynak: OECD, 2023; Beceren, İzgi & Fırat, 2021:1-10

3.2.4. Türkiye'de Sosyal Harcamaları: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), “sosyal harcamaları; vergi indirimleri, nakdi yardımlar ve mal/hizmetlerin doğrudan temini gibi unsurları içeren bir kavram olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, sosyal harcamalar; düşük gelirli aileleri, işsizleri, gençleri, engellileri, hastaları ve yaşlıları kapsamaktadır. Sosyal yardımların yürütülmesinde, merkezi hükümet, sosyal güvenlik fonları ve eyaletler de dahil olmak üzere yerel yönetimler etkin rol oynayarak, sosyal yardımları kamusal bir statüye taşımaktadır” (OECD, 2021a).

Türkiye'nin OECD üyesi diğer devletlere kıyasla sosyal refah harcamalarındaki performansı incelendiğinde, genel olarak alt sıralarda yer aldığı görülmektedir. 2010 yılında GSYH içindeki sosyal refah harcamalarının oranı %12,3 iken, bu oran 2019 yılında %11,9'a gerilemiştir. Diğer OECD üyesi devletlerin çoğu, sosyal refah harcamalarına daha yüksek pay ayırmaktadır. Örneğin, Almanya, Fransa, İngiltere gibi OECD ülkelerinin çoğu GSYH içinde sosyal refah harcamalarına daha yüksek oranlarla yatırım yapmaktadır (Çağan, 2023:1123-1137). Almanya'nın bu alandaki oranı 2010'da %26 iken, 2019'da %25,8'e düşmüştür. Fransa'da bu oran 2010'da %31 iken, 2019'da %30,9'a gerilemiştir. Türkiye'nin bu orandaki düşüşü, sosyal refah harcamalarına ayrılan kaynakların sınırlı olduğunu ve bu alanda daha fazla yatırım yapma potansiyeli bulunduğunu göstermektedir. Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında sosyal refah harcamalarında daha düşük bir pozisyonda olması, sosyal hizmetlerin ve yardımların genel kalitesini etkileyebilir (Bozçelik, 2021: 624- 641; Emin ve Baş, 2019:193-213). Sosyal refah harcamalarına daha fazla kaynak ayrılması, eğitim, sağlık, sosyal yardım gibi alanlarda hizmet kalitesinin artırılmasına ve toplumun genel refahının yükseltilmesine katkı sağlayabilir (Şekil 16).

Seçilmiş OECD ülkelerindeki hanelere yönelik nakdi yardımların GSYİH içindeki oranları, kamu harcamalarının sosyal refah ve hane gelirine yönelik desteklerini yansıtan önemli bir gösterge

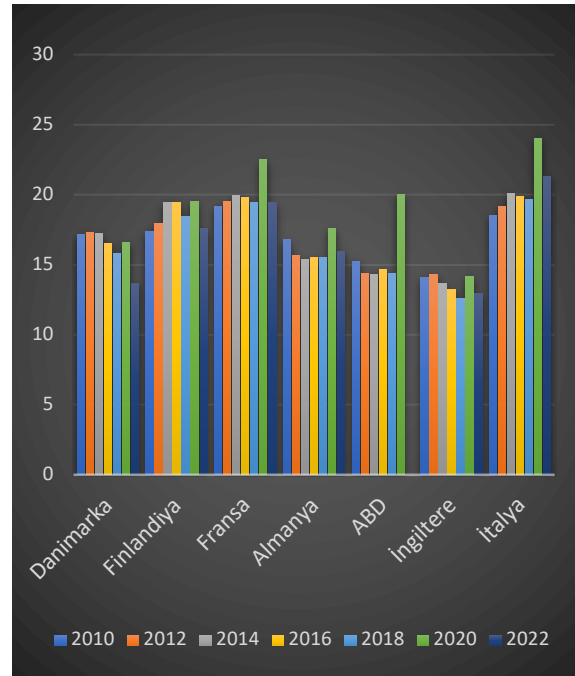
olarak karşımıza çıkmaktadır. Danimarka, Finlandiya, ve Fransa gibi ülkeler, yüksek GSYİH içindeki nakdi yardım oranlarıyla dikkat çekerken, bu ülkelerdeki devlet politikalarının sosyal güvenlik ve hane gelirinin korunması üzerine odaklandığı gözlenmektedir (Çağan, 2023:1123-1137). Özellikle 2020 yılında, COVID-19 salgınının ekonomik etkileri nedeniyle ABD ve İngiltere gibi ülkelerin GSYİH içindeki nakdi yardım oranlarını artırdığı görülmektedir. Bu, salgın döneminde hanelere ekonomik destek sağlama amacıyla yapılan kamu harcamalarının artışını yansıtmaktadır. İtalya'nın 2020 yılında GSYİH içindeki nakdi yardım oranında önemli bir artış yaşaması, ülkenin salgınla mücadele kapsamında ekonomik önlemleri hızla devreye almasından kaynaklanabilir. Ancak, bu değerlendirme için 2022 yılına ait eksik veri, tam bir resmin oluşturulmasını kısıtlamaktadır (Şekil 17).

Şekil 16. Ülkelerin Sosyal Refah Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%) (2010- 2019)

Kaynak: OECD, 2023i

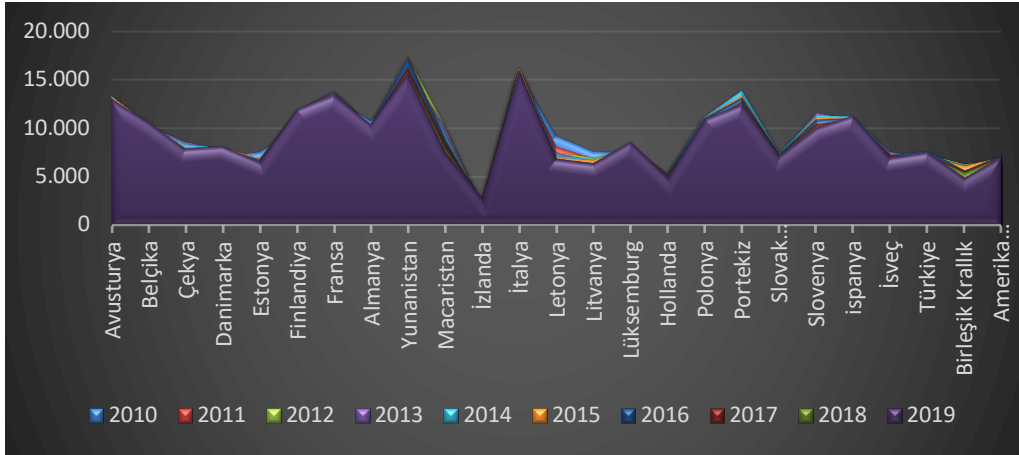
Şekil 17. Ülkelerin Hanelere Yönelik Nakdi Yardımların GSYİH İçindeki Oranı 2010- 2022

Kaynak: OECD, 2023j; Çağan, 2023:1123-1137

Türkiye'de ise emeklilik harcamaları, 2010 yılında 7.322 birimden başlayarak, 2019 yılında 7.215 birime kadar düşüş göstermiştir. Türkiye'de emeklilik harcamalarındaki bu hafif düşüş, diğer bazı Avrupa ülkelerinde gözlemlenen artış eğiliminden farklı bir seyir izlemektedir. Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ise emeklilik harcamalarının genel eğilimi, 2010 ile 2019 yılları arasında nispeten istikrarlı bir seyir izlemiştir (Yardımcıoğlu & Yayla , 2020:38-40; Dogan, 2020:89-102). Her iki ülkede de emeklilik harcamalarında belirgin bir düşüş gözlemlenmemiştir. Sonuç olarak emeklilik harcamalarının ülkeler arasında farklı eğilimler gösterdiğini ve her ülkenin emeklilik sistemine yönelik politikalarının etkili olduğu tespit edilmiştir (Şekil 18).

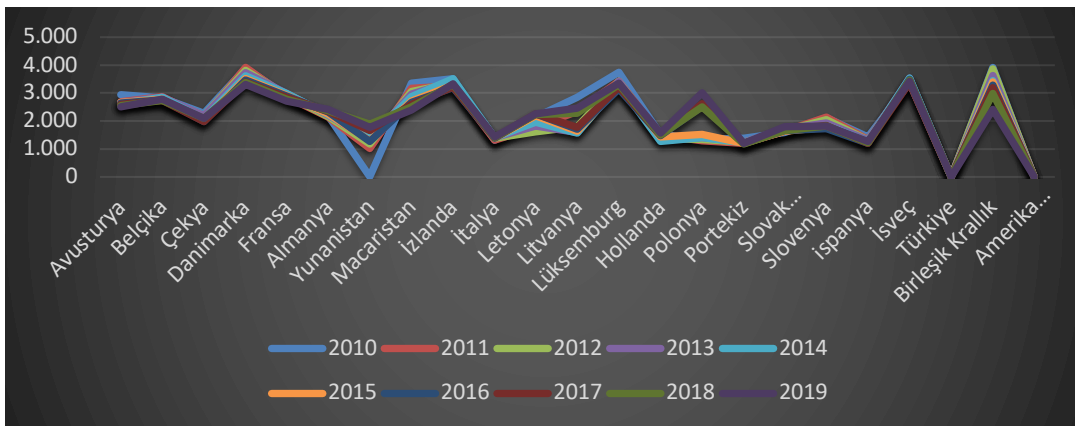
Şekil 18. Ülkelerin Emeklilik Harcamaları 2010- 2019

Kaynak: OECD, 2023k; Yardımcıoğlu & Yayla , 2020:38-40; Dogan, 2020:89-102

Aile kamu işsizlik harcamaları açısından Belçika, Yunanistan, İspanya ve Avusturya gibi ülkelerde belirgin artışlar dikkat çekmektedir. Bu ülkelerdeki işsizlik harcamalarındaki yıllık artışlar genellikle istikrarlı bir eğilim göstermektedir. Özellikle Yunanistan, 2010 ile 2019 arasında işsizlik harcamalarında önemli bir artış yaşamıştır (Acar ve Topdağ, 2022:267- 286). Türkiye'de ise kamu işsizlik harcamaları, 2010 yılında 0.114 birimden başlayarak, 2019 yılında 0.35 birime kadar yükselmiştir. Türkiye'de işsizlik harcamalarındaki bu artış, diğer bazı Avrupa ülkelerinde gözlemlenen eğilimden farklı bir seyir izlemektedir. Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ise işsizlik harcamalarının genel eğilimi, 2010 ile 2019 yılları arasında çeşitli dalgalanmalarla birlikte nispeten istikrarlı bir seyir izlemiştir. Ancak, bu iki ülkede de işsizlik harcamalarında belirgin bir artış gözlemlenmemiştir. Sonuç olarak işsizlik harcamalarının ülkeler arasında farklı eğilimler gösterdiğini ve her ülkenin sosyal harcamalar konusundaki politikalarının etkili olduğunu göstermektedir (Şekil 19).

Şekil 19. Ülkelerin İşsizlik Harcamaları 2010- 2019

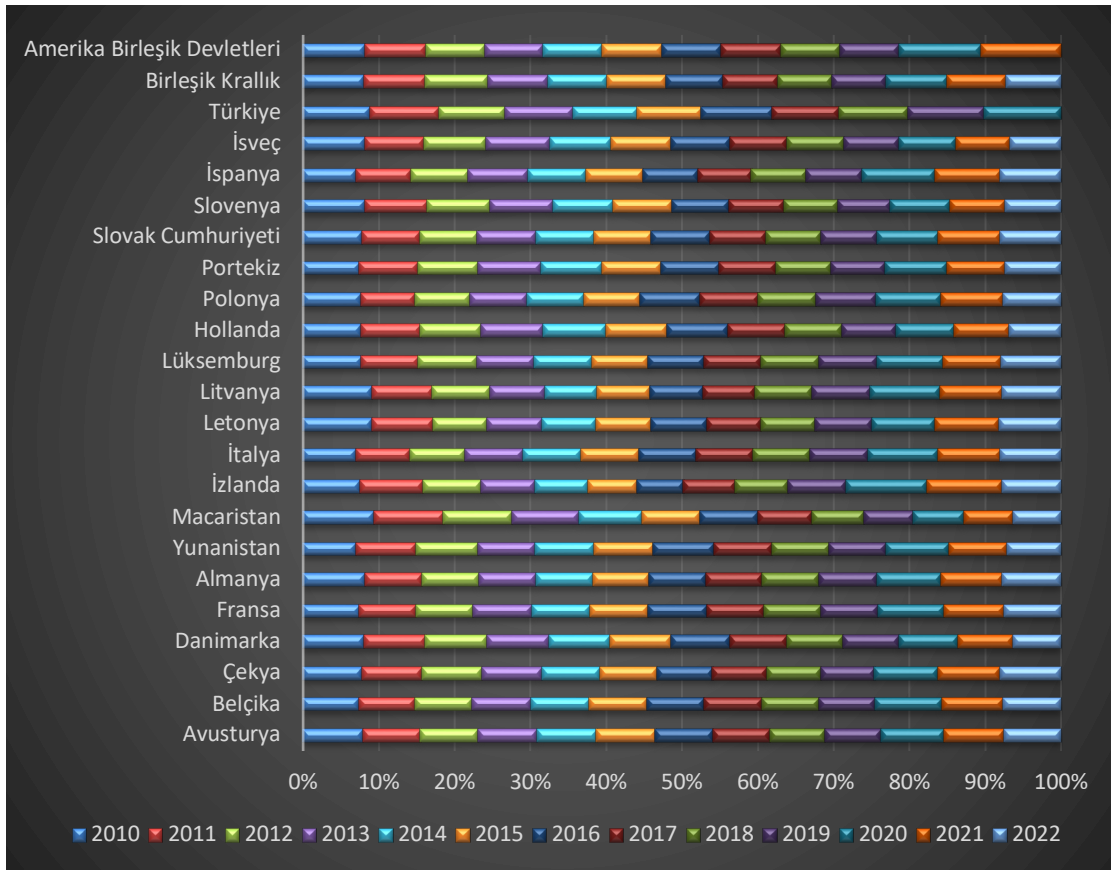
Kaynak: OECD, 2023l

Şekil 20'ye göre, Türkiye'de 2010 ile 2019 yılları arasında hanelere sağlanan sosyal yardımların genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'de hanelere yapılan sosyal yardımların miktarı 8.57 birimden başlayarak 9.88 birime kadar yükselmiştir (Durmaz, 2022:57- 73).

Diğer ülkeler arasında ise özellikle İsveç, Amerika Birleşik Devletleri, ve İspanya gibi ülkelerde hanelere yapılan sosyal yardımların daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, İsveç'te sosyal yardımların miktarı 2010 ile 2019 yılları arasında genellikle 12 birim civarında seyretmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise sosyal yardımların miktarında artış eğilimi gözlemlenmektedir. Hollanda, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde ise hanelere yapılan sosyal yardımların miktarının daha düşük olduğu görülmektedir. Özellikle Almanya'da sosyal yardımların miktarında belirgin bir değişim gözlemlenmemekte ve miktar genellikle 15 birim civarında seyretmektedir. Sonuç olarak ülkeler arasında hanelere yapılan sosyal yardımların farklı düzeylerde olduğunu ve her ülkenin sosyal politikalarının bu düzeyi etkilediğini göstermektedir.

Şekil 20. Hanelere Sağlanan Sosyal Yardımlar (2010- 2022)

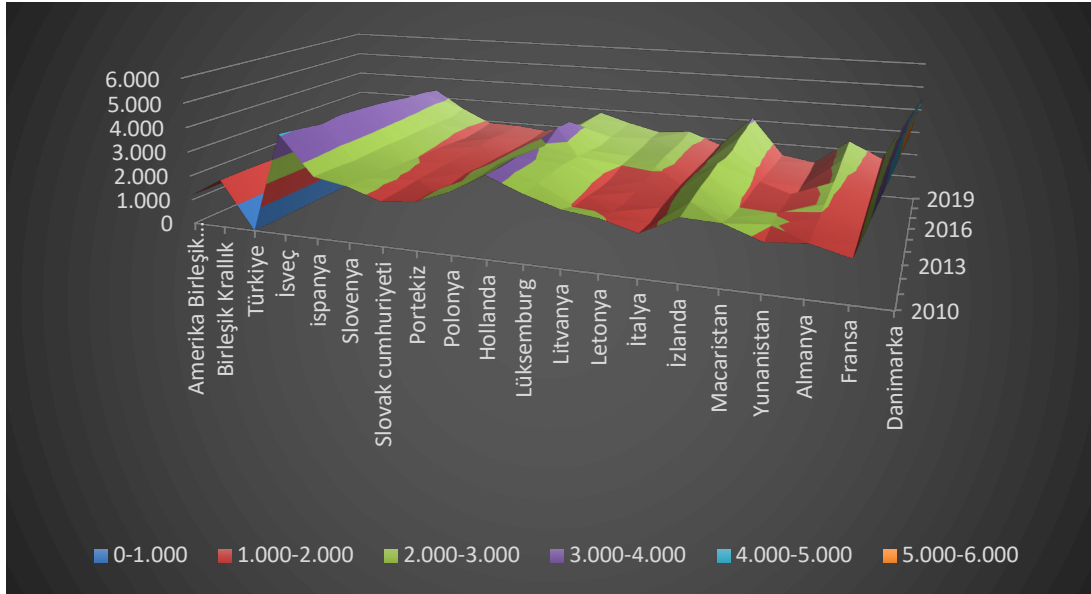
Kaynak: OECD, 2023m

2010 ile 2019 arasında Türkiye'de iş göremezlik için kamu harcamaları genel olarak düşük bir seviyede seyretmiştir. Türkiye'de iş göremezlik için yapılan kamu harcamaları 2010 yılında 0.367 birimden başlayarak, 2019 yılında 0.477 birime kadar artmıştır. Diğer taraftan, benzer bir dönemde

Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, İsveç, ve Almanya gibi ülkelerde iş göremezlik için yapılan kamu harcamaları daha yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde iş göremezlik için kamu harcamaları 2010 yılında 1.202 birimden başlayarak, 2019 yılında 0.983 birime kadar azalmıştır (Türkmen, 2022:94).

Birleşik Krallık'ta ise bu harcamalar 2010 ile 2019 yılları arasında genellikle 1.328 birim civarında seyretmiştir. Diğer yandan, İsveç ve Almanya gibi ülkelerde iş göremezlik için kamu harcamaları 2010 ile 2019 yılları arasında artış eğilimi göstermiştir. İsveç'te bu harcamalar 2010'da 4.081 birimden başlayarak, 2019'da 3.369 birime kadar düşmüştür. Almanya'da ise 2010'da 1.979 birimden başlayarak, 2019'da 2.371 birime kadar artmıştır. Türkiye'nin iş göremezlik için kamu harcamalarında genel olarak daha düşük bir düzeyde olduğunu ve diğer bazı OECD ülkelerine kıyasla daha sınırlı bir bütçe ayrıldığını gözlenmiştir (Şekil 21).

Şekil 21. İş Göremezlik İçin Kamu Harcamaları

Kaynak: OECD, 2023n; Özdemir, 2022

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak OECD ülkeleri ve Türkiye'nin GSYH, işsizlik ve genel hükümet açığı gibi ekonomik göstergeleri incelenmiştir ve ülkeler arasında önemli farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Türkiye'nin ekonomik performansındaki dalgalanmaların özellikle 2018 sonrasında yaşanan zorlukları yansıttığı belirlenmiştir. Bu durum, ekonomik istikrarın önemine ve politika yapıcıların dönemsel dalgalanmalara karşı esnek politika stratejileri oluşturmasına dikkat çekmektedir.

Savunma harcamalarında ise Türkiye'nin 2010-2016 döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra en yüksek savunma harcamalarına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, 2017'den itibaren GSYH'ya oranla savunma harcamalarındaki düşüş trendi, Türkiye'nin savunma

politikalarındaki evrimi yansıtmaktadır. Buradan çıkarılabilecek önemli bir ders, savunma harcamalarının stratejik önceliklere bağlı olarak dengeli bir şekilde yönetilmesinin önemidir.

Türkiye'nin eğitim harcamalarının düşük seviyelerde olduğu ve özellikle ilk ve ortaöğretim düzeylerinde diğer ülkelerle kıyaslandığında geride olduğu gözlenmiştir. Bu noktada, eğitimdeki kalite ve erişim sorunlarına çözüm getirebilmek adına Türkiye'nin eğitim harcamalarına daha fazla kaynak ayırma potansiyeline sahiptir.

Sağlık harcamalarında, Türkiye'nin sürekli bir artış eğilimi gösterdiği belirtilmiştir. Ancak, GSYH'ya oranla düşük seviyede sağlık harcaması yapılması, sağlık hizmetlerinin etkin bir yönetimini gerektirmektedir. Kişi başına düşen sağlık harcamasının ortalamadan belirgin şekilde düşük olması, sağlık sektöründeki bütçe politikalarının gözden geçirilme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu durum, sağlık sisteminin sürdürülebilirliği ve halkın sağlık hizmetlerine eşit erişimini sağlama hedefiyle çözüme kavuşturulmalıdır.

Kamu kesimi sosyal harcamalarda ise Türkiye'nin sosyal refah harcamalarındaki düşüş, diğer OECD ülkeleri ile kıyaslandığında dikkat çekmektedir. Sosyal yardımların GSYH içindeki oranındaki dalgalanmalar, sosyal harcamalardaki değişkenliği yansıtmaktadır. Dezavantajlı grupların desteklenmesi için sosyal refah harcamalarına odaklanmak, toplumsal eşitsizliklerin azaltılması adına kritik bir adım olabilir.

Politika Önerileri

Eğitimde Yatırım Artırılmalı: Eğitim harcamalarının artırılması, özellikle ilk ve ortaöğretim düzeylerinde daha fazla kaynak ayrılması, eğitimdeki kalite ve erişim sorunlarına çözüm getirebilir. Bu, gelecek nesillerin nitelikli eğitime daha fazla erişim sağlamasına katkıda bulunabilir.

Sağlık Sistemine Daha Fazla Yatırım Yapılmalı: Sağlık harcamalarındaki düşüş, sağlık hizmetlerine erişimde ve kalitede sorunlara neden olabilir. Sağlık sistemine daha fazla bütçe ayrılması ve mevcut kaynakların daha etkin kullanılması, halkın sağlık hizmetlerine daha geniş kapsamlı bir şekilde ulaşabilmesine yardımcı olabilir.

Sosyal Refah Harcamalarına Odaklanılmalı: Sosyal refah harcamalarındaki düşüş, dezavantajlı grupların desteklenmesinde zorluklara yol açabilir. Sosyal harcamalara odaklanarak, toplumsal adaletin artırılması ve eşitsizliklerin azaltılması hedeflenmelidir. Bu, toplumun genel refahını iyileştirebilir. **Stratejik Savunma Harcamaları Gözden Geçirilmeli:** Savunma harcamalarındaki dalgalanmaların stratejik önceliklere bağlı olarak değerlendirilmesi önemlidir. Ekonomik sıkıntılara yanıt olarak yapılan bütçe revizyonları, ülkenin savunma politikalarının sürdürülebilirliği açısından dikkate alınmalıdır. Bu, savunma harcamalarının etkin bir şekilde planlanmasını ve uygulanmasını sağlayabilir.

Kaynakça

- Acar, T., & Topdağ, D. (2022). OECD ülkelerinde sefalet endeksi ve ekonomik kalkınma ekseninde sağlık harcamalarının belirleyicileri: Toplamsal olmayan sabit etkili panel kantil regresyon yaklaşımı. *Journal of Social Policy Conferences* (82), 267-286. <https://doi.org/10.26650/jspc.2022.82.946640>
- Akdeve, E., & Karagöl, E. T. (2013). Geçmişten günümüze Türkiye’de teşvikler ve ülke uygulamaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(37).
- Aksoy, Ş. (1991). *Kamu Maliyesi-Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri, Bütçe, Maliye Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aktan, C. C., Dileyici, D., & Vural, İ. Y. (2006). *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası* (2nd ed.). Seckin Yayıncılık.
- Altay C.(2020). Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Seçilmiş ülke grupları üzerinde bir uygulama (1993-2017). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Şırnak
- Arıman, Y. (2023). Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda Türkiye ve OECD ülkelerinde eğitim harcamalarının analizi. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi* (41), 213-231. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.1350224>
- Aydan, S., & Arıkan, C. (2021). OECD ülkelerinde hastane yatış süresini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(1), 127-138.
- Aydın, E., & Şeker, M. (2022). Bütçe şeffaflığı ve Türkiye. *Maliye Çalışmaları Dergisi*(67), 47-66. <https://doi.org/10.26650/mcd2022-1088547>
- Baltacı, N., & Hayaloğlu, P. (2021). Savunma harcamaları, ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi ilişkisi: Kırılgan ülkeler örneği. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*(31), 157-172. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.882046>
- Batbaylı, Ş. (2022). Sağlık ekonomisi perspektifinde seçilmiş ülkelerin sağlık göstergelerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Anadolu Akademik Çevrimiçi Dergi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 43-57.
- Becerren, E., Balcı İzgi, B., & Fırat, E. (2021). Sağlık ve kalkınma ilişkisi OECD ülkelerinde sağlık harcamalarını belirleyen faktörler. *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 1-10. <https://doi.org/10.52791/aksarayibd.915196>
- Binarbaşı, M., & Yılmaz, H. H. (2023). OECD ülkeleriyle karşılaştırmalı bir çerçevede Türkiye’de kamu alımlarının maliye politikası bağlamında değerlendirilmesi. *BİLTÜRK*

- Journal of Economics and Related Studies, 5(Özel Sayı), 224-251.
<https://doi.org/10.47103/bilturk.1321395>
- Bozçelik, EE (2021). Sosyal devlet perspektifinden Türkiye'de sosyal ve transfer harcamalarının iç ve dış borçlanma etkisi. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 624-641. <https://doi.org/10.25287/ohuibf.756222>
- Buğra A., & Keyder, K. (2006), The Turkish welfare regime in transformation, Journal of European Social Policy, 16 (3).
- Bulutoğlu, K. (2008). Kamu Ekonomisine Giriş. Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Çağan, S. (2023). Sosyal Harcamaların OECD Ülkelerindeki Belirleyicilerinin İncelenmesi. İzmir İktisat Dergisi, 38(4), 1123-1137. <https://doi.org/10.24988/ije.1308288>
- Çaylı, Ş., & Memiş, E. (2024). NATO ve Şanghay İşbirliği Örgütü üzerinden ABD ve Çin rekabetinin analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 15(41), 102-120. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.1258993>
- Çelik, A., & Koç, A. (2024). Asgari ücret ve ekonomik büyüme hızının emek ve sermaye gelirlerine etkisi: OECD ülkeleri için sistem GMM yaklaşımı. Bulletin of Economic Theory and Analysis, 9(1), 145-170. <https://doi.org/10.25229/beta.1309833>
- Çetintürk, İ., & Gençtürk, M. (2020). OECD ülkelerinin sağlık harcama göstergelerinin kümeleme analizi ile sınıflandırılması. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11(26), 228-244. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.650681>
- Dağ, M., & Çelik, M. (2018). Yatırım teşvikleri nedir? kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 863-875.
- Dayar, H. (2022). Türkiye ve bazı OECD ülkelerinde bütçe giderlerinin gelişimi üzerine dönemsel bir değerlendirme. Iğdır University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences(8), 87-104.
- Devrim, F. (1999). Kamu maliyesine Giriş. Anadolu Matbaacılık
- Durmaz Bodur, N. (2022). Sosyal yardımların yaşlı refahı üzerindeki etkisi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 15(2), 57-73. <https://doi.org/10.46414/yasad.1177824>
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. & Gümüş, E. (2019). Kamu maliyesi (10. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Engin, R., & Öksüz, M. (2023). Seçilmiş OECD ülkelerinde bütçe şeffaflığını etkileyen mali faktörlerin analizi. Alanya Akademik Bakış, 7(3), 1141-1160. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.1221611>

- Ergen, Z. (2016). Kamu mali yönetiminde yeniden yapılanma: Muhasebe-İ Umumiye Kanunundan 5018 sayılı kanuna bütçe ve harcama usullerinde dönüşüm. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 93-115.
- Erikli, S., & Türkoğlu, S. P. (2021). OECD ülkelerinin işgücü piyasası performans analizi. *Journal of Social Policy Conferences*(80), 299-320.
- Ersezer, D. (2006). Gelir dağılımı politikası ve araçları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(1),255-268
- Ersin, İ., & Baş, H. (2019). Güney Avrupa refah ülkelerinde sosyal harcamalar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1), 193-213. <https://doi.org/10.32331/sgd.582752>
- Goker, Z. (2008). Different aspects on public goods definition. *Maliye Dergisi*, (155), 108–118.
- Gough, Ian (1996), Social Assistance in Southern Europe, *Sosyal Politika Yazıları*, der. Buğra, A., Keyder, Ç., (Çev. Burcu Yakut-Çakar ve Utku Barış Balaban), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gökovalı, U., & Bahar, O. (2006). Contribution of tourism to economic growth in mediterranean countries: a panel data approach. *Anatolia An International Journal of Tourism And Hospitality Research*, 17(2), 155–168.
- Güneş, M., & Demir, M. (2024). Türkiye ve seçilmiş OECD ülkelerinde kamu sağlık harcamalarının gelişimi üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme (2010-2022). *R&S - Araştırma Çalışmaları Anadolu Dergisi*, 7(1), 29-71. <https://doi.org/10.33723/rs.1414620>
- Gürsoy, E.,S. K. (2019). Gelişmişliğin savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir*
- IMF Datasets (2021).Imf Data, <https://www.imf.org/en/Data>. Erişim Tarihi:25.12.2023
- Kahreman, Y. (2023). OECD ülkelerinin ekonomik performanslarının CRITIC-MABAC yöntemi ile ölçülmesi. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 96-122. <https://doi.org/10.52736/ubeyad.1233456>
- Karagöz, B. (2021). Neoklasik paradigmanın siyasal akımlara etkisinin değerlendirilmesi. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1-2), 1-14.
- Karakurt, B. (2011). Küresel mali krizi önlemede maliye politikasının rolü ve Türkiye'nin krize maliye politikası cevabı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 167-195.
- Kayalidere, G., & Şahin, H. (2014). Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde Türkiye'de sosyal koruma harcamalarının gelişimi ve yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2(2), 57-75.

- Kenanoğlu, M. E., & Aydın, M. (2022). Cepten yapılan sağlık harcamaları ile yoksulluk ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Siyasal Ve Mali Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 80-101.
- Kirmanoglu, H. (2021). *Kamu Ekonomisi Analizi*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Koca, D. (2022). 2000-2020 yılları arasında G7 ülkeleri ve Türkiye'nin işgücü piyasası yapısının ve aktif işgücü piyasası politikalarının karşılaştırmalı analizi. *Journal of Social Policy Conferences*(83), 101-140. <https://doi.org/10.26650/jspc.2022.83.1008072>
- Köse, A. (2022). OECD ülkelerinin sağlık göstergeleri açısından kümeleme analizi yöntemine göre değerlendirilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(4), 2010-2021. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1080274>
- Mart, Ö. A., & Kartal, S. (2021). Türkiye'deki eğitim harcamalarının değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 37-53. <https://doi.org/10.21666/muefd.744910>
- Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu Maliyesi Teorisi*. Beta Basım ve Yayım.
- OECD (2021a), Social spending (indicator). doi: <https://data.oecd.org/socialexp/social-spending.htm>. Erişim Tarihi: 10.07.2021
- OECD (2023a). Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH), <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm>. Erişim Tarihi:20.12.2023
- OECD (2023b). İşsizlik Oranı, <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>. Erişim Tarihi:25.12.2023
- OECD (2023c). Genel Hükümet Açığı, <https://data.oecd.org/gga/general-government-deficit.htm#indicator-chart>. Erişim Tarihi:26.12.2023.
- OECD (2023d). Genel Devlet Harcamaları, <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm#indicator-chart> . Erişim Tarihi:20.12.2023.
- OECD (2023e).Eğitime Yönelik Kamu Harcamaları, <https://data.oecd.org/eduresource/public-spending-on-education.htm#indicator-chart>. Erişim Tarihi:28.12.2023.
- OECD (2023f). Sağlık Harcamaları, <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm>. Erişim Tarihi:28.12.2023
- OECD (2023g). Sağlık harcamaları Toplam, ABD doları/kişi, 2010 – 2022 <https://data.oecd.org/chart/7jT3>. Erişim Tarihi:28.12.2023
- OECD (2023h).İlaç Harcamaları, <https://data.oecd.org/healthres/pharmaceutical-spending.htm#indicator-chart>. Erişim Tarihi:28.12.2023

- OECD (2023i).Hastane Yatakları, <https://data.oecd.org/healthqt/hospital-beds.htm>. Erişim Tarihi:28.12.2023.
- OECD (2023i).Sosyal Harcamalar, <https://data.oecd.org/socialexp/social-spending.htm>. Erişim Tarihi:28.12.2023
- OECD (2023j). The OECD Social Benefits to Households Database, <https://data.oecd.org/socialexp/social-benefits-to-households.htm>. Erişim Tarihi:28.12.2023
- OECD (2023k). Emeklilik Harcamaları, <https://data.oecd.org/socialexp/pension-spending.htm#indicator-chart>. Erişim Tarihi:28.12.2023
- OECD (2023l). Aile Kamu Harcamalarına Fayda Sağlıyor, <https://data.oecd.org/socialexp/family-benefits-public-spending.htm#indicator-chart>. Erişim Tarihi:28.12.2023
- OECD (2023m).Hanelere Sağlanan Sosyal Yardımlar, <https://data.oecd.org/socialexp/social-benefits-to-households.htm#indicator-chart>. Erişim Tarihi:28.12.2023
- OECD (2023n). İş Göremezlik İçin Kamu Harcamaları, <https://data.oecd.org/socialexp/public-spending-on-incapacity.htm#indicator-char>. Erişim Tarihi:28.12.2023
- Ourworldindata (2018). Silahlı Kuvvetler Personelinin Toplam Nüfus İçindeki Payı Nüfus-2018, <https://ourworldindata.org/military-personnel-spending>. Erişim Tarihi: 13.12.2023
- Ourworldindata (2019). Silahlı Kuvvetler Personeli, <https://ourworldindata.org/military-personnel-spending>. Erişim Tarihi: 13.12.2023
- Ourworldindata (2020a). Askeri Harcamaların GSYH İçindeki Payı -2020, <https://ourworldindata.org/military-personnel-spending> (Erişim Tarihi: 13.12.2023)
- Ourworldindata (2020b). Askeri Harcamalar-2020, <https://ourworldindata.org/military-personnel-spending>. Erişim Tarihi: 13.12.2023
- Ömür, Ö., & Giray, F. (2016). Kamusal mal ve hizmet olarak eğitim hizmeti ve harcamaları: Türkiye ve diğer OECD ülkeleri karşılaştırması. MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 14(4), 129-160.
- Önder, H. (2022). NATO üyelerinin %2'lik savunma harcama hedefine yakınsamasının sınanması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 25(2), 694-702. <https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1177073>
- Önder, İ. (1974) Türkiye'de Kamu Harcamalarının Seyri: 1927-1967, İstanbul, İktisat Fakültesi Yayınları.
- Pehlivan, O. (2015). Kamu Maliyesi. Celepler Matbaacılık.
- Pınar ,Ö., K. (2022). Sağlık ve kalkınma ilişkisi: OECD ülkelerin karşılaştırmalı analizi. Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi. Edirne

- Rosen, S. H. (2008). Public Finance. McGraw Hill International Edition
- Roth, G. (1987). The Private Provision of Public Services. Oxford University Press.
- SBB (2022) Yıllık Ekonomik Rapor, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/10/Yillik-Ekonomik-Rapor-2022.pdf> Erişim Tarihi:28.12.2023.
- Şahin, K., & Cezlan, E. Ç. (2023). OECD ülkelerinin sağlık göstergeleri ve sağlık finansman modellerinin karşılaştırılması. Hacettepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 41(1), 44-61. <https://doi.org/10.17065/huniibf.1096257>
- Taylor-Gooby, P. (2002). The silver age of the welfare state: Perspectives on resilience. Journal of Social Policy, 31(4): 597-621.
- Türkmen, E.(2022). OECD ve LEGATUM refah endeksi verileri ışığında Türkiye'nin sosyal devlet sınıflandırmasındaki yeri ve durumunun tespiti. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kadir Vanlal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Nevşehir.
- Uğur, A. (2020). Erdemli bir mal olarak kan ve kök hücre bağışı yapan gerçek kişilere vergi indirimi sağlanması. Alanya Akademik Bakış Dergisi, 4(2), s. 369-380.
- WB (2023). Out-Of-Pocket Expenditure (% Of Current Health Expenditure), <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=SH.XPD.OOPC.CH.ZS&country=#>. Erişim Tarihi:28.12.2023.
- Yağtu, G. & Sezgin, Ş. (2019). Türkiye'de savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6 (8), 1-13. <https://doi.org/pub/asead/issue/49602/626389>
- Yalçın, A. Z. (2009). Küresel çevre politikalarının küresel kamusal mallar perspektifinden değerlendirilmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21), 288-309.
- Yalçın, A. Z., Yılmaztürk, A., & Yıldız, F. (2023). Kamu eğitim harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi: Seçilmiş OECD ülkeleri örneği (2010 - 2019). Yönetim Bilimleri Dergisi, 21(48), 248-274. <https://doi.org/10.35408/comuybd.1239358>
- Yardımcıoğlu, F., & Yayla, YE (2020). Sosyal harcamaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri örneği. Gümrük Ve Ticaret Dergisi, 7(19), 34-48.
- Yılmaz, Ö. & Kaya, V. (2005). Kamu harcama çeşitleri ve ekonomik büyüme ilişkisi. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 5 (9), 257-271.